

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE 1977

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY
K DĚJINÁM UNIVERZITY KARLOVY**

OBSAH

	<i>Články</i>
7	Hana Václavů, Počet graduovaných a negraduovaných studentů na pražské artistické fakultě v letech 1367—1398 a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů
33	Jiří Rak, Karlova univerzita v pravomoci defenzorů (1609—1622)
47	Eva Rozsíválová, Knihovna profesora pražské lékařské fakulty Joh. Fr. Löwa z Erlsfeldu
	<i>Materiály</i>
71	Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan. Michal Svatoš
	<i>Referáty</i>
99	Práce o dějinách univerzit v SSSR vydané v letech 1968—1972 (Hvr.)
100	Poslední práce Adama Vetulaního k dějinám středoevropských univerzit (Michal Svatoš)
102	Nová literatura ke starším dějinám pražské univerzity (Michal Svatoš)
103	15 rokov Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (Hvr.)
104	Z antologií k dějinám české kultury a literatury mezi husitstvím a Bílou horou (Ivan Hlaváček)
107	Slavko Kremenšek, Slovensko študentovsko gibajne 1919—1941 (Jaroslav Pánek)
110	Lunds universitets historia (Zdeněk Hojda)
116	Elisabeth Schnitzler, Die Gründung der Universität Rostock 1419 (Mi. S.)
117	The Universities in the Nineteenth Century (Hvr.)
	<i>Cizojazyčná shrnutí</i>
31	Hana Václavů, Die Anzahl und die Herkunft der Studenten nach den Universitätsvölkern an der Prager artistischen Fakultät in den Jahren 1367—1398
46	Jiří Rak, Die Karls-Universität in der Machtbefugnis der Defensoren (1609—1622)
67	Eva Rozsíválová, Die Bibliothek von Joh. Fr. Löw z Erlsfeldu, Professor an der Prager medizinischen Fakultät
	Urkunden zu den Anfängen des Kollegs Matyáš' Loudas z Chlumčan.
96	Michal Svatoš

**POČET GRADUOVANÝCH A NEGRADUOVANÝCH STUDENTŮ
NA PRAŽSKÉ ARTISTICKÉ FAKULTĚ V LETECH 1367—1398
A JEJICH ROZDĚLENÍ PODLE PŮVODU DO UNIVERZITNÍCH NÁRODŮ¹⁾**

HANA VÁCLAVŮ

Středověká pražská univerzita se těšila již v minulém století velké pozornosti historiků. Ve většině případů byl jejich zájem upřen především k problémům, které se týkaly vzniku, založení, smyslu a organizace univerzity. Veškerá tato literatura je uvedena v nejnovější syntéze Stručné dějiny Univerzity Karlovy,²⁾ v práci M. Boháčka³⁾ a naposledy v mezinárodní výběrové bibliografii pro dějiny univerzit.⁴⁾ Celá řada otázek z dějin středověké pražské univerzity upoutala však menší pozornost, ač není méně závažná. Jednou z nich je i otázka původu studentů podle univerzitních národů, jejíž řešení bylo předpokladem pokusů o zjištění národnostního složení studentů pražské univerzity.

Tento článek je pokusem o řešení otázky početnosti jednotlivých univerzitních národů na pražské artistické fakultě v letech 1367—1398. Současně je pokusem o rekonstrukci jejich teritoriálního rozsahu, tedy území, odkud se příslušníci jednotlivých univerzitních národů rekrutovali, a o zařazení studentů k těmto národům. Práce si tedy neklade za cíl stanovit národnostní příslušnost studentů v uvedeném období. Chronologické mezníky práce a její omezení pouze na artistickou fakultu byly dány tím, že pro právnickou pražskou univerzitu byl podobný rozbor již proveden v kolektivní práci z historického semináře prof. H. Zatschka⁵⁾ a pro artistickou fakultu v období 1399—1419 v monografii Fr. Šmahela,⁶⁾ zaměřené ovšem i ke studiu jiných otázek. Rovněž studie napsaná spo-

¹⁾ Zpracováno podle diplomové práce: Hana Makovičková, Početnost a původ studentů podle univerzitních národů na pražské artistické fakultě v letech 1367—1398, která vznikla v semináři PhDr. Anny Skýbové, CSc., na filozofické fakultě UK v Praze. Diplomová práce byla v roce 1974 úspěšně obhájena.

²⁾ Stručné dějiny University Karlovy, Praha 1964 (red. Fr. Kavka).

³⁾ M. Boháček, Repertorium und Bibliographie für die Universität Prag bis 1500, Ius Romanum Mediae Aevi, Pars II, 7 e aa—ee, Milano 1966.

⁴⁾ Bibliographie internationale de l'histoire des universités I. Espagne — Louvain — Copenhagen — Prague, Genève 1973 (literaturu o Praze zpracovali Fr. Kavka a J. Havránek, str. 167—196).

⁵⁾ H. Zatschek, Studien zur Geschichte der Prager Universität bis 1409, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern, 77, 1940, str. 1—48.

⁶⁾ Fr. Šmahel, Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399—1419, Rozpravy ČSAV 77, řada SV, sešit 3, 1967.

lečně Fr. Šmahel a M. Trucem⁷⁾ se zabývá teritoriálním původem studentů pražské artistické fakulty v období pozdějším.

Práce, které věnovaly pozornost původu studentů pražské univerzity, si většinou kladly za cíl zjistit počet studentů pocházejících z té či oné oblasti. Snaha určit jich co nejvíce dovolila zařadit i takové studenty, jejichž jména připouštěla i další možnosti interpretace. Tato tendence je zřetelná v práci M. Perlbacha⁸⁾ o studentech pocházejících z Pruska, ve studii C. Thörnqvistové,⁹⁾ která se zabývala švédskými studenty, v práci B. Varsíka¹⁰⁾ o Slovácích na pražské univerzitě a konečně v práci M. Střihavky o studentech z obojí Lužice.¹¹⁾ Časově poslední prací, která charakterově odpovídá této skupině, je studie F. Machilky,¹²⁾ k níž jsem však z časových důvodů zatím nemohla přihlédnout.

Je velmi obtížné zhodnotit přístup jednotlivých autorů k danému problému, především proto, že obvykle není vysvětlena metoda práce. Dalším závažným nedostatkem těchto prací je skutečnost, že ne vždy jsou citovány všechny použité prameny. Pro práce staršího data je dále typické, že nekonfrontují jednotlivé zápisy o studentech, ale většinou je pouze mechanicky opisují. Je pak velmi obtížné zjistit (a pokud nejsou seznámy jmenem podloženy čísly, je to zcela nemožné), zda studenta, který již v prameni byl uveden jako účastník bakalářské zkoušky, ztotožňuje autor se studentem, který je u determinace zapsán odlišným jménem. Jak se ten který autor s touto problematikou vyrovnal, je problém závažný a zaslouží si bližší pozornost.¹³⁾ Poněkud odlišná svým charakterem je práce, která vznikla roku 1939 v historickém semináři profesora H. Zatschka.¹⁴⁾ Původním smyslem této studie bylo přispět k řešení otázky rozvířené v nacionalistické německé literatuře od dvacátých let, zda Karel IV. založil univerzitu jako král římský nebo jako král český. V první části se autor snaží nalézt odpověď pochybnou interpretací zakládacích listin, v druhé části pak v pokusu o rozbor národnostního složení jednotlivých univerzitních národů. Některé studie se zabývají původem studentů na jiných univerzitách a uvádějí také studenty pocházející z určité oblasti a studující v Praze. Tak si počíná např. K. Strzałkowski v práci o studentech z oblasti Nisy, kteří studovali na univerzitě krakov-

7) Fr. Šmahel, 1. c.; Fr. Šmahel — M. Truc, Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433—1622, AUC — HUCP IV/2, 1963, str. 3—60.

8) M. Perlbach, Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten, Braunsberg 1895.

9) C. Thörnqvist, Svenska studenter i Prag under medeltiden, Särtryck ur Kyrkohistorisk Arsskrift 1929, str. 235—298.

10) B. Varsík, Slováci na pražské univerzitě do konce středověku, Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě IV, č. 45, 1926.

11) M. Střihavka, Lužičané na Karlově univerzitě v Praze do počátku 15. století, Lětopis Instituta za serbski ludospyt, Rjad A, č. 3, 1955, str. 206—221.

12) F. Machilek, Die Schlesier an der Universität Prag vor 1409, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 32, 1974, str. 81—102.

13) Podrobněji viz mou diplomovou práci str. 5—12.

14) H. Zatschek, 1. c.

ské v 15. a 16. století.¹⁵⁾ Autor uvádí zároveň i počet studentů pocházejících z této oblasti a studujících v Praze. Okrajově se otázkou rozvrstvení studentů podle univerzitních národů na pražské artistické fakultě v letech 1399—1419 naposledy zabýval ve své práci Fr. Šmahel,¹⁶⁾ u něhož je tato otázka pouze součástí řešení problémů dalších. Kartograficky řešil otázku původu cizinců na obou pražských univerzitách do roku 1319 M. Truc v Atlase československých dějin.¹⁷⁾ Vzhledem k tomu, že nevelká mapa zachycuje souhrnně stav za tak dlouhé období, může sloužit pouze jako orientační pomůcka.

Počáteční období dějin Univerzity Karlovy v Praze není příliš bohaté na prameny. Z dochovaných pramenů nebo z pramenů, které jsou sice v originále dnes neznámé, ale které byly již dříve vydány, je Liber decanorum¹⁸⁾ jedním z nejdůležitějších. Obsahuje zápisy, které se týkají fakulty samotné, zápisy charakteru obecného a jména bakalářů, licenciátů i mistrů, kteří studovali v období let 1367—1585 přímo na fakultě, nebo s ní byli nějakým způsobem ve spojení. Původní redakce Liber decanorum, která vznikla v roce 1367, se nedochovala,¹⁹⁾ ale její obsah byl převzat v roce 1390 do nové knihy. Ta pak byla vydána v edici Monument.²⁰⁾ Děkanská kniha se skládá ze dvou základních částí. První část obsahuje kalendář, tři formuláře listin, které byly pravděpodobně sestaveny podle listin skutečně vydaných, za kterými následují některá základní statuta. Ze seznamem děkanů, který uvádí jména z let 1367—1619, jsou uvedena vlastní statuta s rejstříkem.²¹⁾ Mnohem důležitější pro mou práci byla druhá část, která uvádí zápisy o členech fakulty, o důležitých událostech, které se odehrály a které souvisely s existencí fakulty, někde i celé univerzity. Zápisy začínají rokem 1367 za vicerektora Jindřicha z Nanexen, jinak řečeného z Embeka. Dále postupují chronologicky podle období jednotlivých děkanů. Po úvodní zprávě o volbě děkana jsou uváděni studenti, kteří úspěšně vykonali zkoušku, mistři, kteří působili při zkouškách (examinatores). U jmen zkoušených studentů jsou často uváděny poznámky o zaplacení taxy. Pro počáteční období však nebyly zapisovány zcela důsledně.²²⁾ Další záznamy zachycují jména studentů

15) K. Strzałkowski, Nvsnanie na Uniwersytecie Jagiellońskim w XV. i na początku XVI. wieku, Przegląd Historyczno-Oświatowy, 1970, č. 2, str. 247—257.

16) Fr. Šmahel, 1. c.

17) Atlas československých dějin, Politické poměry za raného a vrcholného feudalismu 4, mapa e, M. Truc, Původ cizinců studujících na pražské univerzitě do roku 1419, Praha 1965.

18) Monumenta historica Universitatis Carolo—Ferdinandae Pragensis, Tom. I: Liber decanorum facultatis philosophicae Univ. Pragensis, Pars I, Pragae 1830 (dále již MHU I/1).

19) W. W. Tomek, Děje university pražské, díl I., Praha 1849, str. 77.

20) MHU I/1, 2.

21) Podrobněji o této části viz M. Haasová-Jelínková, Správa a kancelář university pražské v první době jejího trvání. Zvláštní otisk z nevydaného svazku Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, Praha 1948, str. 77n.

22) Tyto typy zápisů uvádí ve své práci M. Haasová-Jelínková, 1. c., str. 77n. Zápisům dalším však již pozornost nevěnovala.

graduovaných. Nejnižším stupněm bylo bakalářství.²³⁾ Předpokladem pro získání tohoto titulu bylo úspěšné složení zkoušky. Právně ho bylo dosaženo až slavnostním aktem promoce (determinace). V děkanské knize jsou také zachyceni bakaláři a mistři, kteří studovali a určitého titulu dosáhli na jiné univerzitě a kteří nyní žádali o přijetí na pražskou univerzitu. Velkým nedostatkem těchto zápisů je skutečnost, že ne vždy je uvedena univerzita, na které studenti uvedený gradus získali. Od roku 1390 se počet druhů zápisů rozrůstá.²⁴⁾ Tímto rokem počínaje jsou v děkanské knize zaznamenáváni i výběřčí (collectores), přísedíci (assessores) a také jsou již uváděna jména čtyř mistrů, kteří povolovali mimořádná čtení a přehlíželi listy vydávané fakultou (dispensatores). Výběřčí měli na starosti správu fakultního jmění. Byli voleni vždy druhý den po volbě děkana, a proto také zápis o jejich uvedení do funkce následuje za úvodní zprávou o volbě děkana. Kromě těchto pravidelně se opakujících zápisů obsahuje děkanská kniha i různé zprávy a žádosti. Najdeme zde žádosti o odklad nebo o prominutí poplatků, které jsou v některých případech již kladně vyřízeny. Další druh žádostí, se kterými se v děkanské knize setkáváme, jsou žádosti o rezervaci míst až do nejbližší budoucí zkoušky. Po úspěšně vykonané zkoušce byli studenti seřazeni podle prospěchu (locorum distributio). V tomto pořadí byli zapsáni do děkanské knihy (secundum ordinem) a připuštěni k dalšímu řízení.²⁵⁾ Do tří měsíců, nejpozději do nejbližší zkoušky, se měli kandidáti zúčastnit slavnostní promoce. Pokud tento předpis nedodržel, ztráceli nárok na pořadí, které získali při zkoušce, a byli při další promoci zapsáni až za novými kandidáty. Dále se v děkanské knize vyskytují i zápisy o volbě kvodlibetáře²⁶⁾ a zápisy o odložení, častěji o zproštění od dvouleté povinnosti konat čtení na pražské artistické fakultě. Setkáváme se zde také s několika zápisy, které se týkají získání gradů na jiné fakultě. Avšak jde vždy o význačné mistry artistické fakulty, kteří pokračovali ve studiu na teologické nebo lékařské fakultě.²⁷⁾ V děkanské knize se vyskytují také zápisy jednání o různých záležitostech, které se většinou týkaly hospodářského provozu fakulty, ale byly zaznamenávány jen velmi nepravidelně.²⁸⁾

Pro posouzení děkanské knihy jako pramene je především nutné věnovat pozornost její úplnosti. Předpokladem k zapsání do knihy bylo úspěšné složení zkoušky. Nejprve bych si chtěla podrobněji všimnout vztahu mezi zápisy o zkoušce (bakalářské nebo mistrovské) a zápisy o promoci (determinaci a inepci). Po-

²³⁾ Tato problematika je podrobně zpracována v literatuře (W. W. Tomek, I. c., str. 37n, Fr. Kavka, Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské, AUC — HUCP VIII/1, 1967, str. 18n), proto uvádím v textu jen základní fakta.

²⁴⁾ Důvod této změny leží mimo pole mého zájmu, proto jsem se jím hlouběji nezabývala.

²⁵⁾ Fr. Kavka, I. c., str. 22n.

²⁶⁾ MHU I/1, str. 292, 303, 327. Podrobněji viz J. Keř, Kvodlibetní disputace na pražské univerzitě, Praha 1971.

²⁷⁾ Hermannus de Winterswik, MHU I/1, str. 168, 170; Bruno de Osenbrughe, MHU I/1, str. 190; Hermannus de Rauensperg, MHU I/1, str. 190.

²⁸⁾ MHU I/1, str. 278, 291, 322 atd.

čet studentů skládajících zkoušku je mnohem vyšší než počet promujících. Je nepravděpodobné, že se řada studentů z důvodů finančních nebo jiných již promočního aktu nezúčastnila.²⁹⁾ Hodnost bakalářská a mistrovská se získávala až slavnostním aktem promoce a výhody, které plynuly pro bakaláře nebo mistra, byly velkou pobídkou pro každého studenta.³⁰⁾ Vlastní důkaz o tom, že velké množství determinací a stejně tak i inepcí nebylo zapsáno, přináší děkanská kniha sama. Pokud student získal v Praze oba grady, měl by být uveden v děkanské knize na několika místech. Nejdříve mezi studenty, kteří úspěšně vykonali bakalářskou zkoušku, pak jako účastník determinace, po uplynutí několika let (nejčastěji tří) mělo být jeho jméno uvedeno mezi licenciáty a vzápětí měla následovat zpráva o inepci.³¹⁾ Řada studentů však všechny zápisy v děkanské knize uvedeny nemá. Nejčastěji chybí zápis o determinaci nebo o inepci. V jiných případech jsou uvedeny pouze oba zápisy týkající se zkoušek, ale zápisy o promociích už uvedeny nejsou. Mnohem méně jsou zastoupeny případy opačného charakteru, kdy jsou uvedeny pouze zápisy o promociích (determinace a inepce), ale účast u zkoušek už uvedená není. Existuje také velká skupina studentů, která má v děkanské knize zachyceny pouze záznamy o bakalářské zkoušce a o determinaci. Většina těchto studentů asi dále již ve studiu nepokračovala. Určité procento však zřejmě studovalo dále na některé jiné univerzitě; stejně tak je velmi pravděpodobné, že jistá část studentů dále studovala v Praze, ale do děkanské knihy už nebyla zapsána. Obdobně je možno si vysvětlit případy, kdy se student objevuje v děkanské knize již jako držitel bakalářského titulu, aniž byl uveden mezi absolventy jiné univerzity, kteří byli přijímáni na pražskou artistickou fakultu. Je tedy zřejmé, že buď nebyl zapsán mezi přijímanými cizinci, nebo že titul obdržel na pražské univerzitě, ale z nějakého důvodu nebyl mezi ostatními studenty uveden. O nekompletnosti zápisů svědčí také případy, kdy je student uveden v děkanské knize pouze jednou, bez ohledu na to, zda jde o záznam o účasti studenta při bakalářské zkoušce nebo pouze o zápis determinace. V řadě případů se dochoval pouze záznam o zkoušce mistrovské, v jiných pouze zápis o inepci. V některých partiích děkanské knihy není dodržen chronologický sled; determinace a inepce jsou zapsány v jiném roce, než v kterém se odehrály.³²⁾ Závěrem je tedy možno říci, že děkanská kniha je pramenem neúplným. Nejsou zde zapsáni všichni studenti, kteří řádně skládali zkoušky, nejsou uvedeny všechny záznamy o zkouškách a promociích. Stupeň neúplnosti však určit nelze. Nicméně i při této neúplnosti poskytuje dosti širokou základnu k řešení otázky počtu studentů a jejich rozdělení podle původu do univerzitních národů.

²⁹⁾ Fr. Šmahel, I. c., str. 16n, hlavně str. 23.

³⁰⁾ Fr. Kavka, I. c., str. 19.

³¹⁾ Pokud absolvent zůstal na fakultě činný jako mistr, pak samozřejmě zápisy pokračují.

³²⁾ MHU I/1, str. 238.

Zjišťování původu studentů je problém obecných univerzitních dějin. Je pochopitelně méně obtížný tam, kde se zachovaly matriky jednotlivých univerzitních národů, kde odpadá úkol jejich rekonstrukce a řešení pozůstává v použití statistických metod a kartografické konkretizace jejich výsledků, jak bylo v poslední době dokonale provedeno v práci H. Prokerta.³³⁾ Takový je i případ zjišťování původu studentů na pražské právnické univerzitě.³⁴⁾ Obtížnější je úkol badatele v případě, kdy matriky univerzitních národů nejsou dochovány vůbec nebo pouze zlomkovitě, kdy označení příslušnosti k tomu či onomu národu jsou jen příležitostná a kdy tudíž univerzitní národy je nutno nejprve rekonstruovat na základě určitých teritoriálních principů. Teprve s touto rekonstrukcí je možné dále pracovat statisticky a kartograficky. Je zřejmé, že se v různých případech může volit různý postup. Chci proto alespoň rámcově vysvětlit postup této práce a základní pravidla, kterými jsem se řídila.³⁵⁾

Za studenty jsem pokládala všechny ty, kteří v období 1367—1398 získali určitý gradus nebo prokazatelně studovali.³⁶⁾ Mezi studenty jsem nezahrnula ty, kteří jsou v daném období uváděni již jako mistři, tj. získali hodnost mistrovskou v předcházejícím období nebo v tomto období, ale na jiné univerzitě. Při shromažďování údajů o jednotlivých studentech jsem často musela rozhodnout, zda jde o jednoho studenta, který již byl v děkanské knize zachycen, nebo zda jde o studenta v děkanské knize dosud neuvedeného. Toto rozhodnutí bylo velmi ztíženo faktem, že jen zřídka se studenti zapisovali do děkanské knihy naprosto stejným jménem. Velmi často bylo jméno u dalšího zápisu pozměněno, nezřídka i doplněno. Bylo velmi obtížné rozhodnout, o kterou variantu v tom kterém případě jde. Základním pravidlem, kterého jsem se v těchto případech držela, byla časová posloupnost, stupeň rozdílnosti ve znění jména³⁷⁾ a lokalizace místních názvů obsažených ve jménu studenta.³⁸⁾ Úkolem mé práce bylo určit

³³⁾ H. Prokert, Vom Einzugsbereich der Universität Wittenberg (Kartographische Darstellung und Ortsregister), Teil I, 1502 bis 1648, Halle 1967.

³⁴⁾ H. Zatschek, I. c.

³⁵⁾ Podrobně viz mou diplomní práci str. 31n.

³⁶⁾ Do celkového počtu studentů zahrnuji i 24 jmen, která byla v děkanské knize uvedena v jiné souvislosti než je zkouška nebo promoce (presentace, recepce, dispens, testis, poplatek).

³⁷⁾ Např. „Henricus Berking“, který je uveden v děkanské knize jako licenciát v roce 1375 (MHU I/1, str. 164) a „H. Perching“, který od roku 1384 začal působit na artistické fakultě jako mistr (MHU I/1, str. 220, 240 atd.). Na základě blízkosti jmen a časové posloupnosti se domnívám, že jde v tomto případě o jednoho studenta.

³⁸⁾ Např. 1. 6. 1376 vykonal úspěšně bakalářskou zkoušku student „Hanko Bohemus“, 28. 8. 1376 byl determinován „Jenko de Budewis“ (MHU I/1, str. 171). Vzhledem k tomu, že se tato jména již v děkanské knize nevyskytují, jsem předpokládala, že se jedná o jednoho studenta, který pouze při druhém zápisu do děkanské knihy uvedl své jméno přesněji. Obdobně jsem postupovala i v dalším případě, kdy se v děkanské knize objevil roku 1378 jako licenciát „Petrus Luthmischl“ (MHU I/1, str. 180). Ještě téhož roku byl v knize uveden účastník promoce mistrů „Petrus de Karelsprun“ (MHU I/1, str. 181). Vzhledem k tomu, že Karlsbrunn (česky Karle) je obec ležící nedaleko Litomyšle, je možno předpokládat, že jde o jednoho studenta, který v druhém zápisu volil přesnější název místa svého původu.

příslušnost studentů artistické fakulty pražské univerzity v letech 1367—1398 k jednotlivým univerzitním národům. Děkanská kniha, až na několik málo výjimek,³⁹⁾ nám o tom žádné bližší informace nepodává. Příslušnost k univerzitnímu národu je však uvedena v dalších dvou pramenech, kterých bylo také z těchto důvodů použito.

Především to byl zlomek nedochované univerzitní matriky, do které byli zapisováni všichni studenti, mistři i ostatní, kteří vstoupili na univerzitu. Univerzitní matrika z roku 1358 byla dochována ještě v roce 1608 v Karlově koleji.⁴⁰⁾ Pozdější zprávy o existenci této knihy se již nedochovaly. Zlomek této nedochované matriky našel F. Doelle v městské lüneburské knihovně a v roce 1924 jej zveřejnil.⁴¹⁾ Zlomek uvádí studenty saského univerzitního národa, kteří se zapsali na třífakultní univerzitu v letech 1373—1375 a 1382—1383. Vzhledem k tomu, že zlomek uvádí všechny studenty, kteří na univerzitu vstoupili, přináší řadu nových jmen. Protože však není možno odlišit studenty studující na ostatních fakultách od studentů, kteří nebyli na artistické fakultě zapsáni do děkanské knihy (tj. neudělali úspěšně ani jednu zkoušku, ani se nezúčastnili promoce), mohla jsem doplnit pouze ta jména, která byla zároveň uvedena i v děkanské knize. Je nesporné, že mezi zbývajícím studenty medicíny a teologie se skrývají i negraduovaní a nezkoušení studenti artistické fakulty. Pokud jsem však nechtěla rozšířit řady studentů artistické fakulty i o studenty druhých dvou fakult, musela jsem se spokojit pouze se studenty graduovanými a zkoušenými, které mohla potvrdit děkanská kniha.

Stejný charakter jako zlomek matriky saského národa má i matrika právnické fakulty,⁴²⁾ které jsem rovněž použila jako pramene. Patří mezi prameny dnes v originále nezávěsné.⁴³⁾ Matrika zachycuje zápisy z let 1372—1418 a skládá se z několika částí. „Matricula universitatis Pragensis graduatorum“ obsahuje zápisy rektorů o udělování akademických hodností. Tato část je vlastně obdobou děkanské knihy. U jednotlivých jmen studentů jsou uváděny poznámky o zaplacení, slíbení zaplacení či prominutí povinnosti zaplatit předepsanou taxu, která byla předpokladem pro dosažení gradu. V další části knihy jsou uvedeny zápisy týkající se univerzitních záležitostí z let 1373—1383. Vzhledem k tomu, že

³⁹⁾ Pokud je příslušnost k univerzitnímu národu uvedena, pak je to pouze u mistrů — examinatorů a dispensátorů, kde je buď národ výslovně označen, nebo je příslušnost k univerzitnímu národu možné doplnit prostou úvahou, protože každý mistr zastupoval vždy jen jeden univerzitní národ.

⁴⁰⁾ M. Haasová-Jelínková, I. c., str. 76.

⁴¹⁾ F. Doelle, Ein Fragment der verlorengangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert, Miscellanea F. Ehrle. Scritti di storia e paleografia, sv. III., Roma 1924, str. 88—102.

⁴²⁾ Monumenta historica Universitatis Carolo—Ferdinandae Pragensis, Tom II: Album seu Matricula facultatis iuridicae Univ. Pragensis, Pars I, Pragae 1834.

⁴³⁾ K. Kučera — M. Truc, Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech: Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 1, Praha 1961; V. Vojtíšek, O archivu university Karlovy a jeho ztrátách, Archivní časopis 3, 1951, str. 86—98.

nejsou zaznamenávány chronologicky, je možno předpokládat, že nebyly zapisovány bezprostředně po události, nýbrž byly vepsány do knihy dodatečně. Třetí část knihy tvoří již vlastní univerzitní matrika vedená podle jednotlivých univerzitních národů. Do matriky národů byli zapisováni studenti, kteří na univerzitu vstupovali. Tato část matriky právnické fakulty odpovídá svým charakterem matrikám národů třífakultní univerzity, ze kterých se dochoval jen výše uvedený zlomek matriky saského národa. Stylizace jednotlivých zápisů je obdobná jako v části první. Je vždy uveden rok, jméno rektora a jména těch, kteří byli zapsáni. I zde bývá u jmen imatrikulovaných uváděna poznámka o platech. Další částí matriky tvoří seznam členů univerzity, kteří zemřeli, a několik účetních zápisů. Posoudit otázku úplnosti matriky právnické fakulty by si vyžádalo její podrobný rozbor, což nebylo účelem této studie, neboť byla používána toliko jako pramen doplňující. Podle Haasové-Jelínkové⁴⁴⁾ nejsou stejně zápisy u jednotlivých univerzitních národů kompletní. Nejméně zápisů se dochovalo pro národ český, více zápisů má národ bavorský, dalším v pořadí co do úplnosti je národ polský a nejuplněnější je část zápisů týkající se členů národa saského.⁴⁵⁾ S touto matrikou bylo nutno pracovat poněkud odlišným způsobem než s prameny předcházejícími. Opět jsem pomocí tohoto pramene mohla určit příslušnost k univerzitním národům u studentů, kteří studovali na právnické fakultě, ale dříve nebo později také na fakultě artistické.

Posledním pramenem, kterého jsem při své práci použila, byly tzv. „rotuli“.⁴⁶⁾ Rotuly byly vlastně souborem žádostí (podávaných univerzitou nebo panovníkem papeži) o získání provizí na uprázdněná církevní beneficia pro osoby na rotulu uvedené. Na rotulus artistické fakulty mohl být zapsán sice již bakalář, ale především to byla záležitost mistrů—regentů a mistrů vůbec. V období let 1367—1398 byl univerzitou sestaven a papeži poslán rotulus v roce 1371. U bakalářů a především u mistrů, kteří zde byli uvedeni, byla vedle jména zachycena i diecéze, z níž pocházeli. Jména uchazečů o beneficia patří převážně známým mistrům a bakalářům, které se mi podařilo určit již na základě pramenů výše uvedených. Proto byl přínos rotulů pro identifikaci studentů jen malý. Pomocným pramenem k určení příslušnosti studentů k univerzitním národům v Praze jsou konečně matriky jiných univerzit v tomto období v těch případech, kdy studenti z Prahy sem přešli nebo naopak odtud odešli do Prahy. Zejména důležitá je v tomto ohledu matrika vídeňské univerzity. Z časových důvodů jsem již k těmto pramenům nemohla přihlédnout.

Úkolem, který jsem si stanovila v úvodu své práce, je rekonstrukce rozdělení studentů artistické fakulty na jednotlivé univerzitní národy. Pražská univerzita byla již od svého vzniku univerzitou mezinárodní, střediskem vzdělání ve střední

⁴⁴⁾ M. Haasová-Jelínková, l. c., str. 31.

⁴⁵⁾ MHIU II, str. 28—159.

⁴⁶⁾ M. Boháček, Repertorium, str. 13, pozn. 26 uvádí jejich příslušné edice.

Evropě. Již v době vzniku prvních statut⁴⁷⁾ byli příslušníci pražské univerzity rozděleni na jednotlivé univerzitní národy. V knize statut je tomuto bodu věnován dvanáctý článek.⁴⁸⁾ Bližší informace o podrobnostech zapisování studentů k jednotlivým národům v pramenech dochovány nejsou. Územní rozsah jednotlivých univerzitních národů vytyčil ve své práci W. W. Tomek,⁴⁹⁾ který vyšel z předpokladu, že teritoriální rozdělení užitě na pražské právnické univerzitě, jak je lze rekonstruovat z její matriky, platilo i pro třífakultní univerzitu. Tohoto základního dělení, v literatuře tradičně přijímaného, jsem se přidržela a studenty jsem podle územní příslušnosti zařazovala k jednotlivým národům. Obecně se soudí, že pro zařazení studenta do určitého univerzitního národa byl rozhodující původ, tj. předcházející bydliště studenta. Velmi komplikovaná situace nastala u studentů, kteří pocházeli z oblastí, ve kterých jednotlivé univerzitní národy hraničily. Je velmi pravděpodobné, že v těchto hraničních oblastech existovala určitá libovolnost v možnosti zapsat se k tomu či onomu univerzitnímu národu. Pro naši potřebu však bylo nezbytné rozhodnout se pro určité řešení. Pokud jsem nechtěla studenty pocházející z oblasti Vestfálska, Hesenska atd. zařazovat do zvláštní skupiny „vícenárodové“, kterou jsem vyhradila pro jiné případy, musela jsem se rozhodnout pro určité řešení. Zrekonstruovala jsem tedy a částečně jsem i vytvořila nově hranice mezi jednotlivými univerzitními národy, a to podle literatury,⁵⁰⁾ podle kartografického zpracování,⁵¹⁾ podle náznaků v pramenech a konečně i podle vlastní úvahy. Jsem si vědoma toho, že v mnoha případech může být můj názor předmětem diskuse. U části studentů jsem určila příslušnost k univerzitnímu národu přímo na základě použitých pramenů, když totiž pramen sám označoval studenta za příslušníka určitého univerzitního národa. Toto určení považuji za základní a rozhodující. Uznała jsem ho za platné i v případech, kdy student pocházel z místa, které leželo jasně v oblasti spadající pod jiný univerzitní národ, nebo když se mi nepodařilo místní název identifikovat. V případech, kdy se prameny z důvodů nám neznámých v určení národa rozcházejí, jsem studenty zařadila do zvláštní skupiny „vícenárodové“.

Většina studentů artistické fakulty k univerzitnímu národu přímo v pramenech zařazena nebyla. Tyto studenty jsem k národům zařadila na základě interpretace jména. Vzhledem k rozmanitosti druhů jmen,⁵²⁾ která jsou v děkanské knize zaznamenána, byla tato práce značně obtížná a v mnoha případech jsou výsledky

⁴⁷⁾ M. Boháček, O rukopisech statut pražské university, Studie o rukopisech 1964, Praha 1964, str. 73—124.

⁴⁸⁾ „De nationibus Universitatem constituentibus. In Universitate sint quatuor nationes, aut de facto sunt, scilicet: Bohemorum, cui nationi conjuncti sunt Moravi, Ungari, atque Slavi; alia sit natio Polonorum, alia Bavororum, alia Saxonum;...“, MHIU III, Statuta Universitatis Pragensis, Pragae (edice neuvádí rok vydání), str. 10.

⁴⁹⁾ W. W. Tomek, l. c., str. 20n.

⁵⁰⁾ W. W. Tomek, l. c., str. 20n.; H. Zatschek, l. c., str. 14—28.

⁵¹⁾ M. Truc, Původ cizinců studujících na pražské universitě do roku 1419, mapa e, Atlas československých dějin, Praha 1965.

⁵²⁾ Viz diplomní práce str. 22n.

pravděpodobně i diskutabilní. Některé studenty nebylo možno určit vůbec. Především to byli ti, u kterých bylo uvedeno pouze křestní jméno, nebo křestní jméno a příjmení, které nelze odvodit z žádného místního názvu. U ostatních skupin jsem interpretaci provedla, ale názvy některých míst se mi identifikovat nepodařilo. Základním pravidlem, kterého jsem se při určování jednotlivých studentů držela, bylo dávat přednost názvu lokality, který byl ve jménu studenta uvozen předložkou „de“. Nejjednodušší bylo určování studentů, jejichž jména obsahovala pouze název jedné lokality uvedený předložkou „de“. Pokud existovalo více míst se stejným názvem, bylo několik možností určení. V případě, že byl student již určen prostřednictvím pramenů jako příslušník jednoho univerzitního národa, vybrala jsem z uvedených lokalit tu, která ležela na území náležejícím tomuto národu. Nebyl-li student samotným pramenem ještě určen, nebyly dostatečné důvody rozhodnout se pro nějakou lokalitu a musela jsem pro tyto případy vytvořit zvláštní skupinu „vícenárodovou“. Pokud existuje více lokalit jednoho jména ležících v oblasti, která patří do jednoho univerzitního národa, spokojila jsem se se zařazením studenta k příslušnému národu, ale blíže jsem lokalitu již neurčovala. V některých případech obsahovalo jméno studenta jako jediné zeměpisné označení název oblasti v rozsahu diecéze, provincie nebo státního útvary. Patřila-li celá tato oblast k některému z univerzitních národů, pak byl student do této skupiny zahrnut a dále již neurčován. V některých případech byla však uvedena oblast, která leží na rozmezí dvou nebo i více národů, takže studenty, kteří z těchto oblastí pocházeli, nebylo možno zahrnout do jediného národa. Ojedinele se vyskytují i případy, kdy jsou u jména uvedeny dvě oblasti náležející k různým univerzitním národům. Tyto studenty jsem rovněž zařadila do skupiny „vícenárodové“. Velké množství studentů nemělo ve svém jménu název místa uvedený předložkou „de“. Jejich jméno obsahovalo pouze příjmení, které bylo určitým způsobem utvořeno z místního názvu. Vzhledem k tomu, že další místní názvy tato jména neobsahovala, považovala jsem pak tuto lokalitu nebo oblast za jedinou informaci o původu studenta. Jsem si vědoma toho, že v mnoha případech mohlo jít o určení původu předků a ne studenta samého. Protože však jiným způsobem nebylo možné studenta identifikovat, provedla jsem toto určení i za cenu jistého zkreslení. Daleko složitější bylo určování studentů, jejichž jména obsahovala dva místní názvy. Byl-li pouze jeden místní název uvozen předložkou „de“, považovala jsem jej za skutečný název místa původu studenta a podle tohoto názvu jsem jej zařadila k příslušnému univerzitnímu národu. Druhý název lokality jsem chápala jako méně závažné označení studenta (snad název místa, odkud pocházela studentova rodina nebo název dosavadního studentova působiště atd.). Pouze v těch případech, kdy nebylo možno určit základní místní název uvedený předložkou „de“, pokusila jsem se studenta identifikovat alespoň pomocí druhé části jména. Obdobným způsobem bylo této části jména využito i v případech, kdy název základní lokality uvedený před-

ložkou „de“ bylo možno zjistit v několika oblastech, z nichž každá patřila jinému univerzitnímu národu. V některých případech obsahovalo jméno studenta názvy dvou lokalit, které byly buď přičleněny oba ke křestnímu jménu ve tvaru nominativu, nebo byly oba uvedeny předložkami „de“. V takových případech jsem dala přednost místnímu názvu, který byl uveden na druhém místě, jakožto blíže určujícím. Pokud tento název nebylo možno určit, orientovala jsem se na zbývající část názvu. V literatuře je často uváděna i osobnost determinátora nebo promotora jako vodítko pro posouzení příslušnosti studenta k univerzitnímu národu.⁵³⁾ Tento zřetel pravděpodobně pro počáteční období nebude možné uplatnit, jednak proto, že u řady promotorů neznáme jejich příslušnost k univerzitnímu národu, jednak proto, že i tam, kde původ známe, jsou četné případy výjimek. Toto kritérium by bylo možno využít jako druhotné, a to jen u skupiny „vícenárodové“ a u skupiny neurčených. Sama jsem ho však nepoužila.

Uvedeným způsobem jsem rozdělila studenty, kteří studovali na pražské artistické fakultě v letech 1367—1398 do šesti základních skupin. Čtyři skupiny jsou skupinami jednotlivých univerzitních národů, pátá skupina „vícenárodová“ obsahuje studenty, které není možno jednoznačně přiřadit k jednomu z národů, ale které není možno označit za neurčitelné. Jsou to studenti, kteří jsou na základě pramenů určení ke dvěma univerzitním národům nebo pocházejí z místa, jehož název existuje na řadě míst v Evropě, anebo mají ve jménu oblast, kterou není možno jednoznačně zahrnout do jednoho univerzitního národa. Jde zde především o oblasti, ve kterých jednotlivé univerzitní národy hraničí. Do této skupiny patří také ti studenti, kteří jsou literaturou určováni k více národům. Pokud zde nebylo možno určit studenta k univerzitnímu národu na základě interpretace jména, nebyla dáвана přednost žádnému autorovi a student byl přičleněn k této skupině „vícenárodové“. Poslední skupina obsahuje jména studentů neurčitelných a neurčených. Za neurčitelné považují ty studenty, kteří jsou zapsáni v děkanské knize pouze křestním jménem nebo křestním jménem a příjmením, které nemá žádnou vazbu na nějaký místní název. Druhou část této skupiny tvoří studenti, kteří mají ve jménu obsažen název lokality, kterou se mi zatím nepodařilo určit.

Již dříve bylo poznamenáno a v literatuře také mnohokrát konstato这件ano, že pro artistickou fakultu nelze zjistit počet imatrikulovaných studentů, neboť někteří nezavdali žádný popud, aby byli zapsáni do děkanské knihy. Problém návštěvnosti (frekvence), řešitelný pouze hypoteticky použitím různých koeficientů,⁵⁴⁾ si tato práce také neklade. Chce se spokojit pouze návštěvností relativní, a to v rovině studentů graduovaných i ngraduovaných, a ponechává stranou úvažu, jak velké procento to představuje. Z tohoto důvodu nelze také u artistické fakulty zjistit absolutní intenzitu studia, tj. poměr zapsaných a graduovaných,

⁵³⁾ Fr. Šmahel, I. c., str. 25.

⁵⁴⁾ Pro léta 1399—1419 se o to pokusil Fr. Šmahel, I. c., str. 30n, kde je také uvedena další literatura k této otázce.

jak je to možné u pražské právnické univerzity,⁵⁵⁾ pouze intenzitu relativní danou poměrem bakalářů a mistrů či bakalářských a licenciátských zkoušek.⁵⁶⁾ Základní podíl jednotlivých univerzitních národů na skutečném efektu studia podává následující tabulka.

Tabulka 1

Počet graduovaných a negraduovaných studentů jednotlivých univerzitních národů v letech 1367–1398

ZS 1367/8 — LS 1398	Natio Bohemorum	Natio Bavarorum	Natio Polonorum	Natio Saxonum	Skupina vícenárodová	Neurčitelní a neurčení	Celkem
počet	497	904	553	585	217	513	3269
podíl	15,2	27,7	16,9	17,9	6,6	15,7	100 %

Z této tabulky plyne, že v letech 1367/8–1398 se největší počet studentů za toto období hlásil k národu bavorskému (27,7 %). Ostatní univerzitní národy byly zastoupeny daleko slaběji a celkem vyrovnaně. Na posledním místě s 15,2 % byl univerzitní národ český. Třeba ovšem vzít v úvahu, že téměř stejný počet jako národ český měla i skupina neurčitelných a neurčených studentů (15,7 %). Zbývající část studentů byla zahrnuta do skupiny „vícenárodové“.⁵⁷⁾ Již pouhá tato globální čísla za 30 let činnosti artistické fakulty nutí ke srovnání s dalšími desetiletími (1398/9–1409). Pro srovnání jsem využila výsledky práce Fr. Šmahela,⁵⁸⁾ které shrnuje tato tabulka:

Tabulka 2

Počet graduovaných a negraduovaných studentů jednotlivých univerzitních národů v letech 1398/9–1409 (podle Fr. Šmahela)

ZS 1398/9 — ZS 1409	Natio Bohemorum	Natio Bavarorum	Natio Polonorum	Natio Saxonum	Neurčitelní a neurčení	Celkem
počet	223	165	313	258	81	1040
podíl	21,4	15,9	30,1	24,8	7,8	100 %

⁵⁵⁾ O otázce intenzity tamže, str. 16n.

⁵⁶⁾ Viz diplomní práce str. 71.

⁵⁷⁾ Viz str. 16.

⁵⁸⁾ Fr. Šmahel, l.c., str. 84. Z tabulky Šmahelovy byly započítány pouze zkoušky, protože u promoci není patrné, zda je autor uváděn odděleně, či zda je zahrnut do počtu zkoušených. To ovšem nemá pro naše závěry celkem význam, protože jádrem statistického zkoumání byly zkoušky.

Zdá se, že počet studentů graduovaných za léta 1399–1409 je na první pohled proporcionální, neboť představuje jednu třetinu počtu graduovaných za předcházející tři desetiletí. Teprve přihlednutí k dynamice vývoje nám řekne něco jiného. Zcela jiný obraz se naskytá v letech 1398/9–1409 v podílu jednotlivých univerzitních národů na celkovém počtu studentů. Hegemonie Bavorů vzala za své a bavorský univerzitní národ se stal dokonce nejméně početným. Odpovídá to skutečnosti, že nové univerzity v jeho sféře fungovaly již naplno. (Heidelberg, Kolín nad Rýnem). Nejpočetnějším se stal univerzitní národ polský (přes existenci krakovské univerzity!), patrně větším přílivem studentů ze slezských knížectví, Polska a Míšně, což by bylo nutno prokázat podrobným rozbořením, který Šmahelova práce nepřináší.⁵⁹⁾ Svě druhé místo si udržel univerzitní národ saský, i když i on proti letům předcházejícím zmohutněl. Na třetí místo se dostal univerzitní národ český, který se početně také rozrostl.

Vytvářely se pro tuto konfiguraci v posledním vrcholovém období pražské artistické fakulty předpoklady již v období předcházejícím? Odpověď na tuto otázku dostaneme, opustíme-li globální čísla zahrnující léta 1367/8–1398 jako celek a pokusíme-li se postihnout podíl jednotlivých univerzitních národů v chronologickém sledu — pro srovnatelnost s výzkumy Šmahelovými rovněž v desetiletích.

Tabulka 3

Vývoj počtu graduovaných a negraduovaných studentů na artistické fakultě v letech 1367–1398

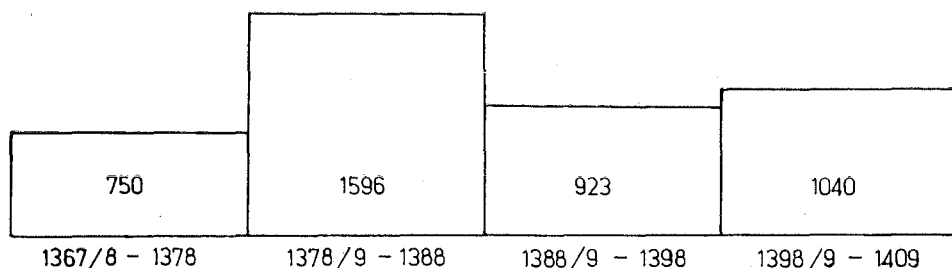
	ZS 1367/8 — LS 1378	ZS 1378/9 — LS 1388	ZS 1388/9 — LS 1398	Celkem
počet	750	1596	923	3269
podíl	23	48,8	28,2	100 %

Vývoj počtu studentů v letech 1367/8–1398 nebyl rovnoměrný. Z celkového počtu 3269 studentů spadá do prvního desetiletí (včetně malého počtu studentů dokončivších studium až v následujícím desetiletí) 23 %, do desetiletí 1378/9–1388 je možno zařadit 49 % a do posledního desetiletí 28 % studentů. Tyto výsledky potvrzují to, co už konstatoval W. W. Tomek, který uvedl pouze počet gradů bakalářských a mistrovských,⁶⁰⁾ že do r. 1388 nutno položit vrchol návštěvnosti pražské artistické fakulty, již nikdy potom nedosažený, po němž nastává pokles — jak se obecně soudí odchodem studentů na nové univerzity. I tak

⁵⁹⁾ Toto období bych chtěla zpracovat stejnou metodou, jakou jsem použila pro období 1367–1398.

⁶⁰⁾ W. W. Tomek, O počtu studentů na učení Pražském, ČČM 1846, str. 218.

ovšem relativní návštěvnost fakulty v letech 1388/9–1398 byla vyšší než v prvním desetiletí. Přihlédneme-li k výsledkům Šmahelovým, dochází v letech 1398/9–1409 k novému vzestupu na 1040 studentů. Kdybychom tedy vzali léta 1367/8–1409 jako celek, dal by se graficky vyjádřit takto:

Graf 1 Vývoj počtu graduovaných a negraduovaných studentů pražské artistické fakulty v letech 1367/8–1409

Protože W. W. Tomek a ani nikdo po něm — s výjimkou Fr. Šmahela pro léta 1398/9–1409 — nepřistoupil k číselnému zachycení participace jednotlivých univerzitních národů na této vývojové křivce, je možné teprve nyní si položit otázku, jaké poměry doznala v tomto vývoji početnost univerzitních národů, čili které z nich byly nositelem vzestupu nebo sestupu. Základní údaje poskytnete tabulka 4 a graf 2.

Tabulka 4

Počet graduovaných a negraduovaných studentů každého univerzitního národa a jejich podíl na celkovém počtu studentů v jednotlivých desetiletích

		Natio Bohemorum	Natio Bavarorum	Natio Polonorum	Natio Saxonum	Skupina vícenárodová	Neurčitelní a neurčení	Celkem
ZS 1367/8	počet	93	232	123	153	45	104	750
—	podíl	12,4	30,9	16,4	20,4	6	13,9	100 %
ZS 1378/9	počet	202	480	239	305	113	257	1596
—	podíl	12,7	30	15	19,1	7	16,2	100 %
ZS 1388/9	počet	202	192	191	127	59	152	923
—	podíl	21,9	20,9	20,7	13,7	6,4	16,4	100 %

Jak je patrné, univerzitní národ bavorský měl naprosté prvenství pouze v prvních dvou desetiletích (1367–1388), kdy tvořil v každém tomto desetiletí něco přes 30 % všeho studentstva. Důvody této převahy nutno patrně vidět v tom, že šlo o kulturně nejvyspělejší teritorium, které se nejdříve chopilo příležitosti navštěvovat novou univerzitu. Avšak v následujícím desetiletí (1388/9–1398) klesl jeho podíl na 20,8 % ač i tak si udržel druhé místo. Příčiny nutno asi hledat, jak již bylo uvedeno, v tom, že se již plně rozvinuly univerzity v Heidelbergu a v Kolíně nad Rýnem.⁶¹⁾ Pozoruhodné je, že sestupnou křivku vykazuje také univerzitní národ saský, který v prvním desetiletí svými 20 % podílu zaujímal druhé místo. V době kulminace návštěvnosti v letech 1378/9–1388 se sice početně rozrostl téměř o 100 % (ve srovnání s prvním desetiletím), avšak v relaci k ostatním národům jeho podíl nepatrně poklesl. V desetiletí 1388/9–1398 klesl svými 13,7 % na poslední místo, máje méně studentů než měl na počátku. Důvody tohoto poklesu bude však nutné teprve zkoumat.⁶²⁾ Mírně vzestupnou křivku vykázaly naproti tomu univerzitní národy český a polský. Čechové byli v desetiletí 1367/8–1378 svými 12 % na posledním místě. Ačkoliv se v době kulminace fakulty jejich počet zdvojnásobil, relativně je to jen nepatrný vzestup (posun v podílu na celkovém počtu v daném desetiletí z 12,4 % na 12,7 %). Naproti tomu v posledním desetiletí (1388/9–1398), třebaže se jejich procentuální podíl ve srovnání s předcházejícím desetiletím zvýšil sotva o 9,2 %, díky ústupu Bavorů a Sasů stali se nejsilnějším univerzitním národem (21,9 %).⁶³⁾ Zatímco vývoj českého univerzitního národa v absolutních číslech vykazoval vzestup (na počátku prudší, později mírnější), dramatictější byla křivka univerzitního národa polského, který si v třiceti letech vývoje (1367–1398) udržoval stále třetí místo, početně však rostl. Ve vrcholném desetiletí 1378/9–1388 se obdobně jako univerzitní národ český početně zdvojnásobil, v relaci k ostatním však poklesl (z 16,4 % na 15 % podílu na celkovém počtu v jednotlivých desetiletích). V posledním desetiletí zaznamenal absolutně pokles, v relaci se však téměř vyrovnal národu bavorskému.⁶⁴⁾ Protože počet studentů kategorie „vícenárodové“ a studentů neurčených v jednotlivých desetiletích

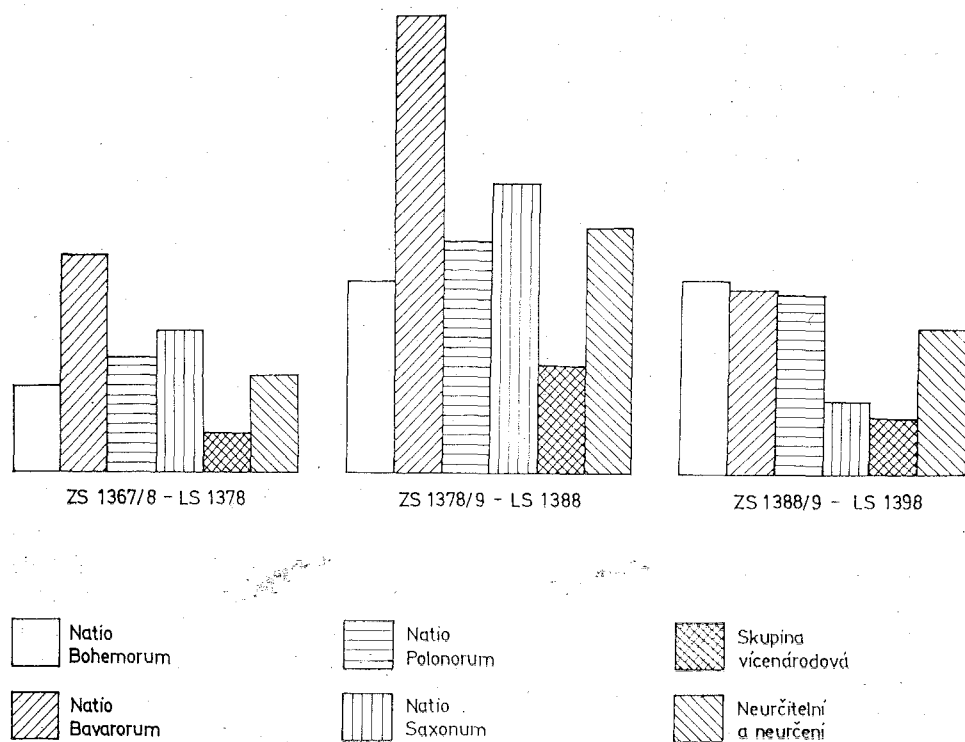
⁶¹⁾ Tento sestup se nezastavil, jak ukazují Šmahelova zjištění, ani v následujícím desetiletí (1399–1409), kdy poklesl podíl Bavorů dokonce na 16 % (viz tab. 2) a tento univerzitní národ se tak stal početně nejslabším. Šmahel se otázkami poklesu nezabýval, takže příčiny bude nutno teprve zkoumat. Snad souvisejí s aktivizací vídeňské univerzity.

⁶²⁾ Jak plyne z práce Šmahelovy, šlo o pokles přechodný, neboť v desetiletí 1399–1409 došlo k novému rozmachu saského univerzitního národa a jeho podíl v této době svými 25 % znamenal dokonce vrchol v jeho účasti na činnosti artistické fakulty.

⁶³⁾ Podle zjištění Šmahelova si však přes mírný absolutní vzestup první místo v letech 1399–1409 neudržel. V důsledku nového nástupu Sasů a zejména prudkého vzestupu Poláků klesl na třetí místo.

⁶⁴⁾ Vrchol početnosti polského univerzitního národa spadá až do let 1399–1409, kdy podle zjištění Šmahelova stoupl počet o třetinu a svými 30 % se stal nejpočetnějším národem artistické fakulty. Důvody tohoto vzestupu, které Šmahel nezkoumal a které podle mého názoru náleží k překvapujícím zjištěním, bude nutno teprve analyzovat.

v podstatě sleduje trend vývoje počtu studentů na artistické fakultě, nebylo nutno k němu dále přihlížet. Tabulky 1, 2, 3, 4 přinesly tedy hodně nového pro kvantitativní stránku podílu jednotlivých univerzitních národů na počtu studentstva pražské artistické fakulty.⁶⁵⁾

Graf 2 Vývoj počtu graduovaných a ngraduovaných studentů jednotlivých univerzitních národů v desetiletí

Podíl jednotlivých univerzitních národů na celkovém počtu studentů pražské artistické fakulty a vývoj univerzitních národů jako celku prošel tedy v období let 1367/8—1398 spleťtým procesem. Všimněme si nyní blíže složení těchto univerzitních národů a kvantitativního zastoupení jednotlivých oblastí. Teritoriální rozsah univerzitních národů uvádí ve své práci W. W. Tomek⁶⁶⁾ a tohoto již

⁶⁵⁾ Neméně zajímavá je i otázka, jaký byl podíl těchto národů na nižších a vyšších zkouškách a gradech, tedy podíl kvalitativní, o čemž bude pojednáno při jiné příležitosti.

⁶⁶⁾ W. W. Tomek, Děje, str. 20n.

tradičního dělení jsem se také přidržela. Obdobný rozbor provedl pro právnickou univerzitu již zmíněný H. Zatschek,⁶⁷⁾ který však nevyznačil přesně teritoriální rozsah jednotlivých oblastí. Z toho důvodu jsem také neprovedla srovnání s jeho výsledky, které bude možno provést až po prostudování matriky právnické univerzity.

K českému univerzitnímu národu jsem v letech 1367/8—1398 zařadila celkem 497 studentů (viz tabulka 1). Z toho 37 studentů nebylo možno přesněji lokalizovat, protože buď neměli ve svém jménu uveden žádný místní název (13 studentů), nebo pocházeli z míst, která nebylo možno jednoznačně určit (24 studentů). Výjimku mezi studenty českého univerzitního národa tvoří jeden student (Prus.) který přesto, že pochází z Elblágu, se dal zapsat na právnické univerzitě k národu českému. Všichni tito studenti jsou v dále uvedeném přehledu zahrnuti do skupiny „ostatní“. Zbýlých 459 studentů jsem zařadila do jednotlivých oblastí a jejich kvantitativní zastoupení v jednotlivých desetiletích přináší tabulka 5.⁶⁸⁾

Tabulka 5
Počet studentů z jednotlivých oblastí českého univerzitního národa

	1367/8 — 1378	1378/9 — 1388	1388/9 — 1398	Celkem
Čechy	53	116	146	315
Morava	14	33	18	65
Uhry	12	36	20	68
Žitavsko	3	3	1	7
Kladsko	—	3	1	4
Ostatní	11	11	16	38

Základ českého univerzitního národa tvořili studenti, kteří přicházeli na artistickou fakultu studovat z oblasti Čech. Vysoce svým počtem převyšují všechny ostatní oblasti, které byly do českého univerzitního národa zahrnuty. Studenti pocházející z Čech zaznamenali ve druhém desetiletí při srovnání s desetiletím prvním značný vzestup (o 118 %). Pozoruhodné je, že vzestup zaznamenala tato skupina i v desetiletí třetím (1388/9—1398) — tentokrát o 25 %. Toto zjištění je velmi zajímavé, srovnáme-li je s kvantitativním vývojem velého univerzitního národa, jak jej přináší tabulka 6:

⁶⁷⁾ H. Zatschek, l. c.

⁶⁸⁾ K prvním dvěma desetiletím jsem vždy připočetla i ty studenty, kteří dokončili studium až v desetiletí následujícím, stejně jako v tabulkách předcházejících.

Tabulka 6

vývoj počtu graduovaných a negraduovaných studentů jednotlivých univerzitních národů

	Natio Bohemorum		Natio Bavarorum		Natio Polonorum		Natio Saxonum		Skupina vícenárodová		Neurčitelní a neurčení	
	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl
ZS 1367/8 — LS 1378	93	18,6	232	25,7	123	22,3	153	26,2	45	20,7	104	20,3
ZS 1378/9 — LS 1388	202	40,7	480	53,1	239	43,2	305	52,1	113	52,1	257	50,1
ZS 1388/9 — LS 1398	202	40,7	192	21,2	191	34,5	127	21,7	59	27,2	152	29,6
Celkem	497	100 %	904	100 %	553	100 %	585	100 %	217	100 %	513	100 %

Český univerzitní národ jako celek zaznamenává v období let 1388/9—1398 ve srovnání s předcházejícím desetiletím jakousi stagnaci. Stoupající počet Čechů z království tak vlastně vyrovnává pokles, který zaznamenávají skupiny studentů pocházejících z Moravy (pokles o 46 %) a z Uher (pokles o 45 %). Tento pokles byl patrně způsoben rozvojem vídeňské univerzity, která po překonané krizi v počátečním období začala již v sedmdesátých letech přitahovat řadu studentů z Moravy, Uher a i z Čech.⁶⁹⁾ Počet studentů pocházejících z ostatních oblastí byl ve srovnání s počtem Čechů, Moravanů a Uhrů nízký a dá se říci, že byl v celém období téměř stabilní.

Nejsilnějším univerzitním národem v počátečním období existence pražské artistické fakulty byl univerzitní národ bayorský, ke kterému jsem ve sledovaném období zařadila 904 studentů. Tento národ má na celkovém počtu studentů největší podíl (viz tabulku 1). Problémem vzrůstu a poklesu počtu studentů tohoto univerzitního národa jsem se již zabývala. Nyní se chci podrobněji věnovat jednotlivým oblastem, ze kterých se teritoriálně univerzitní národ bavorský skládal. (Oblastmi se zde i nadále nerozumí středověké geografické útvary, ale

⁶⁹⁾ I. Hlaváček — L. Hlaváčková, Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě, II., AUC — HUCP III/2, 1962, str. 141.

oblastí postupně vzniklé v 19. a 20. století.) Seznam a početní zastoupení těchto oblastí v jednotlivých desetiletích přináší následující tabulka:

Tabulka 7
Počet studentů z jednotlivých oblastí bavorského univerzitního národa

	1367/8	1378/9	1388/9	Celkem
	— 1378	— 1388	— 1398	
Bavorsko	65	92	55	212
Porýní ^{a)}	38	71	19	128
Rakousko a Švýcarsko	29	63	27	119
Holandsko	11	48	15	74
Bádensko-Württembersko	20	42	10	72
Hesensko-Nasavsko	11	40	18	69
Vestfálsko	9	24	3	36
Hannoversko	9	3	2	14
Ostatní	40	97	43	180

a) Oblast podél Rýna ohraničená městy Duisburgem a Mohuči.

Z uvedeného přehledu je patrné, že na základním vývojovém trendu se podílely všechny oblasti univerzitního národa. V období let 1378/9—1388 vzrostl počet studentů přicházejících ze všech oblastí a v období následujícím tento počet opět ve všech oblastech klesl, ve většině případů pod stav v počátečním období (Bavorsko, Porýní, Rakousko a Švýcarsko, Bádensko a Württembersko, Vestfálsko, Hannoversko). Pouze v oblastech Holandska a Hesensko-Nasavska se udržel vyšší početní stav, než jaký byl zaznamenán v prvním desetiletí, přes celkový zřetelný pokles. Také bavorský univerzitní národ zahrnuje řadu studentů, které nebylo možno zařadit do určité oblasti a v uvedeném přehledu jsou proto zahrnuti ve skupině „ostatní“. Z těchto 180 studentů má 120 ve svém jménu uveden určitý místní název, který není možno jednoznačně lokalizovat. Další 51 studentů nemá ve jménu obsažen žádný údaj odkazující na jejich původ. Vývojový trend počtu těchto studentů naprosto souhlasí s vývojem celého bavorského univerzitního národa (kulminační bod v období let 1378/9—1388, v následujícím desetiletí pokles pod početní stav období počátečního). Do této skupiny bylo zařazeno i 7 studentů pocházejících z oblasti Francie a jeden student z Říma.

Konečně jeden student pocházel z města Lemgo, které teritoriálně spadá do oblasti saského univerzitního národa. Důvod, proč se tento student dal zapsat k národu bavorskému, není znám.

Nejsilnější část bavorského univerzitního národa tvoří studenti pocházející z oblasti Bavorska. Svým počtem (212 studentů celkem) převyšují vysoko všechny ostatní oblasti patřící k bavorskému univerzitnímu národu. Největší početní vzepětí zaznamenala tato oblast na pražské artistické fakultě v období 1378/9–1388, kdy počet těchto studentů vzrostl ve srovnání s předcházejícím desetiletím o 41 %. Pak však následoval prudký pokles, stejně jako u všech ostatních oblastí, a to z 92 studentů v desetiletí druhém (1378/9–1388) na pouhých 55 studentů v desetiletí posledním (pokles o 41 %). V letech 1388/9–1398 studovalo tedy na artistické fakultě o 10 studentů méně než v období počátečním. Tento pokles je pravděpodobně způsoben založením nové univerzity v Heidelbergu. Založení této univerzity mělo však větší vliv spíše na počet studentů přicházejících do Prahy z nejbližšího okolí této nové univerzity, jak ostatně doložím dále. Obdobná situace jako v oblasti Bavorska nastala také v oblasti Porýní i Rakouska a Švýcarska. Studenti z Porýní sice ve srovnání se studenty s oblasti Rakouska a Švýcarska zaznamenali v období 1378/9–1388 při srovnání s předcházejícím desetiletím vzrůst o 86 %, zatímco v Rakousku – Švýcarsku o 117 %. Pokles v období následujícím byl v Porýní (o 74 %) ještě o 17 % větší než v oblasti Rakouska a Švýcarska (o 57 %). Je tedy možno předpokládat, že založení univerzity v Kolíně nad Rýnem způsobilo v Praze větší pokles studentů z této oblasti než nová univerzita ve Vídni. Další, početně stejně silné skupiny, tvoří studenti pocházející z oblasti Holandska, Bádensko-Württemberska a Hesensko-Nasavska. Velmi zajímavé je sledovat studenty pocházející z oblasti Holandska. V období let 1378/9–1388 vzrůstá jejich počet ve srovnání s předcházejícím desetiletím o 336 %. Tak mohutný vzrůst nezaznamenala žádná jiná oblast kromě Magdeburska u národa saského, kde v tomto období vzrostl počet studentů o 300 %, ale uvnitř univerzitního národa bavorského nemá vzestup Holanďanů obdoby. V dalším desetiletí zaznamenává tato oblast opět prudký pokles – o 69 %. Počet studentů se stává téměř shodným s počtem Holanďanů v období počátečním. Příčiny těchto výkyvů nelze zatím uspokojivě vysvětlit. Studenti z oblasti Bádensko-Württemberska potvrzují fakt, že založení heidelbergské univerzity znamenalo značné snížení počtu studentů, kteří přicházeli do Prahy studovat z bezprostřední oblasti jejího vlivu. Zatímco v období let 1388/9–1398 klesl počet studentů přicházejících z Bavorska o 41 %, počet studentů z Bádensko-Württemberska klesl ve stejném desetiletí o celých 76 %. Oblast Hesensko-Nasavska již neležela v přímém vlivu kolínské univerzity, proto byl pokles studentů přicházejících z této oblasti do Prahy menší než u studentů z Porýní. Zatímco v Porýní klesl ve srovnání s druhým desetiletím o 74 % a stav studentů se stal mnohem nižší než v počátečním období, v Hesensko-Nasavsku klesl

o 55 %, ale početně zůstala tato oblast i v posledním desetiletí více zastoupena než v desetiletí počátečním. Vývoj v oblasti Vestfálska byl zcela shodný se základním trendem vývoje celého bavorského univerzitního národa. Zajímavý pohled skýtá v přehledu stav studentů přicházejících na pražskou artistickou fakultu z oblasti Hannoverska. Zde je zaznamenáván neustálý pokles, není však možno na základě těchto údajů stavět dalekosáhlé hypotézy. Početně je tato oblast u bavorského univerzitního národa zastoupena jen mizivě (tvoří základní součást univerzitního národa saského), a pravděpodobně proto také není v souladu se základním směrem vývoje celého bavorského univerzitního národa.

Na základě teritoriálního vymezení W. W. Tomka jsem k univerzitnímu národu polskému zařadila ve zkoumaných 30 letech vývoje 553 studentů (viz tabulku 1). Stejně jako u předchozích univerzitních národů i zde existují studenti označení v následujícím přehledu jako „ostatní“, kteří buď neměli ve jménu uveden místní název vůbec (30), nebo nebylo možné tento název jednoznačně lokalizovat (12). Do této skupiny je zahrnut také jeden student, který pochází z Kolobřehu v Pomoravě. Toto město spadá do sféry saského univerzitního národa a všichni ostatní odtud pocházející studenti se k tomuto pro ně příslušnému univerzitnímu národu také dali zapsat. Příčina zmíněné výjimky není známa. Všechny ostatní studenty je možno zařadit v rámci univerzitního národa k jednotlivým oblastem podle místa původu. Početní zastoupení těchto jednotlivých oblastí přináší následující tabulka:

Tabulka 8
Počet studentů z jednotlivých oblastí polského univerzitního národa

	1367/8	1378/9	1388/9	Celkem
	—	—	—	
	1378	1388	1398	
Slezsko	39	74	63	176
Prusko	31	47	40	118
Míšeňsko	13	32	21	66
Polsko	12	23	29	64
Lužice	10	23	11	44
Durynsko	9	22	9	40
Ostatní	9	18	18	45

Z uvedeného přehledu vyplývá, že přibližně 53 % z celkového počtu studentů zapsaných u národa polského tvoří studenti ze Slezska a z Prus. Vysoký počet určených Prusů je však možné vysvětlit použitím studie Perlbachovy,⁷⁰⁾ na jejímž základě se mi podařilo určit i takové studenty, kteří by pro mne jinak (tj. pouze

⁷⁰⁾ M. Perlbach, Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten, Braunsberg 1895.

podle záznamů děkanské knihy) byli zcela neurčitelní. Počet studentů, kteří přišli studovat z těchto dvou oblastí na pražskou artistickou fakultu, prošel téměř shodným vývojem. V druhém desetiletí stoupl vzhledem k desetiletí prvnímu o 89 % a o 52 % a v letech 1388/9–1398 zaznamenaly obě skupiny ve srovnání s desetiletím předcházejícím částečný úbytek (obě o 15 %). Přes tento snížený počet studentů ve třetím desetiletí byl početní stav ještě stále vyšší než v období počátečním. Podstatně méně studentů přišlo studovat na pražskou artistickou fakultu z oblasti Míšeňska a polského království. Obě tyto skupiny zaznamenaly výraznější vzrůst v druhém desetiletí než obě skupiny předcházející. Prudký vzrůst je možno sledovat především u studentů pocházejících z Míšeňska (vzrůst o 146 %). V následujícím desetiletí (1388/9–1398) probíhal vývoj v těchto dvou skupinách zcela odlišně. Zatím co studenti přicházející studovat do Prahy z Míšeňska zaznamenali pokles o 34 %, stoupl počet studentů z oblasti Polska o celých 26 % (srovnání prováděno vždy s předcházejícím desetiletím). Je to velmi zajímavé zjištění, protože je to jediná oblast spadající k univerzitnímu národu polskému, která zaznamenala v období 1388/9–1398 vzrůst. Je tedy možno tvrdit, že založení krakovské univerzity nemělo žádný vliv na počet studentů přicházejících na pražskou artistickou fakultu z oblastí jejího přímého vlivu. Poslední dvě oblasti — Lužice a Durynsko — prošly naprosto shodným vývojem. Po vzrůstu počtu studentů v druhém desetiletí se v období následujícím jejich početní stav vrátil zpět na úroveň počáteční. Tendenci ke vzrůstu počtu studentů podpořila i skupina „ostatních“, která sice ve shodě s celým polským univerzitním národem v období 1388/9–1398 stagnovala, v celkovém období let 1367–1398 však zaznamenala vzrůst počtu studentů.

Saský univerzitní národ se řadí svým počtem 585 studentů studujících na artistické fakultě v letech 1367/8–1393 na druhé místo v celkovém počtu studentů (viz tabulka 1). Základní vývojová křivka početnosti tohoto univerzitního národa probíhá obdobně jako u národa polského s tím rozdílem, že v desetiletí 1388/9–1393 je počet Sasů nižší než v počátečním období (viz tabulku 6). Podrobný výklad o početnosti saského univerzitního národa jako celku byl již proveden výše. Nyní si všimněme pouze kvantitativního zastoupení jednotlivých oblastí spadajícího k tomuto univerzitnímu národu, jak je přináší tabulka 9.

Na první pohled je zřetelné, že nejpočetnější je v tomto univerzitním národu zastoupena oblast Hannoverska. Svými 113 studenty převyšuje všechny ostatní oblasti. Svým vzrůstem v letech 1378/9–1388 vzhledem k desetiletí předcházejícímu o 64 % a poklesem v desetiletí posledním o 52 %, kterým se stav studentů dostává až na úroveň počátečního období, potvrzuje vývojový trend saského univerzitního národa jako celku. Důvody tohoto poklesu bude nutno teprve zjišťovat, protože ve srovnání s prací Šmahelovou je zřejmé, že šlo pouze o pokles přechodný (viz tabulku 2). Přibližně na stejné úrovni svou početností jsou další dvě oblasti: Meklenbursko a Holštýnsko a Branibory. Základní vývojová tendence

Tabulka 9

Počet studentů z jednotlivých oblastí saského univerzitního národa

	1367/8	1378/9	1388/9	Celkem
	—	—	—	
	1378	1388	1398	
Hannoversko	33	54	26	113
Meklenbursko a Holštýnsko	13	41	23	77
Branibory	14	39	14	67
Magdebursko	9	36	8	53
Pomořany	14	23	15	52
Vestfálsko	16	26	7	49
Švédsko	16	19	13	48
Ostatní	38	67	21	126

je zde opět potvrzena až na malý rozdíl v posledním desetiletí, kdy oblast Meklenburska a Holštýnska neklesla počtem svých studentů (vedle této oblasti i Pomořany) pod početní stav v počátečním období, třebaže byl zaznamenán pokles ve srovnání s předcházejícím desetiletím (1378/9–1388) o 44 %. Naopak závěrečné desetiletí ve srovnání s desetiletím počátečním zaznamenalo vzrůst o 76 %. Další skupiny početně stejně zastoupené tvoří studenti přicházející z Magdeburska a z Pomořan. Oblast Magdeburska zaznamenává druhý nejprudší vzrůst v letech 1378/9–1388, jaký byl na pražské artistické fakultě zjištěn (vzrůst o 300 %).⁷¹⁾ Výkyvy u počtu studentů pocházejících z této oblastí jsou skutečně pozoruhodné, protože okamžitě po tomto obdivuhodném vzrůstu nastal pokles, který opět nemá na artistické fakultě v tomto čase období. Počet studentů klesl v letech 1388/9–1398 z 36 na pouhých 8 studentů (tedy o 78 % ve srovnání s předešlým desetiletím). Důvod tohoto prudkého vzrůstu a v zápětí prudkého poklesu je zatím nejasný. Poslední silně zastoupené oblasti jsou Vestfálsko a Švédsko. Počet studentů z Vestfálska se v jednotlivých desetiletích nijak neliší svým vývojem od skupin předešlých. Zajímavý pohled skýtá skupina studentů, kteří do Prahy přišli studovat ze Švédska. Praha byla, co se Švédů týče, nejnavštěvovanějším univerzitním městem. Pokud srovnáme počet Švédů studujících na pražské univerzitě s počty Švédů studujících na univerzitách ostatních,⁷²⁾ je tato převaha zřetelná. Švédi zaznamenali v druhém desetiletí nejmenší vzrůst ve srovnání se vzrůstem studentů, který nastal vzhledem k prvnímu desetiletí v ostatních oblastech saského univerzitního národa. Také jejich pokles v posledním desetiletí (1388/9–1398), třebaže počet studentů poklesl pod počáteční stav, byl ze všech oblastí nejmenší. Je možno říci, že i když se počet Švédů shoduje

⁷¹⁾ Viz str. 26.

⁷²⁾ C. Thörnqvist, l.c., str. 281.

se základním vývojovým směrem saského univerzitního národa, byl příliv Švédů na pražskou artistickou fakultu téměř rovnoměrný. Poslední skupina studentů saského univerzitního národa, která je v přehledu označena jako „ostatní“, zahrnuje ve shodě s předešlými univerzitními národy studenty bez označení místa původu (62) a studenty, které nebylo možno jednoznačně lokalizovat (43). Do této skupiny jsem zařadila také několik studentů pocházejících z Fríska (8), Livonska (4), Dánska (3), Hesenska (2). Jejich počet je ve srovnání s předcházejícími skupinami tak nepatrný, že nemohl mít žádný vliv na základní vývojový trend tohoto univerzitního národa. Proto jsem se těmito studenty nezabývala samostatně. I v řadách studentů saského univerzitního národa se vyskytlo několik výjimek, které byly také zařazeny do této skupiny. K tomuto národu se dali totiž zapsat i čtyři studenti, kteří pocházeli z měst, která jasně patřila do sféry jiného univerzitního národa.⁷³⁾

Do skupiny „vícenárodové“ jsem v celém období zařadila 217 studentů. Následující tabulka dokumentuje varianty zastoupení univerzitních národů v této skupině.

Tabulka 10

Varianty zastoupení jednotlivých univerzitních národů ve skupině „vícenárodové“

	1367/8	1378/9	1388/9	Celkem
	—	—	—	
	1378	1388	1398	
Boh., Bav., Pol., Sax.	4	9	5	18
Boh., Bav., Pol.	2	9	3	14
Boh., Pol., Sax.	2	4	1	7
Bav., Pol. Sax.	9	24	15	48
Boh., Bav.,	5	12	4	21
Boh., Pol.,	—	3	1	4
Boh., Sax.	—	1	—	1
Bav., Pol.	8	5	10	23
Bav., Sax.	12	39	16	67
Pol., Sax.	3	7	4	14

Pokud spočítáme možnosti zastoupení jednotlivých univerzitních národů v rámci této skupiny, zjistíme, že odpovídá početnímu zastoupení jednotlivých univerzitních národů na pražské artistické fakultě, což dokumentuje tabulka 11.

Zjištěné složení „vícenárodové“ skupiny potvrzuje fakt, že zařazením studentů do této skupiny nebyla nikterak porušena skladba početního zastoupení jednotlivých univerzitních národů. Z tohoto důvodu není také nutno k této skupině dále přihlížet.

⁷³⁾ Šlo o studenty: Henr. Dam de Amsterdam, Henricus Greuenstein, Henr. de Owing a Joan. Bart. de Aquis.

Tabulka 11

Maximální možné zastoupení jednotlivých univerzitních národů v rámci skupiny „vícenárodové“

	1367/8	1378/9	1388/9	Celkem
	—	—	—	
	1378	1388	1398	
Natio Bohemorum	13	38	14	65
Natio Bavarorum	40	98	53	191
Natio Polonorum	28	61	39	128
Natio Saxonum	30	84	41	155

Zjištěné výsledky přes všechny výhrady k jejich přesnosti, jak byly ukázány ve výkladu metody této práce dané povahou základního pramene, přispěly, jak doufám, k osvětlení dosud nedotčených stránek dějin pražské středověké artistické fakulty. Šlo v podstatě o to, odstranit onu citelnou mezeru, která až dosud omezovala naše vědomosti tím, že nebyl podniknut pokus zjistit početnost jednotlivých univerzitních národů v letech 1367—1398. Důvody, proč se tak nestalo, jsou známé. Tkvěly v pracnosti a v pochybnostech o možnosti dosažení alespoň relativně spolehlivých výsledků. Tyto pochybnosti provázely i tuto práci. Byly odstraněny teprve tehdy, když se podařilo provést atribuci u 78 % jmen uvedených v děkanské knize k jednotlivým univerzitním národům, tedy počet dostatečný k tomu, aby další z toho plynoucí soudy měly náležitou základnu a míra jejich hypotetičnosti byla omezena na minimum. Dosažené výsledky pomohou snad v dalším rozpracování k osvětlení i jiných otázek z dějin středověké pražské artistické fakulty. Bylo by ovšem žádoucí dovést rozbor početnosti jednotlivých univerzitních národů až k roku 1409, čímž bych se ráda zabývala v budoucnosti.

HANA VÁCLAVŮ

Die Anzahl und die Herkunft der Studenten nach den Universitätsvölkern an der Prager artistischen Fakultät in den Jahren 1367—1398

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel stellt einen Versuch dar die Fragen der Anzahl der einzelnen Universitätsvölker an der Prager artistischen Fakultät in den Jahren 1367—1398 näher zu bestimmen. Gleichzeitig ist er ein Versuch ihr territoriales Ausmass zu rekonstruieren und die Angehörigkeit der einzelnen Studenten zu den Universitätsvölkern festzustellen.

Die Arbeit stellt sich also nicht zum Ziel die Volkszugehörigkeit der Studenten in der angeführten Periode zu bestimmen. Die Frage der Studentenzahl nach den Universitätsvölkern gehört zu den schwerwiegenden Fragen der Universitätsgeschichte, da besonders an ihr der internationale Einfluss und Wiederhall der Prager Universität bewiesen werden kann. Eine Antwort wurde bisher nur für die juristische Fakultät gegeben, da hier die erhaltene Matrikel die Studenten nach den Universitätsvölkern teilt. Für die drei Fakultäten der Universität konnte diese Frage nur bei der artistischen Fakultät untersucht werden, obwohl das bisher nicht für die älteste Zeit geschah. Der Grund dafür muss im Arbeitsaufwand der Untersuchungen gesehen werden: die Hauptquelle, d. h. der Liber decanorum, führt nämlich nur in wenigen Fällen die Angehörigkeit zu einem bestimmten Universitätsvolk an. Die einzige Methode besteht in der Identifikation mehrerer Tausend angeführter Namen nach der Bezeichnung der geographischen Herkunft. Der zweite Grund, warum die Frage bisher noch nicht untersucht wurde, bestand im Risiko, dass auch nach dieser mühsamen Arbeit nur ein kleiner Prozentsatz der Studenten identifiziert wird, d. h. dass die festgestellten Folgerungen keine allgemeine Gültigkeit haben. Es ist vorläufig gelungen 78 % der Namen der Studenten in die einzelnen Universitätsvölker einzureihen. Die geographische Bezeichnung im Namen des Studenten, muss aber nicht immer seine eigene Herkunft bezeugen, die für die Eintragung zu einem bestimmten Volk, wie allgemein in der Literatur angenommen wird, entscheidend war, sondern die Abstammung der Eltern oder der Ahnen. Es ist auch bekannt, dass sich Studenten aus heute unbekanntem Gründen zu anderen Universitätsvölkern meldeten, als sie ihrer Abstammung nach angehörten. Die Studie versucht die Grundproportionen und Bewegung der einzelnen Universitätsvölker darzulegen und in Zahlen den bisher in der Literatur nur angenommenen Umfang des Wirkens der Prager Universität zu beweisen und zwar so wie sich der Wirkungskreis infolge der Gründung weiterer mitteleuropäischer Universitäten in der zweiten Hälfte des 14. Jh. veränderte.

**KARLOVA UNIVERZITA
V PRAVOMOCI DEFENZORŮ (1609—1622)**

JIRÍ RAK

Náboženského zápasu, který prožívaly české země v předbělohorském období, se účastnila aktivně i pražská akademie, která byla s utrakvistickou církví spojena také institucionálně.¹⁾ Univerzitní mistři zasedali ve vrcholném orgánu utrakvistické církevní správy — dolní konzistoři a univerzita byla považována za největší věroučnou autoritu strany pod obojí. Podle ustanovení církevního řádu z r. 1539 byla také rektorovi spolu s konzistoři svěřena cenzura nekatolických náboženských knih, jak v Čechách tištěných, tak i dovezených z ciziny.²⁾ Přímého vlivu na řízení náboženských záležitostí byla univerzita zbavena r. 1571, kdy byli její zástupci odstraněni z řad přisedících konzistoře.³⁾ Nerealizovaný církevní řád vzniklý v souvislosti s jednáním o Českou konfesi r. 1575⁴⁾ počítá však s obnovením tohoto tradičního spojení. Podle něho měla mít konzistoř své úřední sídlo v Karolinu, měla být obsazena přisedícími z řad mistrů a rektor měl být, stejně jako dříve, vybaven pravomocí rozhodovat spolu s konzistoři v těžších případech duchovního soudnictví a ve věroučných sporech. Stejně tak měl opět působit i při cenzuře náboženské literatury.⁵⁾

Většina novoutrakvistických stavů si zřejmě již tehdy uvědomovala, že univerzita, aby mohla uspokojivě plnit své úkoly v rámci církevní správy, musí být vytržena ze svého dosavadního neutěšeného stavu. Proto již na tomto sněmu byla zahájena určitá jednání v otázce její obnovy. Dne 27. června 1575 byla zvolena komise složená ze dvou zástupců každého stavu a doplněná rektorem, jejímž úkolem bylo připravit dobrozdání o možnostech obnovy a zlepšení akademie.⁶⁾ Z prosby přednesené Vilémovi z Rožmberka vyplývá, že stavové

¹⁾ K charakteristice náboženských poměrů v předbělohorských Čechách srv. nejnověji A. Mika, Z bojů o náboženskou toleranci v 16. stol., ČsČH VIII., 1970, s. 371—382, kde je shrnuta i starší literatura.

²⁾ Sněmy české I., č. 274.

³⁾ K. Krofta, Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562—1575 a jeho historický základ, ČČH XVII., 1911, s. 399—400.

⁴⁾ Celý průběh tohoto jednání zachycuje nejlépe F. Hrejsa, Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny, Praha 1912.

⁵⁾ Sněmy české IV., č. 88, s. 334—338.

⁶⁾ Tamtéž s. 352.

se zabývali myšlenkou vypsát ve prospěch univerzity zvláštní peněžní sbírku.⁷⁾ Ve vlastním sněmovním jednání se v této souvislosti objevil pouze návrh, aby k užítku akademie byly obráceny důchody klášterů, které jsou obývány jen malým počtem řeholníků.⁸⁾

S neúspěchem úsilí o oficiální schválení a povolení České konfese padly samozřejmě také tyto návrhy na reformu pražského vysokého učení. Největší obtíží univerzity byl v tomto období fakt, že vlastně neexistoval nikdo, kdo by se o její záležitosti oficiálně staral. Katolický panovník pochopitelně neměl zájem na jejím zvelebení a evangeličtí stavové nebyli de iure univerzitě instancně nadřízeni.⁹⁾

To si uvědomoval i M. Petr Codicillus z Tulechova, který ve své Orači podané sněmu 10. února 1582 s argumentací, že „ten jest řád, že v akademiích, jakožto hlavních učeníh konsistoře, bývají a odtud spravování mívají“ radil stavům, aby „nařídívše sobě konsistoř při rektorovi universitatis a nad ní defensory vystavivše, zmocnili se toho všeho s boží pomocí“.¹⁰⁾ Je to poprvé co se setkáváme s názorem, že defenzoři, kteří působili jako nejvyšší instance v záležitostech utrakvistického duchovenstva, mají rozšířit své pravomoce také na univerzitu. K tomu pak skutečně došlo na základě ustanovení Majestátu Rudolfa II. z r. 1609. Jeho vydání předcházela dramatický zápas, jehož peripetie, pokud se dotýkaly univerzity, budeme nyní sledovat podrobněji.

Základy pro jednání sněmu v letech 1609–1610 byly položeny vlastně již r. 1575. Tehdy byl v zásadě vyřešen poměr mezi novoutrakvisty a Jednotou bratrskou a na obou stranách zvítězilo přesvědčení o užitečnosti a nezbytnosti společného postupu. Stejně tak byly již tehdy formulovány hlavní zásady nové církevní správy. Nyní se jednalo hlavně o to, využít výhodné politické situace, když Rudolf II. byl českým stavům zavázán za pomoc, kterou mu poskytl r. 1608 proti jeho bratru Matyášovi a libeňským mírem zachránili starému císaři alespoň vládu v českém království.

Své základní náboženské požadavky stavové formulovali již na květnovém sněmu r. 1608. Se svými požadavky se dne 24. května 1608 přihlásila i univerzita, která žádala císaře o vyplacení zadržného platu na vydržování lektora řečtiny, o povolení prodat vzdálené vsi a za stržené peníze zakoupit jiné, ležící blízko Prahy, a žádost končila prosbou, aby univerzita nebyla vystavována nátlaku v náboženských záležitostech.¹¹⁾ Se stejnými záležitostmi se akademie obrátila i na shromážděné stavy a prosila je o přimluvu u císaře. V tomto listu

ale požadavek náboženské svobody stojí na prvním místě¹²⁾. Stavové byli v té době již pevně odhodláni dovést své náboženské záležitosti až do úspěšného konce a získat do svého vlivu definitivně i univerzitu. To se projevilo v jejich spise podaném 28. května císaři, kde kromě povolení svobodného vyznávání české konfese a vydání dolní konzistoře žádají, „aby i akademie pražská v opatrování stavův pod obojí a defensorů zůstávala“¹³⁾. Císařova odpověď, která slibovala konečné řešení náboženské otázky při příštím sněmovním jednání a prozatím zaručovala náboženskou svobodu, ustupovala i v otázce univerzity a stanovila „tím způsobem, aby akademie pražská v opatrování stavův zůstávala“.¹⁴⁾

Nový sněm pak byl zahájen 29. ledna 1609. Hned na počátku sněmovního jednání byl podán zajímavý dokument navrhuující hlavní problémy, které by strana pod obojí při tomto jednání měla vyřešit. V této souvislosti je pozoruhodné vysoké ocenění úlohy univerzity, která má podle názoru autorů spisu přejít pod stavovskou správu. Autory spisu byli zřejmě příslušníci měšťského stavu, jak vyplývá z výčtu důvodů, pro které mají oba vyšší stavy hájit stav třetí; v těchto důvodech má své místo i akademie. Z argumentace pisatelů vyplývá těsná souvislost vysokého učení s městy a měšťanský původ převážně většiny soudobé inteligence. Kdyby totiž města zůstala osamocena a vláda by v nich mohla realizovat svou rekatolizační politiku, mělo by to katastrofální důsledky i pro oba vyšší stavy: „Klesnou i školy v městech evangelických a učení čistá literní pomalíčkou hynouti budou, tak že i přední dvojí stav i měšťský nebudou míti mládencův hodných, jež by dětem svým za praeceptory vystavovali; a tak opustí stavové dokonce akademii Pražskou, klenot tento svůj drahý a starožitný, odkudž nejvíce mládež hodnou k správám školním a k úřadům kněžským míti mohou“¹⁵⁾.

Dne 3. února 1609 pak začalo i vlastní samostatné jednání strany pod obojí, které bylo zahájeno čtením stavovské suppliky z r. 1575.¹⁶⁾ Šlo zřejmě o demonstrativní zdůraznění faktu, že na přítomném sněmu se stavům nejedná o vytýčování nových požadavků, ale že navazují na staré, v podstatě již vyřešené otázky. Dne 4. února pak stavové ve zvláštním spise zopakovali své požadavky z minulého roku¹⁷⁾. Císař v odpovědi předané stavům dne 12. února sleduje stejnou taktiku jako jeho otec před 34 roky — totiž vystupuje především proti

¹²⁾ Tamtéž č. 583, s. 421–423.

¹³⁾ Paměti Viléma Slavaty, vyd. J. Jireček, I., s. 156 (Dále jen Slavata, I).

¹⁴⁾ Tamtéž, s. 168.

¹⁵⁾ Spis uvádí pod názvem „dobré zdání některých upřímných synův vlasti“, P. Skála. Viz P. Skála ze Zhoře, Historie česká 1602–1623, vyd. K. Tieftrunk, I., Praha 1885, s. 171–177. (Dále jen Skála I).

O univerzitě srv. s. 172: „Jsouce pak školy a universitates jako nějaké zahrady, rozličným stromovím vysázené a ktvoucí, odkudž k všelikým povinnostem a ouřadům tohoto světa lidé vzáctní se vybíratí mohou...“ O tomto spise srv. i. J. Janáček, Královská města česká na zemském sněmu r. 1609–1610, Sborník historický IV., 1956, s. 223.

¹⁶⁾ Diarium Václava Budovce z Budova ze sněmu r. 1609–1610, Rkp. Archivu Národního muzea v Praze č. 281, f. 69a (dále jen Budovcovo diarium).

¹⁷⁾ Tamtéž f. 96a.

⁷⁾ Tamtéž s. 355.

⁸⁾ F. Hrejsa, I. c., s. 185.

⁹⁾ V. Vaněček, Kapitoly o právních dějinách Karlovy univerzity, Praha 1934, s. 26.

¹⁰⁾ Sněmy české VI., č. 110.

¹¹⁾ F. Dvorský, Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od léta 1598 do 1616 a doklady starší a pozdější doby, Praha 1886, č. 582, s. 419–421. (Dále jen Dvorský, Paměti)

Jednotě bratrské, která je v jeho pojetí zakázanou sektou stojící mimo zákon a odmítá všechny náboženské novoty „mimo náboženství starobylé v tomto království zvyklé pod obojí a pod jednou“.¹⁶⁾ O univerzitě se císařova odpověď vůbec nezmiňuje. Tato taktika málem dosáhla úspěchu a teprve po zažehnutí hrozící roztržky mezi Jednotou bratrskou a novoutravky byla vypracována stavovská replika odvolávající se na Maxmiliánovo ústní povolení české konfese a na vymazání kompaktát z desek zemských. Dále stavové oznamují, že chtějí podle české konfese obnovit konzistoř a „týmž způsobem akademiám učení Pražského . . . a vyučování mládeže pobožnosti a literárnímu umění zase k vzdvižení přivést, ji obnoviti, muži, kteří by všemu svobodnému umění mládež učili, dosaditi“¹⁹⁾. Další jednání se potom vyvíjelo značně stereotypně. Císař na stavovské žádosti odpovídá zamítavě, o univerzitě se ve svých odpovědích vůbec nezmiňuje, zato stavové tuto otázku nespouštějí ze zřetele. Svou žádost o vydání univerzity obšírně zdůvodňují v triplice: „totiž že vedlé konsistoře nade všecku paměť lidskou při stavích pod obojí zůstávala“²⁰⁾ a tím, že zatímco se školství strany pod obojí dostalo do krize vzrůstá se školství katolické hlavně zřizováním jezuitských kolejí, dále se stavové odvolávají na naléhavu potřebu opravy univerzitních budov²¹⁾. V quadriplice, znovu žádající o vydání akademie, strana pod obojí netrpělivě upozorňuje „načež předešle žádná odpověď nám dána není“²²⁾. Když pak i na quadripliku následovala zamítavá odpověď, byla stavovská trpělivost vyčerpána a Budovec sepsal spis pro nejvyššího purkrabí, v němž vysvětloval proč jeho strana nemůže tímto způsobem v jednání pokračovat a oznámil svolání zvláštního sjezdu strany pod obojí na 4. dubna na Novoměstskou radnici²³⁾.

Tento sjezd zahájil jednání až 9. května a 11. května sepsalo 100 z řad účastníků sjezdu zvolených osob omluvu pro císaře, v níž vysvětlovali důvody a cíle svého jednání²⁴⁾. Za takto vyhocené situace, když mnozí z nekatolických šlechticů přijeli na pražská jednání v doprovodu svých ozbrojených družin, nezbylo císaři a vládě než ustoupit a zvláštním mandátem stavovský sjezd legalizovat.²⁵⁾

Obnovené jednání zemského sněmu bylo zahájeno 29. května předáním stavovského memoriálu, ve kterém se znovu opakuje požadavek vydání konzistoře a univerzity²⁶⁾. Nejprve se zdálo, že sněmovní jednání bude probíhat stejným způsobem jako před přerušením. Císař dal na stavovský memoriál obvyklou

zamítavou odpověď²⁷⁾, ale stavové byli již odhodláni k radikálnímu postupu. Připravili a dne 13. května odevzdali císaři koncept Majestátu na náboženskou svobodu a když jej císař odmítl podepsat,²⁸⁾ stavové vyhlásili defenzi a zvolili direktory²⁹⁾. Císař pak 20. června vydal další resoluci, která opět s odvoláním na zemské zákony odmítala náboženské novoty; v post scriptu bylo pak výslovně zdůrazněno královské právo ke konzistoři a akademii³⁰⁾.

V této situaci se ujal úlohy zprostředkovatele mezi vládou a stavy vyslanec saského kurfiřta dr. Gerstenberg. Navrhl stavům kompromisní artikule, které by uspokojily jejich požadavky, aniž by císaře nutily k závažnějším ústupkům. Tento návrh byl stavovskému shromáždění předložen 25. června³¹⁾. Proti jeho koncepci ponechávající konzistoř i akademii v moci panovníkově se mezi stavy zdvihl značný odpor s tím, že „nebudou-li hned dolejší konzistoř a akademie pražská pánům stavům pod obojí v moc uvedeny, tehdy, že všechno jich až posavad jednání o náboženství bude daremné“³²⁾. Proto stavové tento návrh v některých bodech upravili a konečné znění, které je možno považovat za jakési stavovské minimum, vrátili Gerstenbergovi, aby je předal císaři k potvrzení. Podle tohoto návrhu má být panovníkem zaručena náboženská svoboda a při živctě je zachována stará kališnická konzistoř s tím, že stavové si mohou svobodně, bez ohledu na ni, zřídit vlastní kněžstvo, kterému mohou naříditi i zvláštní církevní řád. Pokud se týče univerzity, ta „zůstává v JMC jakožto fundatora v ochraně, však tak, aby ani v náboženství žádná novota nebyla předsevzata. Nýbrž, aby v evangelickém náboženství podle též konfesí a při directí nebolížto správě stavův pod obojí i s poddanými a kollaturami svými zůstávala“³³⁾. Císařova odpověď byla pak čtena 26. června. S jejím vyhýbavým a neurčitým zněním, ponechávajícím konzistoř i univerzitu v panovníkově moci (bez výhrady uvedené ve stavovském kompromisním návrhu)³⁴⁾ se stavové nespokojili a rozhodli se trvat na původních požadavcích obsažených a formulovaných v předloženém konceptu Majestátu. Tyto požadavky pak podepřeli svoláním zemské hotovosti.

¹⁶⁾ Tamtéž s. 300–301.

¹⁸⁾ Zjištění mezi českými stavy bylo ještě zvýšeno dekrety české kanceláře příkazujícími pražskému kněžstvu a univerzitě účast na procesí o svátku Božího Těla. Tamtéž s. 308–309.

²⁰⁾ Tamtéž s. 312–313.

²¹⁾ Tamtéž s. 315.

²²⁾ J. Glücklich, Koncept Majestátu a vznik Porovnání, ČCH XXII, 1917, s. 117.

²³⁾ Slavata I, s. 321–322. Zde je zaznamenána i zajímavá podrobnost o tom, jaké pohnutky stavové Gerstenbergovi podsouvali: „Tomu pak není se co diviti, že kurfiřta saského posel k tomu všelijak radí a vede, aby páni stavové pod obojí od konsistoře a akademie pražské upustili, neb kněží pražští a studenti musili by k nim do Němec pro své učení svěcení choditi a peníze u nich utráceti. A jakž prvé na onen čas z pádu a snížení akademie pražské jiné akademie v Němcích vzrůst svůj vzaly: takby nyní z restaurací a obnovení akademie pražské německé jich akademie zase ke ztenčení přijíti mohly“.

³³⁾ AUK Oeconomica 62 B., f. 66b.

³⁴⁾ Slavata I, s. 324–325.

¹⁶⁾ Slavata I, s. 202.

¹⁸⁾ Tamtéž s. 212.

²⁰⁾ Skála I, s. 149.

²¹⁾ Tamtéž s. 150.

²²⁾ Slavata I, s. 225.

²³⁾ Tamtéž s. 264–266.

²⁴⁾ Tamtéž s. 279–285.

²⁵⁾ Tamtéž s. 286–288.

²⁶⁾ Tamtéž s. 295.

Další vyjednávání vedl z katolické strany nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka, známý svým tolerantním postojem v náboženských záležitostech, a vláda se jeho prostřednictvím pokusila v univerzitní otázce ještě jednou o návrat ke kompromisním ustanovením saského návrhu³⁵⁾. Na to ale zástupci strany pod obojí prohlásili, že trvají na předloženém konceptu — nehledě na to, že saský návrh byl již anulován zamítavou císařovou odpovědí z 26. června. Horečně jednání pak probíhalo dále; největší neshody byly v otázce volby a pravomoci stavovských defenzorů. V průběhu jednání se opět pokoušel mezi stranami prostředkovat dr. Gerstenberg, ale na stavovské neústupnosti již všechny další kompromisní návrhy ztroskotaly a 9. července byl konečně Majestát podepsán. Jeho konečné znění odpovídá stavu navrženému konceptu, nejvýznamnější změnou je, že místo původního pojmenování „sjednocení evangeličtí stavové“ je v definitivním textu použito tradičního označení „sjednocení stavové pod obojí“.

Majestátní listinou byla tedy Karlova univerzita definitivně odevzdána do pravomoci nekatolických stavů. Příslušné ustanovení doslova zní: „... nicméně i akademii Pražskou od starodávna straně pod obojí náležející, kterouž jim stavům se vším jejím příslušenstvím tolikéž v moc jejich milostivě dávatí ráčíme tak, aby jí muži hodnými a učenými osazovati, dobré, chvalitebné řady nařizovati a nad tím obojí (t.j. univerzitou a dolní konzistoří) z prostředku svého jistý počet ze defensorů naříditi mohli“.³⁶⁾

Po podepsání Majestátní listiny a po jejím předání shromážděným stavům bylo neprodleně přikročeno k realizaci plánů na vytvoření nezávislé české církve pod obojí nového typu. To předpokládalo v první řadě formálně a právně zajistit dohodu mezi novoutraktisty a Jednotnou bratrskou, dále sepsat církevní řády, podle kterých by obnovená konzistoř vykonávala svou úřední činnost, provést Majestátem povolenou volbu defenzorů a vybavit je příslušnými instrukcemi a plnomocenstvím.

1. srpna zahájila činnost kněžská komise určená k sepsání nového církevního řádu. Zasedali v ní čtyři kněží svěcení arcibiskupem, ale hlásící se k české konfesi, čtyři duchovní z řad Jednoty bratrské a čtyři profesori pražské univerzity. Byli to Martin Bacháček z Nauměřic, Šimon Skála z Kolínce, Jan Kampanus a Kryštof Mathebeus.³⁷⁾ Tato komise ale pro četné rozpory, které se v ní projevovaly, nebyla schopna postoupit kupředu a stavové byli nuceni převzít iniciativu do vlastních rukou. K tomu účelu byla zvolena další komise, složená tentokrát ze stavovských zástupců.³⁸⁾ Výsledkem jejího jednání bylo sepsání základ-

ních dokumentů určujících činnost nové církevní organizace a postavení univerzity v jejím rámci. Je to v první řadě tzv. „Snešení“ upravující vzájemný poměr novoutraktistů a Jednoty bratrské ve společné církvi.³⁹⁾ O obsazování konzistoře, která je společným orgánem pro obě skupiny, stanoví, že ze strany pod obojí bude vybrán administrátor a dalších pět kněží. Z řad Jednoty bratrské pak má být vybrán starší (senior), „který hned po administrátorovi své místo míti má“. Spolu s ním bude konzistoř osazena ještě dvěma bratrskými duchovními; zbytek konzistoře pak mají tvořit tři profesori pražské akademie. Dále jsou ve Snešení uváděna ustanovení o svěcení nových kněží a o přezkoušení kněží vysvěcených v cizině. Pro takto zřízenou konzistoř pak stavové vydali podrobnou instrukci stanovící její práva a povinnosti.⁴⁰⁾ Kromě postupu při dosazování kněží ke kolaturám, organizaci krajských děkanství apod. (přičemž je zdůrazňována nejvyšší pravomoc defenzorů) stanoví instrukce, že při věroučných sporech mezi kněžstvem má rozhodovat konzistoř spolu s defenzory a profesory teologické fakulty, která měla být v rámci nové organizace obnovena. Ti mají být účastni také při cenзуře náboženských knih.⁴¹⁾ Z celého církevního řádu (včetně instrukcí pro krajské děkany a venkovské kněžstvo) vyplývá velký význam stavovského prvku v církevní správě. Stavovský vliv je prakticky uplatňován prostřednictvím sboru defenzorů, kteří se nyní stali nejvyšší správní instancí i pro univerzitu. Je proto nezbytné seznámit se s pravomocemi, kterými byli defenzoři vybaveni na počátku své činnosti.

Majestát povoloval volbu defenzorů v počtu, jaký sami stavové uznají za vhodný. Král se zavázal, že všechny navržené defenzory v jejich úřadě potvrdí a nebude jim vydávat žádné instrukce a nařízení „mimo tu povinnost, kteráž jina od stavů svěřena bude“; pokud by ke královskému potvrzení navržených defenzorů nedošlo do dvou neděl od podání návrhu, měla jejich volba vstoupit v platnost automaticky. Stejným způsobem se má dít i doplňování jejich sboru v případě úmrtí některého jeho člena. Na základě tohoto ustanovení pak byli defenzoři zvoleni dne 10. října 1609 a to po osmi osobách z každého stavu, tedy v celkovém počtu 24.⁴²⁾ Předním defenzorem byl zvolen hrabě Jáchym Ondřej Šlik, příslušník ortodoxně luterské strany, nábožensky i politicky orientovaný na saský dvůr. Šlik se krátce po svém zvolení tohoto úřadu vzdal, zřejmě právě pro odpor, který svým ortodoxním postojem vyvolával v řadách Jednoty. Na jeho místo potom nastoupil Jan Jiří ze Švamberka.⁴³⁾ Při uvedení defenzorů do úřadu dne 10. ledna 1610⁴⁴⁾ jim byla vydána podrobná instrukce, kterou se ve svém

³⁵⁾ Bylo navrhováno toto znění „Poněvadž sami páni pod obojí to vyznávali, že JMC též akademie fundátor býti ráčí, tehdy že za slušné býti poznávají, aby také přede v moci JMC zůstávala, však v náboženství žádná proměna v ní nebyla, a defensorství toliko nad ní aby jim... puštěno bylo“. Tamtéž s. 350.

³⁶⁾ K. Krofta, Majestát Rudolfa II., Praha 1909, s. 37.

³⁷⁾ V. V. Tomek, Paměti kolegiátů koleje Karlovy, ČČM XXI., 1847, s. 507 (dále jen Tomek, Paměti kolegiátů).

³⁸⁾ Budovcovo diarium f. 669b.

³⁹⁾ Skála I., s. 249—253.

⁴⁰⁾ Budovcovo diarium f. 975a—978b.

⁴¹⁾ Tamtéž art. č. 14 a 17.

⁴²⁾ F. Hrejsa I. c., s. 489.

⁴³⁾ Srv. J. Lukášek, Jáchym Ondřej hrabě Šlik, Praha 1913.

⁴⁴⁾ Poměrně dlouhá doba mezi volbou defenzorů a jejich uvedením do úřadu byla způsobena obtížným jednáním mezi vládou a stavy o rozsahu jejich pravomocí. Srv. J. Glücklich, O pravomoci dané defensorům na sněmu r. 1609, Praha 1913.

jednání měli řídit.⁴⁵⁾ Z ní poznáváme i stavovské záměry s univerzitou. Její nejvýznamnější budova — Karolinum, tradičně sloužící jako shromaždiště strany pod obojí, měla být i místem úředních schůzek defenzorů.⁴⁶⁾ Dále bylo defenzorům uloženo, aby sestavili komisi, která by přehlédla důchody univerzity a stanovila pevné platy jejím profesorům; defenzoři sami se měli postarat o obnovení všech fakult. Na jejich úvaze také záleželo, kteří profesori budou zasedat v konzistoři a měli i rovnat případné spory, jak v konzistoři, tak v akademii „zvláště mezi Rektorem Akademií, Professory, Administrátorem, starším a jinými přisedícími osobami“. Defenzoři byli také pověřeni správou peněz získaných ze zamýšlené sbírky ve prospěch univerzity a peněz získaných prodejem vzdálenějších univerzitních statků. Ustanovení této instrukce ve stručnější formě obsahuje i sněmovní „artykul o moci dání defenzorům“, kterým byla pravomoc defenzorů pojištěna v deskách zemských.⁴⁷⁾

Po přijetí těchto základních předpisů bylo možno přikročit ke konkrétním akcím — t. j. v prvé řadě k obnovení konzistoře. Stavové svolali na počátku října r. 1609 do Prahy kněžstvo pod obojí a to 6. října na shromáždění v Karolinu vykonalo volbu administrátora a přisedících. Výsledky voleb byly ohlášeny den nato 7. října. Dne 11. října pak byli noví konzistoři slavnostně uvedeni do úřadu.⁴⁸⁾ K nim pak byli přidáni tři assessoři z řad mistrů akademie — byli to Martin Bacháček z Nauměřic, Šimon Skála z Kolínce a Jan Kampanus Vodňanský.⁴⁹⁾

Těsné spojení mezi konzistoři a univerzitou existovalo i v kancelářích obou institucí. Kancelář konzistoře byla tradičně umístěna v Karolinu a za to platila konzistoř univerzitě roční nájem 2 kopy grošů.⁵⁰⁾ Zde byl umístěn i archiv konzistoře.⁵¹⁾ Vzájemná souvislost je vyjádřena i personálně. Konzistorními písaři byli Jan Tetauer Svinčanský, Daniel Třebický (který od r. 1612 byl zároveň i písařem univerzitním), Daniel Spira Turnovský a M. Philadelphus. Dále to byli Jan Chebďovský z Felsova, od r. 1617 univerzitní kvestor, a konečně M. Jan Čezbivius.⁵²⁾ Ten ostatně získal místo konzistorního písaře přímo na doporučení děkana a profesorů filozofické fakulty.⁵³⁾

⁴⁵⁾ Instrukci uvádí Budovcovo diarium na f. 955a—965a. Ve značně zkrácené formě ji vydal Dvorský, Paměti, č. 667, s. 489—492.

⁴⁶⁾ 28. června 1610 nechali defenzoři přenést svůj archiv do Karolina. Viz AUK A 17 IV, p. 251. Srv. i Z. Winter, Děje s. 94.

⁴⁷⁾ Podle autentického znění v deskách zemských vyd. J. Glücklich jako přílohu svého článku O defensorech a českém povstání 1618—1620, ČČH XXVIII, s. 87—90.

⁴⁸⁾ Budovcovo diarium f. 832b—833a.

⁴⁹⁾ F. Hrejsa, I. c., s. 492.

⁵⁰⁾ Státní ústřední archiv v Praze — Archiv pražského arcibiskupství, sign. APA I B 3/1, f. 113a „... Questori Academico za termín sv. Havla léta 1614 dáno od sklépu 1 kopa“.

⁵¹⁾ Srv. např. F. Tischer, Dopisy konzistoře pod obojí z let 1609—1619, Praha 1917, s. 252.

⁵²⁾ Tamtéž s. XII.

⁵³⁾ APA I B 3/1, f. 344b.

Současné s vytvářením církevní organizace bylo přikročeno i k jednáním o obnově univerzity. Vůdcům strany pod obojí bylo jasné, že ve svém současném stavu nemůže akademie plnit hlavní úkol na ni kladený, totiž stát se ideologickým centrem českého evangelictví a vychovávat pro českou církev věroučně jednotný kněžský dorost. Proto bylo třeba v prvé řadě obnovit činnost všech fakult, především teologické. Tato potřeba byla samozřejmě jasná i univerzitním mistrům, ti si ale správně uvědomovali, že hlavní nedostatek spočívá ve špatném hospodářském stavu akademie. Již ve výše citovaných žádostech z r. 1608 zaujímá přední místo požadavek, aby královská komora vrátila univerzitě nadaci na vydržování lektora řečtiny a aby univerzita mohla odprodat ze svého majetku vsi ležící ve větších vzdálenostech od Prahy a nakoupit jiné, bližší, které by mohla snadněji spravovat. Jednání o zlepšení univerzitních financí narážela ale od počátku na odpor ze dvou stran. Byla to jednak stavovská neochota k finančním obětem (tak např. nebyla realizována sněmem povolená sbírka) a jednak i neochota mistrů měnit dosavadní zastaralý způsob univerzitního hospodářství.

Komise pověřená úkolem sepsat návrh na reformu akademie zahájila činnost již v září 1609. Jejimi členy byli dr. Adam Zálužanský ze Zálužan, Václav Colliadius z Doubravičan a Petr Macer z Letošic. Instrukce ze 12. září jim ukládala, aby prohlédli univerzitní privilegia a poznamenali návrhy na jejich změny, dále měli provést revizi univerzitní knihovny a konečně měli předat mistrům k posouzení návrh na reformu, který mezitím podal dr. Zálužanský.⁵⁴⁾ Komise podala o výsledku svého šetření zprávu s těmito návrhy:⁵⁵⁾ Předně měla být změněna všechna privilegia svědčící výslovně katolíkům, jmenovitě ustanovení, podle kterého náleželo kancléřství univerzity pražskému arcibiskupovi a to tak, aby kancléřská hodnost byla i de iure přiručena rektorovi.⁵⁶⁾ Podle názoru členů komise by k této změně mělo dojít z královské moci buď v confirmaci všech univerzitních privilegií nebo zvláštním majestátem. Univerzita sama uvedla 10. října, že existuje takřka dvoustletá tradice takového spojení a navrhl, aby takové nařízení vydali stavové o své újmě. Závěrem tohoto dobrozdání se mistři odvolávají na příklady jiných evangelických univerzit, kde obsazování kancléřství zůstává v moci knížete.⁵⁷⁾ Stavovská komise pak dále navrhovala, aby bylo ještě více utuženo spojení akademie a konzistoře a aby i administrátor podléhal rektorově jurisdikci,⁵⁸⁾ konečně navrhovali komisaři i změnu v dosavadní praxi

⁵⁴⁾ Dvorský, Paměti č. 663, s. 469—470.

⁵⁵⁾ Tamtéž č. 663, s. 471—477.

⁵⁶⁾ Právo pražských arcibiskupů na kancléřskou hodnost bylo pro univerzitu vážným nebezpečím pro možnost případných rekatolizačních snah, i když v praxi se pražští metropolitě po obnovení arcibiskupství toto právo nepokoušeli uplatňovat. Srv. A. Skýbová, Obnovení pražského arcibiskupství v letech 1561—1562 a jeho vztah k pražské univerzitě, AUC—HUCP VII., 1, 1966, s. 62—72.

⁵⁷⁾ Dvorský, Paměti, č. 666, s. 488—489.

⁵⁸⁾ O tento bod návrhu vznikly sice při jednání hádky, ale jak správně poznamenává Z. Winter, Děje, s. 87 „Odpor profesorů byl tu zhoľa zbytečný nebo konzistorští kněží by se byli sami jakživi nesklonili pod rektora“.

jmenování profesorů, které by mělo být vyhrazeno defenzorům. Bouři odporu v řadách mistrů vzbudil Zálužanského návrh, aby byl stanoven pevný vyučovací řád. Uspořádání lekcí bylo totiž považováno za výhradně vnitřní záležitost univerzity. Mistři argumentovali tím, že podobným nařízením by byli odrazováni případní noví profesori i studenti a že „žádná akademie sobě co a jak by učiti měla vyměřovati nedá“.⁵⁹⁾ Protože se o tomto bodu strhla na místě hádka mezi mistry a přítomným dr. Zálužanským, nenašla komise jiné východisko než celou záležitost odložit a konečné řešení přenechat defenzorům. Zato v otázce prodeje vzdálených vesnic jsou závěry komise shodné s původními návrhy univerzity. Je doporučováno, aby byly prodány vsi ležící více než 2 míle od Prahy „a peníze za ně vzaté buď na ourok dány, aneb na zakoupení jiného statku užitečnějšího obráceny byly“.⁶⁰⁾ Tento problém se ale stal předmětem dlouhodobějšího sporu mezi univerzitou a defenzory. Ti totiž navrhovali, aby byly rozprodány všechny univerzitní vsi, čímž by odpadla agenda spojená s jejich správou, a získané peníze aby byly uloženy na úrok a z nich aby byly hrazeny stabilní platy profesorům. Univerzita se ale, zřejmě oprávněně, domnívala, že tyto peníze by defenzoři spravovali bez ohledu na její potřeby. Mistři se proto ve spise z 2. prosince 1609 odvolávají na privilegia, podle kterých nemohou být univerzitní statky rozprodány a argumentují tím, že kdyby byli zbaveni všeho svého pozemkového majetku, nemohli by v případných soudních sporech poskytovat podle zemského zřízení záruku a mj. se odvolávají i na to, že by bylo na potupu akademie, když by jezuitská kolej mohla pozemkový majetek vlastnit a univerzita, která je starší, nikoliv.⁶¹⁾ Defenzoři ale dali mistrům pocítit, že se považují za neomezené pány akademie. Odvolání na privilegia zamítli s tím, že stejně dojde k jejich změně⁶²⁾ a 17. února 1610 bylo oznámeno, že defenzoři se definitivně rozhodli prodat všechny vsi patřící univerzitě. Zároveň byly ohlášeny také další změny jako zrušení celibátu, kolejniho způsobu hospodářství a zavedení pevných platů pro každého profesora.⁶³⁾ Ve skutečnosti ale zůstalo i zde pouze při slovech a k prodeji statků za celé předbělohorské období nedošlo. Stavové se zatím vyžívali v neustálém bezcílném jednání. Tak již 25. března 1610 byla zvolena další komise k jednáním o reformě akademie. Zasedali v ní Karel z Vartenberka, Václav Vilém z Roupova, Václav Budovec z Budova, Jiří Gerstorf z Gerstorfu, Jan Milner, Šimon Humberk, Valentin Kochan, dr. Huber a Václav Magrle.⁶⁴⁾ Při jednání této komise bylo m. j. hovořeno o zřízení vzorné partikulární školy při univerzitě (tzv. classes), o případné profesuře astronoma Jana Keplera a mistrům bylo nařízeno sepsat jmenovitý návrh na obsazení profesur

⁵⁹⁾ Dvorský, Paměti, č. 663, s. 476.

⁶⁰⁾ Tamtéž s. 474.

⁶¹⁾ Tamtéž, č. 669, s. 493—495.

⁶²⁾ Tomek, Paměti kollegiátů, s.

⁶³⁾ Tamtéž, s. 515—516.

⁶⁴⁾ Dvorský, Paměti, č. 675, s. 498—500.

na všech fakultách.⁶⁵⁾ Mistři vyhověli okamžitě a 29. března svůj návrh odevzdali. Podle něho by teologii měli přednášet Adam Klement Plzeňský, farář u sv. Havla na Zderaze a Jan Corvin Lanškrounský, německý farář u sv. Benedikta. Profesory právnické fakulty by pak měli být Šimon Skála a Jan Matyáš ze Sudentu; lékařské Matyáš Borbonius, Jan Berger a Prokop Paeonius. Filozofii by měli přednášet dosavadní profesori, k nimž by případně přistoupil Jan Kepler.⁶⁶⁾ Tím ale snahy o obnovení činnosti všech fakult skončily.

V r. 1611 bylo jednáno o žádosti Mikuláše Alberta z Kaménku, který chtěl na obnovené univerzitě přednášet hebrejštinu a řečtinu a kterého mistři odmítali s tím, že není příslušníkem univerzity. Nakonec byl přijat na zásah defenzorů, ale jeho plat musela hradit univerzita ze svých prostředků.⁶⁷⁾ Pak už následují jen žádosti a prosby akademie adresované defenzorům, kteří ale na obnově univerzity pomalu ztrácejí zájem. Tak již 21. března 1611 akademie prosí defenzory (kromě stereotypní žádosti o stanovení profesorských platů), aby byla zřízena další komise, tentokrát složená z defenzorů a příslušníků univerzity, která by se zabývala reformou a byla by vybavena pravomocí rozhodovat některé záležitosti na místě. Snad mistři doufali, že takováto komise by jednala operativněji než celý, s obtížemi se scházející, sbor defenzorů.⁶⁸⁾ Ovšem ani tento návrh nebyl realizován. K určitým reformám došlo potom r. 1612. V květnu tohoto roku bylo konečně zrušeno staré kolejni hospodářství a k řízení hospodářských záležitostí univerzity byl určen jediný úředník — kvestor a bylo přijato ustanovení, že rektorem se může stát i šlechtický student. Dále byla změněna délka funkčního období akademických hodnostářů, a děkan i rektor byli nyní voleni jen na půl roku. Zároveň ale univerzita naléhavě žádala provedení dalších reforem. V první řadě to bylo získání 10 000 kop sněmem povolené sbírky, z nichž by byly hrazeny definitivní profesorské platy a dále prosí o obnovení alespoň teologické fakulty. Kdyby pro ni nebylo možno získat dostatečný počet profesorů, navrhuje akademie, aby zatím byli přednáškami pověřeni ti kněží pod obojí, kteří mají mistrovský titul. Dále se v návrzích objevují staré prosby o vyplacení platu pro lektora řečtiny a další.⁶⁹⁾ Největší význam mělo beze sporu zavedení kvestury — profesorům tím odpadla složitá hospodářská agenda a mohli se lépe věnovat vlastním pedagogickým a vědeckým povinnostem.⁷⁰⁾ Umožněním toho, aby rektorskou hodnost mohl zastávat i šlechtický student, mistři zřejmě sledovali zajištění přízně některého z významných rodů. Nasvědčuje tomu i volba prvního studentského rektora Julia Šlika, syna bývalého direktora defenzorů Já-

⁶⁵⁾ Tamtéž. Srv. i K. Beránek, O počátcích pražské lékařské fakulty 1348—1622, AUC—HUCP IX/2, s. 57—70.

⁶⁶⁾ Dvorský, Paměti, č. 677, s. 501—502.

⁶⁷⁾ Tamtéž, č. 687, s. 505—507; č. 688, s. 507; č. 689, s. 508; č. 690, s. 508—509.

⁶⁸⁾ Tamtéž č. 695, s. 513—514.

⁶⁹⁾ Tamtéž č. 696, s. 514—517.

⁷⁰⁾ O osudech Nudožerského návrhu na zřízení kvestury a odporu proti němu ze strany Šimona Skály a Jana Tetauera viz Z. Winter, Děje, s. 109—112.

chyma Ondřeje.⁷¹⁾ V červenci r. 1612 byl i výslovně zrušen celibát profesorů.⁷²⁾ K poslednímu pokusu o reformu došlo r. 1614. V červenci toho roku podali mistři defenzorům přehled dosavadních reforem spolu s návrhem dalších. To je především obvyklá žádost o provedení nařízené sbírky, o vyplacení nadace řeckého lektora a povolení prodeje vzdálených vesnic.⁷³⁾

Pak již stavovský zájem o akademii nezadržitelně klesá, pozornost defenzorů se stále více upírá k nábožensko-politickým otázkám a univerzita je ponechávána vlastnímu osudu. Naposledy před vypuknutím českého povstání poukazuje na nutnost reformy vysokého učení anonymní spis z r. 1617 „Zdání o napravení církvi evangelických českých a uvedení jejich v jednotu“.⁷⁴⁾ V podstatě se jedná o útok na společné soužití novoutraktivistů a Jednoty bratrské v rámci jedné církve. Neznámý autor (podle soudobé reakce se jednalo o osobu z okolí administrátora) operuje argumenty o rozdvojení konzistoře a ostře vystupuje proti zachovávání bratrských odlišností v obřadech. Stěžuje si na pronikání „sakramentářských bludů“ do Čech a vůbec vystupuje jako obhájce ortodoxního luterského vyznání. Vinu na neutěšeném stavu náboženství v Čechách má podle jeho názoru i současná situace univerzity a proto se obrací na defenzory a vyzývá je, aby provedli reformu akademie a především aby obnovili teologickou fakultu.⁷⁵⁾ Dále navrhuje zřízení právnické fakulty, která by mohla pomoci při řešení církevních a manželských sporů.⁷⁶⁾

V tomto stručném přehledu vývoje univerzity v předbělohorském období je nutno ještě se zmínit o obsáhlém jednání akademie a Jednoty bratrské o Betlémskou kapli. Po vydání Majestátu půjčila totiž univerzita tuto svou kapli Jednotě, aby mohla v Praze konat bohoslužby a bratrští stavové do ní dne 4. prosince 1609 slavnostně uvedli kazatele Matěje Cyra.⁷⁷⁾ Po určitých sporech kolem otevření bratrské školy při této kapli, ke kterému došlo bez souhlasu univerzity a ta v tom spatřovala porušení svých práv, došlo k narovnání smlouvou mezi bratrskými stavy a univerzitou ze dne 7. března 1612.⁷⁸⁾ Tato smlouva zaručovala Jednotě užívání kaple i po Cyrově smrti. Jmenování Matěje Cyra kazatelem v Betlémě ukazuje na úctu, kterou čeští nekatolíci cítili k působišti M. Jana Husa. Cyrus byl jedním z nejvýznamnějších bratrských kněží a zastával funkci bratrského seniora v dolní konzistoři. Když Cyrus 14. března 1618 zemřel, stává se Betlémská kaple, takřka symbolicky, opět jedním z ohnisek konfliktu mezi Čechy

⁷¹⁾ J. Lukášek, l. c., s. 103–104.

⁷²⁾ Tomek, Paměti kollegiátů, s. 527.

⁷³⁾ F. Dvorský, Paměti, č. 714, s. 525–527.

⁷⁴⁾ Skála II., s. 43–49.

⁷⁵⁾ „Nebo beze všeho odporu to jest, že nesnáze ta a roztržitost v náboženství odjinud nepocházela předešlých časů, jediné z nedostatku učených a upřímných teologů, kteříž by mohli vyučováním a disputováním náboženství evangelické upřímně zanechati.“ Tamtéž s. 46.

⁷⁶⁾ Tamtéž s. 47.

⁷⁷⁾ F. Hreisa, Betlém od r. 1516, in: Sborník Betlémská kaple, Praha 1922, s. 66.

⁷⁸⁾ J. Teige, Základy starého místopisu Pražského II., Praha 1915, č. 223, s. 583–851.

a vládou. O faktu, že stavové považovali i spor o Betlém za dostatečně závažný svědčí, m. j. i to, že obširná akta tohoto sporu byla pak publikována ve větší stavovské Apologii.⁷⁹⁾ V podstatě se jednalo o různý výklad Mühlheimovy nadace, podle níž měli volbu betlémského kazatele vykonat tři mistři společně s purkmistrem Starého města Pražského. R. 1618 se ale mistři vzhledem k tomu, že současným purkmistrem byl katolík, zdráhali volbu vykonat a vymlouvali se, že tak závažnou otázku musí nejprve projednat s defenzory. Mistodržitelem v kapli zatím jmenovali kazatele Jana Cyrilla, který se později stal i Cyrovým nástupcem v hodnosti seniora. Ve jmenování prozatímního správce kaple ale městská rada spatřovala porušení Mühlheimovy nadace a prostřednictvím mistodržitelů se obrátila na císaře, který rozhodl, aby v případě, že volba nebude vykonána do týdne, byla kaple zapečetěna. Místo toho, aby splnila císařův příkaz, se univerzita obrátila na defenzory, kteří 9. května 1618 Jana Cyrilla v jeho úřadě definitivně potvrdili. Svůj čin pak mistři odůvodnili tím, že podle Majestátu patří univerzita a tedy i Betlémská kaple stavům pod obojí a ti, reprezentování defenzory, mají tedy také právo do ní dosazovat kazatele.⁸⁰⁾ Pokračování sporu bylo pak přerušeno počátkem českého povstání.

Do počínajícího povstání a války tedy univerzita vstupovala, aniž by byly splněny její naděje z r. 1609. Zůstávala i nadále omezená na jedinou fakultu a její hmotné poměry nedoznaly žádného zlepšení. Nejen že nebyla provedena sbírka nařízená sněmem r. 1609, ale nedošlo ani k zamýšlenému prodeji vzdálených vesnic. Jediné reformy, ke kterým došlo, se týkají vnitřních záležitostí univerzitního života (zřízení kvestury, zavedení šlechtických rektorátů, zrušení celibátu). V úřadě defenzorů, který měl zabezpečovat její rozvoj, získala univerzita vlastně jen poručníky neschopné konkrétních činů. Největší vinu na špatném stavu akademie pak nese stavovská neochota k jakýmkoliv finančním obětím, která se pak tak tragicky vymstila v průběhu války.

Ze všech těchto skutečností vyplývá pasivní postoj akademie v průběhu povstání.⁸¹⁾ Za svůj jediný, alespoň trochu samostatný čin, totiž prosbou ke králi Fridrichu Falckému, aby jim byla odevzdána bývalá jezuitská kolej v Klementinu, kterou chtěli pojmenovat královým jménem, si vysloužila od defenzorů přísnou důtku.⁸²⁾ Pasivita univerzity za války ovšem nesmí být zaměňována s rozsáhlou politickou činností rektora Jana Jesenia. Ten vždy vystupoval jako zástupce stavů a nikdy jménem akademie.⁸³⁾

⁷⁹⁾ Apologie (první i druhá) stavův království Českého..., vyd. V. Šubert, Praha 1863.

⁸⁰⁾ Dokumenty týkající se tohoto sporu vyd. J. Teige, l. c., č. 253–238, s. 355–362.

⁸¹⁾ Srv. Z. Winter, Karlova akademie za bouře stavovské, ČČM. LXX, 1896, s. 385–419.

⁸²⁾ „A dále vyloženo jim, že k akademie i s konsistoří dána jest v moc stavům, stavové, že jí dali v moc defensorům, ti že mají ius mandanti, decernendi.“ Z. Winter, Děje, s. 169.

⁸³⁾ Z obsáhlé literatury o Jeseniovi srv. zvláště J. Polišenský, K politické činnosti Jana Jesenského—Jessenia. AUC—HUCP, II/2, s. 87–128. Jeseniovi pamětní spis o obno-

Když pak byla po bělohorské bitvě univerzité její účast v povstání kladena za vinu, jednalo se jen o záminku. Akademie, i kdyby chtěla, se prostě nemohla stavovské vůli vzepřít.⁸⁴⁾ V pobělohorské době univerzita jen živořila zbavena svých statků a postižena válkou. Dekret knížete Lichtensteina z 10. prosince 1622, kterým bylo nařízeno odevzdání Karlovy univerzity jezuitům a který znamenal konec staré utrakvistické akademie,⁸⁵⁾ byl v podstatě již jen ranou z milosti.

JIRÍ RAK

**Die Karls-Universität in der Machtbefugnis
der Defensores (1609—1622)**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Karls-Universität war in der Periode vor der Schlacht am Weissen Berg eng mit der utraquistischen Kirchenorganisation verbunden. Juristisch wurde diese Situation aber erst durch das Majestas von Rudolf II. im Jahre 1609 gesichert. Im Sinne der vorhergegangenen Entwicklung sollte die Universität zu einem ideologischen Zentrum der böhmischen Utraquisten werden und vor allem für die utraquistische Kirche einen dogmatisch einheitlichen Priesternachwuchs erziehen. Zu diesem Zwecke war es notwendig die Akademie ihrer bisherigen trostlosen wirtschaftsverhältnisse zu entheben und die Tätigkeit aller Fakultäten, besonders der theologischen Fakultät neu aufzunehmen. Diese Aufgabe wurde Repräsentanten der utraquistischen Stände, den s.g. Defensores übertragen. Im Verlauf der Periode, in welcher sich die Universität in der Machtbefugnis der Defensores befand, kam es aber hauptsächlich aus Gründen der schlechten wirtschaftlichen Stellung der Akademie zu keinen Reformen. Gleich nach Beendigung des Landtages wurde zwar eine Kommission ernannt, die sich mit der Erneuerung befassen sollte, es kam aber zu keiner Lösung. Die vom Landtag genehmigte Sammlung zu Gunsten der Universität wurde nicht realisiert. Auch die Forderung eines Abverkaufs der entfernt liegenden Universitätsgüter und der Ankauf von Gütern in der Nähe Prags, wie sie die Universität schon 1608 verlangte wurde nicht erfüllt. Die einzige durchgeführte Reform betraf die innere Organisation des akademischen Lebens. Die bisherige Art der Kollegswirtschaft wurde in den Händen eines einzigen Beamten, des Quästors konzentriert, das Zölibat der Professoren wurde aufgehoben und in der Bestrebung das Wohlwollen der Stände zu gewinnen wurde der Beschluss angenommen, dass zukünftig auch ein Student aus Adelsfamilie zum Rektor der Universität gewählt werden kann. In allen anderen, ökonomischen und politischen Richtungen, blieb die Universität von den Defensores abhängig und konnte keine selbstständige Aktivität entfalten, was sich besonders im Verlauf des böhmischen Aufstandes auswirkte.

veni univerzity vyd. F. Pick, Dankschrift des Rektors Joh. Jessenius von Grossen Jessen an den Generallandtag 1619 über die Erneuerung der Prager Universität, Praha 1920. Srv. též J. Polišenský, Jan Jesenský—Jessenius, Praha 1965, s. 146—152. O genezi Jesenioých politických názorů viz V. Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu, III. vydání, Praha 1975, pozn. str. 223—224.

⁸⁴⁾ Přehled domnělých provinění univerzity za povstání viz Tomek, Paměti kolegiátů, s. 618—620.

⁸⁵⁾ Z. Winter, Děje, s. 213.

**KNIHOVNA PROFESORA PRAŽSKÉ LÉKAŘSKÉ FAKULTY
JOH. FR. LÖWA Z ERLSFELDU**

EVA ROZSIVALOVÁ

O knihovnách profesorů pražské lékařské fakulty z 18. století je dosud velmi málo známo. S osudy a obsahem jedné z nich se mi podařilo se alespoň poněkud seznámit. Byla to knihovna známého několikanásobného děkana fakulty a rektora univerzity Joh. Fr. Löwa z Erlsfeldu (1648—1725). Pozoruhodná byla již svým rozsahem. Měla 2252 svazků¹⁾. Ve srovnání např. s knihovnou krajského fyzika čáslavského kraje Dr. Med. J. Lodgmanna z poloviny 18. století²⁾ byl počet svazků v Löwově knihovně skoro desetkrát větší. Blížil se některým známým zahraničním knihovnám lékařským. Např. městský fyzik v Augšpurku Lukas Schrockh (zemř. 1730) měl knihovnu obsahující cca 2 000 svazků³⁾. Hamburský lékař Martin Fogel (zemř. 1675) zanechal knihovnu obsahující 3 645 svazků⁴⁾. Neměla jsem možnost seznámit se s podrobnějšími pracemi o uvedených knihovnách Löwových současníků. Nemohu je proto srovnávat po obsahové stránce. O knihovnách českých lékařů vyšly v posledních letech např. práce L. Hlaváčkové o knihovně doktora chirurgie J. Grieningera (1745—1794)⁵⁾ a profesora očního lékařství J. Ryby z r. 1837⁶⁾. Obě jsou ovšem od Löwovy knihovny časově značně vzdáleny a proto jsem od srovnání s nimi upustila. Srovnávání se seznamy knih těchto knihoven by bylo nevhodné i proto, že jejich seznamy, jak ostatně odpovídá rozdílným časovým obdobím, obsahují záznamy o knihách daleko úplnější než tomu je u Joh. Fr. Löwa. Z literatury se dovídáme, že v druhé polovině 17. a první polovině 18. století vznikla v cizině řada rozsáhlých soukromých knihoven, které nepřežily dlouho svého tvůrce.⁷⁾ K těm také erlsfeldská knihovna patřila.

1) Státní ústřední archiv, sign. UK — H 696/5

2) Okr. arch. Kutná Hora, sign. 18069

3) Böhnert Al., Widmann H., Von der Renaissance zum Beginn der Aufklärung, in: Handbuch der Bibliothekswissenschaft, III Bd., Geschichte der Bibliotheken, I. Hälfte, Wiesbaden 1955, s. 639

4) l. c. str. 615

5) Hlaváčková L., Knihovna Dr. Chir. J. Grieningera (1745—1794), Dějiny věd a techniky, 1972, str. 82—90

6) Hlaváčková, L., Odborná knihovna profesora očního lékařství pražské lékařské fakulty J. Ryby v r. 1837, AUC, HUCP, 1974 t. XIV, fasc. 1—2, str. 189—203

7) Böhnert Al., Widmann H., l. c., str. 600

Ve své závěti z 12. 3. 1722⁸⁾ odkázal Joh. Fr. Löw knihovnu svému vnukovi Johannu Josefovi spolu s knihovnou svého syna, která měla 249 svazků. V závěti ustanovil, aby knihovna zůstala ve studovně v jeho domě na Malé Straně pro užívání majitele. Zemře-li ten bez mužských potomků, má být knihovna dána k veřejnému užívání, ale především Karlově koleji, kde Joh. Fr. Löw a jeho syn vystudovali. Kdyby nemohla být uložena v budově univerzity, má se tak stát na jiném pohodlném a bezpečném místě v Praze. V závěti určoval, že knihovnou nemá být hnuto z jeho pracovny, dokud vhodné místo pro ni nebude nalezeno. Přál si, aby apelační tribunál a akademický magistrát se staly protektory knihovny a určily knihovníka. Knihovník měl každý den vyjma nedělí a svátků 2 hod. dopoledne i odpoledne presenčně půjčovat knihy ke studiu. Löw odkázal 1000 zl., které měl akademický magistrát po převzetí knihovny uložit. Z úroků mělo být 60 zl. ročně vypláceno jako plat knihovníkovi. Na studium měli mít přednostní právo příbuzní Löwovi, jeho manželky a jeho snachy. Knihovna se měla navždy jmenovat „Löwische Bibliothek“. Přání Joh. Fr. Löwa bylo ušlechtilé, ale k jeho splnění nedošlo. Jeho vnuk měl syna Antonína Löwa. O tom se dozvídáme, že v r. 1754 navštěvoval jezuitský seminář⁹⁾. V r. 1773 poznamenává jeho otec v manuálu svého děda ještě úmluvu, že lékařské knihy z knihovny budou Antonínovi ponechány a po jeho smrti odevzdány do univerzitní knihovny.

Počátkem 80. let 18. století píše se však o Antonínu Löwovi, že zemřel ve 20 letech. Podle materiálů k rodokmenům¹⁰⁾ měl Johann Josef ještě jednoho syna Johanna Nep., ale i ten zemřel před r. 1778. Kdyby bývali žili, neměli by však mnoho co dědit. Rodina byla v té době již zcela nemajetná¹¹⁾. Z knihovny zůstaly jen zbytky jako z celého rodinného jmění. Univerzita resp. lékařská a právnická fakulta, které v Karolinu sídlily, si již v r. 1751 vymohly, že slíbených 1000 zl. bylo pro ně zapsáno na löwovském statku v Lojovicích¹²⁾.

Karolinská knihovna byla založena nově po odvezení knih původní knihovny koleje Karlovy jezuity do Klementina ve dvacátých letech 17. století. Od roku 1638 byla knihovna státní¹³⁾. Velkým mezníkem ve vývoji knihovny bylo předání šternberského odkazu v r. 1726. Tehdy byla knihovna otevřena veřejnosti a začal v ní být zaměstnáván zvláštní knihovník. Ještě v r. 1746 neměla však víc než

⁸⁾ Státní ústřední archiv, sign. DZV 358 M 2 v. ad.

⁹⁾ Státní knihovna, rkp. sign. XVI C 10 Joh. Fr. Löw, Manual aller denkwürdigen Sachen so mich und meinigen angehet, s. 171, 173

¹⁰⁾ O rodině Löwa z Erlsfeldu zmiňuje se též J. Klabouch, Osvětské právní nauky v českých zemích, Praha 1958, str. 40, 58, 66, 108. Dodejme ještě, že J. Fr. Löw byl povýšen do rytířského stavu r. 1703. Jeho otec Wolfgang Löw byl vrch. hejtmanem hr. Šlika v Planě u Mariánských Lázní. Tam se Joh. Fr. Löw i jeho bratr Joh. Matyáš a sestra Anna Marie narodili. (Státní ústřední archiv, Dobřenský, Materiál k rodokmenům E, str. 21)

¹¹⁾ Státní ústřední archiv, sign. UK H 711

¹²⁾ Státní ústřední archiv, sign. DZV 656 A 7 v.

¹³⁾ Tobolka Z., Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj, Praha 1959, s. 108 a násled.; Klabouch J., K dějinám hospodářství pražské univerzity v 17. a 18. století, AUC, HUCP, Tom. IV., f. 2, s. 98

6338 svazků, a i v 60. letech vymáhali její správci marně od jezuitů knihy z původní Karolinské knihovny. Teprve po zrušení jezuitského řádu byly knihovny Karolinská a Klementinská spojeny podle návrhu hr. Fr. Kinského, který byl až do r. 1778 ředitelem univerzitní knihovny a připojil k ní i majorátní knihovnu svého rodu. Jeho nástupce sv. pán Věžník dal pak všechny knihy přestěhovat do bývalé klementinské koleje. Tam knihovnu spravoval knihovník Rafael Ungar od r. 1780¹⁴⁾. S jeho jménem se setkáváme i při studiu archivního materiálu o předávání zbytků odkazu Joh. Fr. Löwa z Erlsfeldu univerzitní knihovně¹⁵⁾.

Löwův vnuk vstoupil do smírného jednání s univerzitní komisí, aby před prodejem statku Lojovice uvolnil z něj univerzitní pohledávku 1000 zl. Ztrátu velkého množství knih, které měly po jeho smrti připadnout univerzitní knihovně, svaloval na to, že některé knihy byly jeho dětem zapůjčeny, některé z nejvyššího rozkazu odvezeny do Vídně, mnoho jich zničeno požárem v době obležení Prahy.¹⁶⁾ Vzdal se svého práva na doživotní používání knihovny a univerzita se spokojila předáním zbytku 898 knih¹⁷⁾ a 1000 zl. již za jeho života po skončeném ujednání.

Knihovník Ungar převzal 26. 1. 1782 zbylé knihy. Kapitál byl ředitelem knihovny uložen ve stavovské pokladně. Soupis knih převzatých univerzitní knihovnou, se mi nepodařilo nalézt. Podařilo se mi však nalézt soupis původní erlsfeldské knihovny.¹⁸⁾

V zachovaném inventáři a tedy i v knihovně, podle které byl sepsán, byla zřejmě snaha řadit knihy podle obsahu a v jednotlivých obsahových oddílech podle velikosti: in octavo, in quarto, in folio. Podle nadpisů, které inventář dělily do osmi oddílů, obsahovala knihovna vedle knih theologických (59 sv.), právnických (602 sv.) a historických (249 sv.), z největší části knihy lékařské. Ty byly ještě rozděleny do několika oddílů nadepsaných: *medici* (537 sv.), *anatomici* (142 sv.), *chirurgische und medzinische* (445 sv.). Mezi ně bylo vklíněno 15 sv. nadepsaných „in magno folio penes mensam“ a 30 svazků „in mensa“. Na konci soupisu bylo připsáno 173 svazků knih, které byly při předchozím sepisování opomenuty.

Při prohlídce seznamu, resp. inventáře knihovny, narážíme v první řadě na to, že záznamy o knihách jsou velmi kusé. Autoři bývají zaznamenáváni obvykle jen příjmením. I to je mnohdy uvedeno neúplně. Také tituly knih jsou uvedeny většinou nepřesně. V řadě případů je uveden pouze autor. Někdy zase jen část názvu práce. Podařilo se proto z části určit autory, případně knihy s pomocí

¹⁴⁾ Tobolka Z., l. c., str. 146

¹⁵⁾ Státní ústřední archiv, sign. UK H 696/5a, 711

¹⁶⁾ Státní knihovna, rkp. Dekretenprotokoll, I 1775–1810; Státní ústřední archiv, sign. UK H 696/5, 711, DZV 826 N 7v–8v.

¹⁷⁾ Hanslik Jos. A., Geschichte der Prager Universitätsbibliothek, Prag 1851, str. 76–78.

¹⁸⁾ Státní ústřední archiv sign. UK H 696/5; za pomoc při hledání inventáře děkují PhDr. K. Beránkovi ze Státního ústředního archivu

biografií a bibliografií¹⁹⁾ a ověřováním knih v Ústavu pro dějiny lékařství, ve Státní, býv. Univerzitní, knihovně nebo v Památníku národního písemnictví na Strahově. Studium záznamů je ztíženo ještě tím, že se nezachoval původní inventář, ale jen jeho opis a že při prepisování byla pravděpodobně mnohá jména a tituly zkomoleny. Přes všechny tyto potíže bylo studium inventáře zajímavou cestou historií lékařské literatury zejména 17. a počátku 18. století.

67 signatur knih z Löwovy knihovny zaznamenal Zd. Tobolka ve své historii Národní a univerzitní knihovny. Neuvedl však příslušné tituly. Všechny tyto knihy jsem prohlížela a srovnávala s údaji inventáře. Seznam knih, které jsou uloženy ve Státní knihovně v Praze pod těmito signaturami i těch, které jsem našla při své práci, uvádím na konci článku. Jsou to vesměs knihy lékařské a přírodovědecké až na práci Balbínovu, jeden ročník akademického kalendáře vídeňské univerzity a spis pojednávající o vojenské taktice.

Zmínila jsem se již o tom, že údaje inventáře jsou velmi nedokonalé a i při pracné rekonstrukci titulů nám veliká řada knih významných autorů, které v Löwově knihovně s největší pravděpodobností byly, uniká. Tak např. v Státní knihovně zjišťujeme, že s Löwovým ex libris se zachovaly dokonce 2 exempláře téže práce Joh. M. Marci, slavného pražského lékaře a fyzika, *Othosophia*, kterou po smrti autorově vydal J. J. V. Dobřenský z Černého Mostu r. 1683. Inventář nám toto dílo neuvádí ani náznakem. Zato je v něm zaznamenána výjimečně jménem autora i poměrně úplným názvem Markova práce fyzikální *De proportione motus*, vydaná v Praze r. 1648. Z inventáře bychom se také nedočeli, že Löw vlastnil práci Boh. Balbína *Verisimilia humaniorum disciplinarum seu iudicium privatum de omni litterarum...*, vydanou v Praze r. 1666.

Knihy, jejichž signatury Tobolka uvádí, jsou označeny ex libris Joh. Fr. Löw, případně ještě J. U. Med. Doct. Knihy označené ex libris a letopočtem, kdy je získal, ukazují, že si je opatřoval brzy po jejich vydání. Při podrobnější prohlídce knih těchto signatur zjišťujeme, že v některých případech je uvedeno ex libris Jo. Math. Löw Med. Cand., tedy bratra profesora Löwa, který byl po doktorátě městským lékařem v Českých Budějovicích. Zemřel už v r. 1702 a je tedy pravděpodobné, že knihy byly převzaty do knihovny Joh. Fr. Löwa.²⁰⁾

Pokusila jsem se podle inventáře objednávat některé knihy ve Státní, bývalé Univerzitní knihovně. Přes vzácnou ochotu Dr. Šámalové a ostatních pracovníků výpůjčního oddělení se mi však zatím jen ve třech případech²¹⁾ podařilo zjistit

¹⁹⁾ Alb. Haller, *Bibliotheca medicinae practicae*, Basilej, Bern 1776—9, díl I.—IV.; N.F. J. Eloy, *Dictionnaire historique de la médecine*, Mons 1778, díl I.—IV.; O. Dezeimeris, Raige-Delorme, Paříž 1828—39, díl I.—IV.; Aug. Hirsch, *Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte...*, Vídeň, Lipsko 1884—1888.

²⁰⁾ sign. 18 A 43 D. Sennert, *Opera d. I. III. V.*, Leyden 1676; sign. 18 A 86 Chr. Wirsung, *Ein neues Arzneibuch, d. I—VIII*, Mohuč 1605.

²¹⁾ sing. 18 A 42 Zac. Lusitanus, *Opera omnia*, 2 svazky, Leyden 1667; sing. 18 J 149 Phil. Salmutius, *Observationum medicarum...*, Braunschweig 1698 sign. 18 B 39; P. Sorbait, *Universa medicina...*, Norimberk 1672.

další knihy s ex libris Joh. Fr. Löwa a v jednom případě knihu jeho bratra Matyáše.²²⁾

Také v Památníku nár. písemnictví v Praze na Strahově jsou uloženy některé svazky označené Löwovým ex libris. Tyto knihy z Löwovy knihovny nejsou uloženy odděleně. Teprve prohlídkou oddílu lékařské, přírodovědecké a právnické literatury, který má více než 11000 svazků, by bylo možno zjistit počet knih Löwových zde uložených. Na základě záznamů inventáře Löwovy knihovny se mi namátkovou konfrontací v jednom případě podařilo nalézt svazek s Löwovým ex libris. Je to práce Joh. Nic. Binningera, *Observationum et curationum medicinalium...*, Montbéliard 1673 (sign. C V VI 1; za pomoc při hledání děkuji Dr. Prav. Kneidlovi a Jos. Čermákové, pracovníkům Památníku národního písemnictví).

Od konce poslední čtvrtiny 17. stol. se začala vyvíjet odborná péče o knihovny. 17. a 18. století byly již dobou počátků moderního knihovnictví. Z té doby pocházejí některé teoretické práce z tohoto oboru.²³⁾ Také inventář Löwovy knihovny ukazuje snahu o uspořádání podle určitých zásad. Původní úmysl rozdělit knihy do skupin nebyl však dodržen. Ačkoliv jsou záznamy v inventáři velmi obtížně rozluštělné, přece při podrobnější prohlídce je zřejmé, že obsahové rozdělení knihovny, resp. inventáře, neodpovídá nadpisům oddílů. Tak v oddílech *medici* a *chirurgische und medizinische* narážíme na záznamy, které ukazují, že tam byly i knihy jiných oborů. Bylo to např. 19 svazků sborníku *Theatrum Europeum*, Frankfurt n. Moh. 1633—1738, který pojednával o evropských událostech od r. 1617 a byl vyzdoben rytinami M. Meriana. Byly tu i bible a jiné knihy teologického obsahu, jak ukazuje např. záznam „*Psalterium Davidi*“, „*Breviaria Romana*“, nebo „*Katholischer Geschichtsspiegel*“. Jiné záznamy ukazují na práce právnického obsahu, jako „*Moderamen Differen. Juris*“, nebo „*Weingarten Systema Juris provinc.*“, či účetnického a národohospodářského, ať už to byla práce „*Buchalterschul*“ nebo „*Tractat de Contractibus*“, či „*Österreich über alles*“. Tato poslední byla nepochybně práce Phil. Wilh. Hörnigka (1640—1712), vydaná poprvé roku 1684, obsahující merkantilistické zásady, které se v našich zemích uplatnily v plné míře až ve druhé polovině 18. století.

I mezi oddíly nemedicinskými můžeme nalézt práce medicinské. Tak např. záznam „*Kerzkringi anatom*“ v právnickém oddělení ukazuje na anatomický spis Theod. Kerckringa, lékaře ze 17. století, člena londýnské Royal Society. Záznam „*Comerii opera medi*“ nám nedává možnost určit autora, ale ukazuje též, že se jedná o medicinský spis.

Zabývala jsem se podrobněji oddíly *medici*, *anatomici*, *chirurgische und medizinische*. Pokusme se z kusých údajů inventáře zjistit, jaké lékařské knihy

²²⁾ sign. 15 G 12 J. Clauder, *De tinctura seu lapis philosophorum...*, Altenburg 1678

²³⁾ Böhnert A., Widmann H., 1. c., str. 590—594

nebo alespoň knihy kterých autorů Löwova knihovna obsahovala. Uvedme si alespoň některé práce anatomické, histologické, embryologické, chemické, které tehdy lékaře již velmi zajímaly, farmakologické a populárně medicínské. Pak ty, které bychom podle tehdejší dobové nomenklatury mohli zařadit do tzv. medicina practica. Posléze soudně, resp. společensko medicínské.

V oddíle *anatomici*, který je jako jediný oborově vydělen z medicínských prací, bylo 44 titulů označeno malým „a“, příp. „an“. Pokud se mi podařilo je identifikovat, byly to práce anatomické, příp. histologické, embryologické a fyziologické, jak ostatně odpovídá tehdejšímu teprve počínajícímu třídění oborů. Další práce o anatomii a výše uvedených oborech jsem naopak nacházela v jiných oddílech medicínských, ba jak jsem již dříve uvedla, např. i v oddíle *juristen*. První uvedme slavnou anatomii Kašp. a Thom. Bartholina, vydanou čtyřikrát v letech 1641—1672. Připomíná 3 generace dánských anatomů 17. a 18. století. Také se setkáváme s knihou prosektora Thom. Bartholina Mich. Lysera (1616—1680), *Culter anatomicus*, vydanou v letech 1653—1740 sedmkrát. Zachovala se dosud v pražské Státní knihovně s Löwovým ex libris. Je tam svázána v jednom svazku s prací Kašpara Bartholina ml. (1655—1738) *Administratum anatomicarum specimen*, Frankfurt n. Moh. 1679.

Mezi autory anatomických prací patřil dále Joh. Bohnius (1640—1718), profesor anatomie a praktické medicíny v Lipsku. Jeho práce *Circulus anatomico-physiologicus seu oeconomia corporis animalis...* byla v letech 1685—1710 vydána čtyřikrát. Je uveden i francouzský autor Theoph. Gelé; jeho *L'anatomie française recueillie des meilleurs auteurs...*, Lyon 1673. Dále významný francouzsko-švýcarský anatom, ženevský lékař J. J. Manget (1652—1742) jedenácti svazky své práce *Bibliotheca anatomica sive recens in anatomia inventorum thesaurus*, Ženeva 1685, 1699; několik záznamů připomíná slavného italského anatoma Fabricia Hieronyma ab Aquapendente (1560—1634). Stručný název *Opera* může ovšem značit jak jeho *Opera omnia anatomica et physiologica*, Padova 1625, Lipsko 1657, 1687, tak i *Opera anatomica*, Frankfurt n. Moh. 1623 nebo *Opera chirurgica*, Padova 1670, Benátky 1619, Frankfurt n. Moh. 1620, Lyon 1628.

Z velkého množství prací Friedr. Hoffmanna (1660—1742), jednoho z typických systematiků z konce 17. a počátku 18. století jsou některé, v jejichž názvu je též obsaženo substantivum anatomia nebo adjektivum anatomický. Mohou to být ovšem některé z dizertací jeho žáků. Nemůžeme proto odmítat eventualitu, že v záznamu „Hoffmani a“ je ukryta některá z nich.²⁴⁾ Jedna z mála knih, která je uvedena v inventáři, jak příjmením autora tak částečným názvem, je Felixe Plattera (1536—1614) *De partium corporis humani structura et usu...*

²⁴⁾ Hoffmann F., *Operum omnium... supplementum secundum, pars I.*, Ženeva 1753, str. 211 aj.; Dezeimeris Fr., *Dictionnaire historique de la médecine*, Paříž 1836, str. 212, 213, 214

Basilej 1683. Dále pak k anatomickým spisům patří *Idea fabricae corporis humani seu institutiones anatomicae*, Gröningen 1659 Ant. Deusinga (1612—1666), uložená ve Státní knihovně.

S Löwovým ex libris se v pražské Státní knihovně zachovala také práce W. Briggse (1641—1704), ředitele londýnské nemocnice sv. Tomáše *Nova visionis theoria Regiae Societati Londini proposita*, Londýn 1685; je to druhé vydání Briggsovy práce. Před vlastním textem knihy je vytištěn dopis I. Newtona. V dopise chválí Newton užitek knihy jak pro anatomii tak pro optiku. Jiným anglickým autorem byl W. Thoma (1610—1673). Jeho práce *Adenographia sive glandularum totius corporis descriptio*, Amsterdam 1659, je s Löwovým ex libris ve Státní knihovně. Rovněž tak dvě práce basilejského anatoma Joh. Jac. Hardera (1656—1711) *Apiarium observationis centum ac physicis experimentum plurimis repertum...*, Basilej 1687 a *Paeonis et Pythagorae exercitationes anatomicae et medicae...*, Basilej 1682, jsou ve Státní knihovně. Spoluautorem druhé z nich byl švýcarský lékař Joh. Konr. Peyer (1653—1712).

Uvedme ještě italského anatoma a chirurga Bernardina Genga (1655—1734), který napsal *Anatomia chirurgica*, vydanou třikrát v letech 1672—1687 v Římě a Bologni a práci určenou pro výtvarné umělce *Anatomia per uso at intelligenza del disegno*, Řím 1691. Dále pak francouzského lékaře Davida Tavryho (1669—1701), jehož práce *Nouvelle anatomie raisonnée...* vyšla v Paříži v letech 1690—1720 čtyřikrát. Konečně Edw. Tysona (zemř. 1708) autora několika anatomických spisů a spisů ze srovnávací anatomie, např. *Several anatomical observations*, Londýn, Oxford 1680—1705, nebo *Ourangoutang sive homo sylvestris: or The anatomy of a pigmie...*, Londýn 1699. Nacházíme i záznam „Tulpii observat“. Značí práci Nic. Tulpia (1593—1674), holandského lékaře, kterého zobrazil Rembrandt na známém obraze pitvy. Tulpiovy *Observationum medicarum libri tres* vyšly latinsky, holandsky a francouzsky. Kniha s Löwovým ex libris je exemplářem francouzského vydání v Ženevě r. 1679. Také *Anatomia*, Utrecht 1669, jiného holandského lékaře Nic. Hobokena, Tulpiovi věnovaná, je s Löwovým ex libris ve Státní knihovně.

Zmínila jsem se již o tom, že ve zbytcích Löwovy knihovny v pražské Státní knihovně je řada knih pražských autorů. Tak nalézáme anatomii J. Jessenia, totiž popis pitvy, kterou veřejně provedl v Praze a který byl vydán r. 1601 ve Wittenbergu. Autorem a částečným názvem je v inventáři zaznamenána i *Somatotomia antropologica seu corporis humani fabrica*, Praha 1686; pražského profesora Seb. Chris. Ziedlera (1620—1690), který byl Löwovým učitelem a v prvních letech jeho profesury jeho kolegou.

Z patologických anatomů uvedme např. Ant. Molinettiho *Disertationes anatomico pathologicae*, Benátky 1675. Je ve Státní knihovně s Löwovým ex libris. Jedním z nejvýznamnějších předchůdců zakladatele novodobé patologické anatomie J. B. Morgagniho byl Th. Bonnet (1620—1689) švýcarsko-

francouzský lékař, jehož práce *Medicina septentrionalis collectitia* . . . , Ženeva 1686, je rovněž mezi zbytky Löwovy knihovny v pražské Státní knihovně.

V inventáři nacházíme i práci jednoho ze zakladatelů histologie a embryologie Marcella Malpighi (1628—1694) *Anatomia plantarum*, Londýn 1675—9 a 1686. Od téhož autora zachovaly se v pražské Státní knihovně dosud s Löwovým *ex libris* další 3 práce v jednom svazku. Jsou to *Excercitationes de Structura viscerum nominatim hepatis* . . . , *Dissertatio de polypo cordis* a *Epistolae duae de Pulmonibus* . . . , Frankfurt n. Moh. 1678.

Také W. Harvey (1578—1657), slavný nejen jako zakladatel fyziologie objevem oběhu krevního, ale i objevy embryologickými, je v inventáři uveden. K zastáncům jeho názorů embryologických obsažených v práci *Excercitationes de generatione animalium* patřil např. Joh. Claud. de la Courvée (1615—1664), lékař polské královny, který je zastoupen prací *De nutritione foetus in utero*, Gdaňsk 1655, v pražské Státní knihovně s Löwovým *ex libris*. Taktéž tam byla práce odpůrce Harveyova, Dionisia van der Sterre (zemř. 1691), *Tractatus novus de generatione ex ovo*, Amsterdam 1687.

K fyziologickým pracem ve zbytcích Löwovy knihovny patří např. Ant. de Heyde, middelburský lékař 17. století svojí prací *Experimenta circa sarguinis missionem*, Amsterdam 1686, a londýnský lékař Joh. Mayow, *Opera omnia medico physica*, Haag 1681.

Jak pro období, ve kterém Joh. Fr. Löw žil, tak i pro jeho zájmy dokumentované v jeho manuálu²⁵⁾ je příznačné, že řadu prací v inventáři jeho knihovny je možno určit jako chemické resp., jak je zejména pro 17. století ještě typické, alchymické, jak ukazují některé záznamy „*Alchymia*“. Ne u všech z těch, u kterých je jasné, že se chemií či alchymií zabývají, je možno určit autora, příp. práci, která v knihovně byla. Nejstarším z autorů, které se mi s největší pravděpodobností podařilo určit, je Ital Pierre Bona ze 14. století. Jeho práce vyšla tiskem ve století 16. a 17. Je to *Introductio in divinam chemiae artem*, Basilej 1572, Bialogard 1602. *Opera omnia medico-chemico-chirurgica* slavného průkopníka uplatnění chemie v medicíně, Phil. Aur. Theophr. Bomb. Paracelsa (1491—1541) vydaná v Basileji r. 1575, ve Frankfurtu n. Moh. 1603 a v Ženevě r. 1658, jsou v inventáři zaznamenána jako *Paracelsi opera*.

K lékařům, kteří zastávali v medicíně tzv. chemický směr, patřil i nástupce J. Jessenia ve Wittenbergu D. Sennert (1572—1637). Jeho sebrané spisy vyšly ještě r. 1676. Löwův bratr Matyáš si je obstaral v době, kdy byl ještě kandidátem medicíny, a 3 svazky s jeho *ex libris* se uchovaly ve Státní knihovně. Také Sennertův současník Joh. Hartmann (1568—1631) profesor na univerzitě v Marburku, patřil k chemiistrům. Jeho *Officina sanitatis sive praxis chymiatrica* byla

²⁵⁾ Löw Joh. Fr., Manual aller denkwürdigen Sachen so mich und meinigen angeht, Státní knihovna rkp. sign. XVI C 10, str. 75

vydána v letech 1633—1678 desetkrát. Poslední německé vydání z Norimberku je ve Státní knihovně mezi svazky z knihovny Löwovy. Byly tam i práce belgického lékaře J. B. Helmonta (1577—1644). Jeho *Opera omnia* byla vydána ještě r. 1707 ve Frankfurtu latinsky, holandsky, francouzsky a německy. Jako *Chemische Schriften* byl uveden i svazek prací Mich. Bern. Valentina (1657—1729), profesora lékařské fakulty v Giessenu, který se ve svých spisech zabýval i farmakologií, farmacií, soudně lékařskými a dalšími medicínskými problémy.

Hypokr. Chymicus Tachenii byl nepochybně záznam práce O. Tachenia (asi 1670), *Hippocrates Chymicus* . . . , Benátky 1666; německého lékaře, který vystudoval a žil v Itálii. Podle řady inventárních záznamů zjišťujeme, že v Löwově knihovně byly nepochybně, jak ani jinak být nemohlo, práce známého německého chemiatra Mich. Etmüllera (1644—1682) a snad i některá z dizertací žáků jeho syna Arnošta (1673—1732). Ve Státní knihovně je uložena mezi knihami s Löwovým *ex libris* práce staršího z nich *Chymia rationalis* . . . Leyden 1684. K autorům chemických prací by mohl být zařazen i Joh. Michaelis (1600—1667), který je v inventáři zaznamenán dvakrát, ale jen přijmením, bez titulu prací. Byl autorem knihy *Praxis chymiatrica generalis* (b.r.b.m.). Obsáhlejší je záznam o práci G. W. Wedela (1645—1721), profesora medicíny v Jeně *Experimentum chymicum novum de sale volatili plantarum*, Jena 1682, a *Specimen experimenti chymici novi de sale volatili plantarum*, Jena 1682. S Löwovým *ex libris* je ve Státní knihovně i práce Joh. Hartmanna (1568—1633), profesora medicíny v Marburku *Officina sanitatis sive praxis chymiatrica*, Norimberk 1677; od švédského lékaře Herm. Nic. Grima (1641—1711), který si přinesl bohaté zkušenosti medicínské i farmakologické ze svých cest v Indii, *Compendium medico-chymicum*, Augšpurk 1684.

Při prohlídce inventáře a zbytku erlsfeldské knihovny nemůžeme si nevšimnout prací obecně přírodovědných, zaznamenávaných pouze jako *Historia naturalis* bez autora. Z knih významných autorů nutno upozornit na svazek označený „*Plinius*“. Jeho *Naturalis historia* vyšla r. 1699 v Leydenu. Také Ath. Kircher (1602—1680) se nám objevuje jako autor. Jednak 25 svazky Kircherii opera a jako „*Circherii magnet natural*“. Poslední může být prací *Magneticum naturae regnum sive de triplici magnetismo*, Amsterdam 1667.

Daleko slavnějšího přírodovědce, matematika, fyzika a filosofa R. Descarta (1596—1650) připomíná záznam *Cartesii opera*. Descartovy sebrané spisy vyšly v Amsterdamu v letech 1670—1683. Další záznam „*Redii experimenta*“ značí pravděpodobně helmintologickou studii italského lékaře Fr. Rediho (1626—1694), *Esperienze intorno a diverse cose naturali* . . . , která vyšla latinsky v Amsterdamu r. 1675. K přírodovědeckým pracem můžeme zařadit i popis sbírky přírodnin *Museum Franc. Calceolari jun.*, předčasně zemřelého italského medika B. Ceruti (zemř. 1579) a italského lékaře Andr. Chioca (zemř. 1624). Kniha je uložena s Löwovým *ex libris* ve Státní knihovně. V inventáři nacházíme

také herbáře, např. slavný herbář Pietr. Andr. Matthioliho (1500—1577), původně italský, pak přeložený do latiny, francouzštiny, češtiny a němčiny. Vydán byl v letech 1544—1678. V které řeči byl svazek v Löwově knihovně, není možno určit. Na jiném místě nacházíme neúplný záznam „*Herbarium Bohemice*“.

Rada titulů ukazuje v inventáři, že knihovna obsahovala práce farmakologické a farmaceutické. Byly to jak návody k sestavování domácích, cestovních i vojenských lékárníček, tak práce týkající se lékařenských tax, formulí léků, farmakopei ad. Praha neměla tehdy ještě vlastní farmakopeu. První domácí farmakopea vyšla péčí pražské lékařské fakulty až v r. 1739. „*Taxa seu valor omnium medicamentorum*“ byla vydána v Praze jen o dva roky dříve. Jiná města však už farmakopei měla. Joh. Fr. Löw vlastnil v knihovně londýnskou farmakopeu. Záznam *Pharma Augustana* znamená snad farmakopeu augšpurskou, nebo pojednání o ní *Medulla Pharmacopoeae Augustanae*, Vídeň 1707, od V. Riedlina (1656—1724). Mezi farmaceutickými pracemi nacházíme i záznam *Sylvacii Concil.* Připomíná farmakologickou práci Math. Sylvatica, italského lékaře z přelomu 13. a 14. století *Pandectae medicinae*, která byla vydána ve Vicenze r. 1478 a později ještě několikrát v Benátkách. Záznam „*Nucleus pharmac.*“ může znamenat sbírku receptů z pera pražského lékaře a děkana lékařské fakulty Š. Al. Tudecia (zemř. 1700) z r. 1695. Takových sbírek bylo ovšem v tehdejší době i od jiných autorů řada. Téhož autora a snad jeho druhou sbírku receptů *Appendix sive nucleus alter Pharmaceuticus*, Norimberk 1699; skrývá záznam „*Tudecii*“. Byl ovšem autorem ještě další monografie *Amusis antiloimica*, Norimberk b. r. Byla to práce o příznacích a léčení moru na podkladě zkušeností z morové epidemie v r. 1670. Také knihu Friedr. Hoffmanna, otce stejnojmenného pozdějšího profesora v Halle, *Clavis Pharmaceutica Schröderiana*, Halle 1675, nacházíme ve Státní knihovně. Dále i seznam receptů norimberského lékárníka Georga Erasma z r. 1663.

O Joh. Michaelisovi jsme se zmiňovali již při pracích zabývajících se chemií. Ve Státní knihovně ve svazku jeho medikochirurgických spisů je přivázána též práce *Ordo visitandi officinas — regulae pharmaceuticae — chymicae*, Norimberk 1688. Také Joh. Abr. Gehema, lékař v polském a pak braniborském vojsku v druhé polovině 17. století, je zaznamenán dvakrát. Jeden ze záznamů zní „*Gehema reformierte apath*“. Znamená asi práci *Reformierter Apotheker*, vydanou v Brémách r. 1688, 1689 a v Lipsku r. 1714. Záznam „*de chyna — chyna*“ může patřit práci M. B. Valentina (1657—1729) *Discursus academicus de china china*, Giessen 1697.

Z dalších knih o polních, domácích a cestovních lékárnách uvedme alespoň dosti známou práci Chr. Fried. Richtera (1676—1711), který ji však vydal anonymně. Byl to *Selectus medicamentorum zu einer kompendiösen Haus- und Feldapothek*, Halle 1702. V inventáři je zaznamenána jako *Richter Feld-Apothek*. Richtrovy léky byly oblíbené, a lékárna halského sirotčince, kde

byl ústavním lékařem, je prodávala s velkým úspěchem ještě v polovině 18. století. Gerhard van Swieten ve svých připomínkách z r. 1753 k návrhu zemského zdravotního řádu pro Čechy navrhoval zákaz jejich užívání, aby se zamezilo nákupu zahraničního zboží.²⁶⁾

Nejen samotnými léky, ale i lékařskými pokyny pro cestující zabývala se jedna z tehdy i později oblíbených prací tohoto druhu Christ. Schorera (1618—1671) *Medicina peregrinantium oder Arznei der Reisenden . . .*, Augšpurk 1677. Různé „domácí“, pravděpodobně pro laiky určené návody k léčení se skrývají pod záznamy „*Hausmittelbuch*“, nebo „*Hausarzt*“. Z nich bylo možno určit např. J. Guffera, lékaře z Menningen „*Medicina domestica*“, vydanou v Augšpurku r. 1668 a 1689. Jinou prací určenou spíše pro vzdělance nelékaře než pro lékaře, byla kniha *Nützliches Arzneibuch für alle des menschlichen Leibes Anliegen und Gebrechen*, Tübingen 1586, a pak řada vydání do r. 1680 od Osv. Gabelhofferu (1538—1616). Záznam „*Bald Gut zu leben und sterben*“ je možno považovat za některou z prací medico-etického či dietetického charakteru Jac. Baldeho vydávaných v 17. století v Mnichově většinou latinsky, ale též v německých překladech.²⁷⁾

V Löwových pracích i pracích jeho současníků, setkáváme se často se jmény antických medicinských autorů. Z jejich děl vycházeli jak v teoretických oborech tak i v tzv. *practica medicina*, ze které se postupně vydělovalo vnitřní lékařství a další klinické obory a kterými se v následujícím textu budeme zejména zabývat. Není divu, že se jmény a díly antických autorů se v inventáři Löwovy knihovny a ve zbytcích jeho knih v pražské Státní knihovně setkáváme.

Hippokrates, otec vědecké medicíny, je zaznamenán několikrát. Löw nepochybně vlastnil Hippokratovy aforizmy, které sám komentoval. Příslušný spis *Nova et vetus aphorismorum divi senis Hippocratis interpretatio*, Frankfurt, Lipsko 1711, je v inventáři zaznamenán, a to v sedmi exemplářích. Löw se tím řadil k autorům, kteří Hippokrata komentovali. Z těch byl v Löwově knihovně zastoupen např. francouzský lékař Jac. Hollerius (zemř. 1562) prací *In aphorismorum Hippocratis comentarii*, Ženeva 1675, nebo profesor vídeňské univerzity P. D. Sorbait (zemř. 1691) svými *Comentaria et controversiae in omnes libros aphorismorum Hippocratis*. Vídeň 1680. Z těchto a dalších prací Löw nepochybně čerpal pro své komentáře k Hippokratovým aforizmům. Také slavný římský lékař Galen je v inventáři zastoupen. Hned na prvním místě oddílu *medici* jsou uvedeny čtyři svazky „*Galenii opera*“. Nemůžeme ovšem určit, které z mnoha vydání jeho spisů to bylo, snad jen vyloučit první dvousvazkové latinské vydání tiskem v Benátkách r. 1490 již pro nedostatečný počet svazků.²⁸⁾ Galenovo jméno

²⁶⁾ Státní ústřední archiv, sign. ČG, publ. 1748—55 N 3/15

²⁷⁾ Haller Alb., Bibliotheca medicinae practicae, díl III, Bern, Basilej 1779, str. 23

²⁸⁾ Ternovský, V. N., Klaudii Galen i jeho trudy, in Klaudii Galen, O naznačení částí člověčeského těla, Moskva 1971, str. 28

se objevuje v inventáři znovu ještě dvakrát. Naposledy jako „*Galica medicina practica*“. To nebyl asi spis Galenův, ale některého pozdějšího spisovatele, který se zabýval Galenovými spisy. Třetí z nejslavnějších nekatolických medicinských autorit, které i středověká katolická církev uznávala, Avicenu, nenacházíme sice v inventáři, ale s Löwovým *ex libris* je ve Státní knihovně uložen Avicenuův *Canon medicinae*, vydaný v Basileji r. 1556.

Vedle Hippokrata, Galena a Aviceny byli v Löwově knihovně též autoři z doby byzantského císařství, jejichž spisy vycházely v 16. stol. i později. Patří sem Oribasius (zemř. 403), který podle příkazů císaře Juliána uspořádal soubor z prací řeckých lékařských spisovatelů od Hippokrata až po své současníky. Výtahy z tohoto díla vyšly v Benátkách r. 1554 a 1558 a v Basileji r. 1529. V Löwově knihovně byl Oribasius uveden dvakrát. Období Byzance připomíná i záznam „*Alexandri opera*“; může značit dílo Alexandra z Tralles ze 6. století, které bylo vydáno latinsky v Paříži a Basileji r. 1556.

Lékaře z přelomu 13. a 14. stol. Bernarda de Gordon, profesora v Montpellier, připomíná práce *Liliūm medicinae*, která vyšla v 16. století třikrát. Prací autorů ze 16. a 17. století bylo v Löwově knihovně nepřeborné množství. Uvedme si alespoň některé velmi slavné, ale i některé dnes už skoro zapomenuté, z těch, jejichž jména se mi podařilo rozluštit. Byl např. zaznamenán italský iatrofyzik Santorio Santoro (1561–1636). Od jiného italského autora Girol. Cardana (1501–1596) jsou zde *Opera omnia* vydaná roku 1663 v Lyonu. Nechybělo ani dílo G. Fracastora (1483–1553), které vyšlo poprvé v Benátkách r. 1555, a pak ještě sedmkrát. Poslední vydání z r. 1671 je uloženo s Löwovým *ex libris* ve Státní knihovně. Dalšími z Italů pak byli Aug. Horace (1527–1603), Ant. D. Altomare (nar. 1520) a G. Argenterio (nar. 1513). Byli tu však i španělští autoři, jako např. L. Mercado (1520–1600), z jehož pera vyšly jednak spisy o horečkách a kurativě, ale i o ženských nemocech a o výchově chlapců. Jeho sebrané spisy vyšly v prvním a druhém desetiletí 17. století. Z přelomu 16. a 17. století jsem měla také možnost identifikovat sebrané spisy Zacuta Lusitana (1575–1642) a to leydenské vydání z r. 1667 ve dvou svazcích. V prvním díle je Löwovo *ex libris* přeškrtnáno a podepsán Ering. Je to s největší pravděpodobností Löwův žák dr. Med. Ant. Ering, promovaný na pražské lékařské fakultě 25. 5. 1725.²⁶⁾ Svůj podpis však nedatoval a nevíme proto, kdy knihu z Löwovy knihovny získal. Obdobně je to i s knihou *Observationum medicarum*, Brunšvik 1648, německého lékaře Phil. Salmutia, a prací Joh. Steph. Strobelbergra (nar. 1613) o terapii horeček, vydanou v Norimberku r. 1626. S Löwovým *ex libris* je i práce W. Gabelchovera (nar. asi 1570) *Curationum et observationum medicinalium centuria*, Tübingen 1611. Jinou prací s Löwovým *ex libris* jsou Tom. Mermanna (1559–1622) *Consultationes ac responsiones medicae*, vydané po

²⁶⁾ Matricula Facultatis Medicae Universitatis Pragensis, 1657–1783, k edici připravili K. Kučera a M. Truc, Praha 1968, str. 17

smrti autora jiným německým lékařem Fr. Ign. Thiermayerem v Ingolstadtě r. 1675.

K nizozemským autorům tohoto období patří v inventáři Löwovy knihovny např. ještě P. Barbette, jehož *Praxis . . . cum notis et observationibus*, vyšla v 17. stol. dvakrát latinsky, jednou německy a jednou francouzsky. Ve Státní knihovně jsou s Löwovým *ex libris* také diagnosticko-terapeutické práce španělského lékaře Bravo Ramieza de Sobremonte *Resolutionum ac consultationum medicarum*, Kolín n. R. 1674, 1678 i *Opera medica*, Leyden, Lyon 1670–1680, jeho krajana Fr. Henr. de Villa Corti. Také v inventáři se mi podařilo identifikovat pro 17. století několik italských autorů, jako byl Jul. C. Claudinius (zemř. 1618), profesor na univerzitě v Bologni, Dom. Panaroli (zemř. 1657) profesor botaniky v Římě a G. Baglivi (1668–1707) prohlašovaný za italského Sydenhama.

Jméno Thom. Sydenhama (1624–1689) slavného anglického lékaře, jsem v inventáři Löwovy knihovny nenašla, stejně jako ještě slavnějšího Nizozemce H. Boerhaeveho (1668–1738) nebo známého německého systematika G. E. Stahla (1660–1734). Je ovšem nutno předpokládat, že díla alespoň prvního a třetího z těchto slavných autorů v Löwově knihovně byla. Víme z Löwových publikací, že je citoval a že patřil zejména ke stoupencům Stahlovým.³⁰⁾ Kusé záznamy inventáře nedovolují však jejich práce identifikovat. V několika záznamech je v inventáři uveden také slavný francouzský lékař Fr. de la Boe Sylvius (1682–1742) jednak svými *Opera medica*, která vyšla poprvé v Amsterdamu r. 1679 a naposledy v Benátkách r. 1736. Mimoto ale též publikací, ve které se zabýval chemickými problémy. Podle údajů v lékařských bibliografických slovnících mohla by to být práce *De medicamentis chymicis — Opuscula varia*, Leyden 1664, Amsterdam 1668.

K německým autorům 17. století patří též např. Valentin Andr. Möllbrock (zemř. 1675), jehož práce je ve Státní knihovně s Löwovým *ex libris*. V inventáři nacházíme též slavné jméno Agricola. Vedle Jiřího Agricoly (1490–1555) známého pracemi o hornictví, byli však v 16., 17. a 18. století ještě další tři známí lékaři tohoto jména. Který z nich byl autorem spisu, zaznamenaného v inventáři, nebylo možno na základě stručného „*Agricolae Arzneikunst*“ určit. Jsou tu ovšem i práce Etmüllerovy, Platerovy a dalších známých i méně známých německých autorů. Nacházíme je i ve zbytcích Löwovy knihovny v pražské Státní knihovně.

Oblíbenými tématy dizertací i větších prací tehdejší doby byla např. melancholie a katary. Těmito tématy se ovšem práce v Löwově knihovně také zabývaly, např. *Discursus philosophicus et medicus de melancholia*, Augšpurk 1620, J. Theodora Schönlina dvorního lékaře bavorského. Rovněž oblíbené téma o neštvovicích a spalničkách bylo zde zastoupeno. Zabývali se jím jak kandidáti doktorátu tak i slavné lékařské autority. Ve Státní knihovně je např. s Löwovým

³⁰⁾ Haller Alb., I, c., str. 620

ex libris práce Marcela Donata, italského lékaře z druhé poloviny 16. století *De variolis et morbilis*, Mantova 1569. I Löw sám se tímto tématem zabýval v jedné ze svých monografií. Neméně oblíbené téma o horečkách bylo též v inventáři, ukazují to např. záznamy „*de febribus*“. patří sem i práce s Löwovým *ex libris* ve Státní knihovně Fr. Morerea *Opus de maligna febre paroxis sanie . . .*, Benátky 1669, nebo Jac. Primerosia *De febribus*, Rotterdam 1658. Dále L. Belliniho italského lékaře (nar. 1643) *De urinis et pulsibus, de missione sanguinis, de febribus, de morbis capitis et pectoris*, Bologna 1683 a pak ještě třikrát, Lipsko 1731. Často byly tituly těchto prací zaměřeny též výslovně na infekční nemoci jako Jul. Paulmiera (1520—1588) francouzského lékaře, žáka a přítele J. Fernela (1497—1558) *De morbis contagiosis lib. VII*, Haag 1664, nebo G. Chr. Schelhamera (1649—1716), profesora medicíny v Helmstadtu, Jeně a Kielu *De Gemina febris curandae methodo*, Jena 1673.

Že byla v inventáři řada záznamů, připomínajících práce o moru, nemusíme snad ani podotýkat. O jednom záznamu „*Löw von der Pest*“ nemůžeme vyloučit, že znamenal pod Löwovým předsednictvím obhajovanou doktorskou dizertaci Ign. A. Šamského v r. 1710. Dizertace byla ovšem latinská a záznam německý, což tuto pravděpodobnost snižuje. Také v záznamu Redlius *De peste* se skrývá asi doktorská dizertace jihlavského rodáka P. R. Redlicha, vydaná v Praze r. 1682.

Ačkoliv je známo, že se Löw ve svých literárních pracech zabýval jak balneologií, tak i dětskými nemocemi, podařilo se mi identifikovat jen málo prací z těchto oborů. V inventáři je práce pojednávající o lázních na Moravě od městského lékaře v Brně Ferd. Hertodta de Todtenfeld (zemř. 1714) *Tartaro mastics Moraviae*, Vídeň 1669. V záznamu „*Begeriis von Karlsbad*“ nacházíme práci o Karlových Varech. Ve Státní knihovně je s Löwovým *ex libris* práce Joh. B. Lamzweerde, *Monita salutaria de magno thermarum et acidularum abusu*, Kolín n. R. 1684. Z dětského lékařství je tam práce od Jac. Primerosia *Partes duae de morbis puerorum*, Rotterdam 1659.

Pro studium mediků byla mezi knihami s Löwovým *ex libris* výslovně určena práce D. Horstia (zemř. 1685), profesora na univerzitě v Marburku, *Manuductio ad medicinam*, Ulm 1660 a G. Moebia (1611—1664) *Synopsis epitomes institutionum medicinae in gratia tironum . . .*, vydaná r. 1662 v Jeně, kde byl Moebius univerzitním profesorem. Setkáváme se tu tedy již s vysokoškolskými učebnicemi. Joh. Fr. Löw patří u nás k prvním autorům prací tohoto zaměření. Studium inventáře jeho knihovny dává příležitost uvědomit si to víc než se dosud dělalo. Snad jen práce Seb. Christ. Zeidlera (*Somatotomia antropologica seu corporis humani fabrica*, Praha 1686 a *Institutiones medicae, libris V*, Praha 1687) z 80. let 17. stol. můžeme považovat za předchůdce Löwových prací určených pro pražské studenty medicíny. V inventáři jeho knihovny připomíná nám toto zaměření jeho pedagogické práce předně záznam „*Löw Instit.*“

kteřý patří nejpravděpodobněji knize dosud zcela opomíjené *Tentamen et examen medicinae institutisticum questiones juxta mentem veterum et recentiorum breviter de lucidatum . . . Erlangae anno 1701 noviter editum authore Petro Linsing*. Tuto práci Löw doplnil a vydal v roce 1710 ve Frankfurtu n. Moh. a Norimberku pro posluchače pražské lékařské fakulty. Není to dizertace, obhajovaná pod Löwovým předsednictvím, jak píše V. Janovský,³¹⁾ ale jedna z prvních učebnic určených pro pražské mediky. Vedle této napsal Löw s výslovným určením pro pražské studenty medicíny knihu o předepisování léků *Via regia seu modus extempora naus praescribendi generaliter remedia . . . Ingennue et avidae juventuti Falcultatis medicae Pragensis editus et dedicatus*, Norimberk 1693, o výchově dětí a léčení dětských nemocí *Appodixis medica de infantum bona et legitima educatione . . .*, Norimberk 1699. Také své známé *Theatrum medico—juridicum*, Norimberk 1725, určil pro lékaře chirurgy a studenty. Pro mladé lékaře a příznivce medicíny pak knihu *Universa medicina practica*, Norimberk 1723. Tyto čtyři se mi nepodařilo identifikovat v inventáři. Poslední z nich připomíná P. Sorbaita (zemř. 1691), vídeňského univerzitního profesora, autora práce *Universa medicina tam theoretica quam practica*, Norimberk 1672, Vídeň 1680, 1701. I tato se zachovala ve Státní knihovně s Löwovým *ex libris*, ačkoliv ji nenacházíme ani v inventáři knihovny ani mezi knihami, které signaturami zaznamenal Zd. Tobolka. Löw si podle data *ex libris* zařadil tuto knihu do své knihovny zřejmě ještě před promocií. Výtisk podepsal jenom jménem bez doktorského titulu. Kniha byla též určena „*Cuivis philiatro utilis*“. Obsahovala však i teoretickou část tehdejší medicíny a ani jinak se obsahovým rozdělením s Löwovou prací neshodovala. Od téhož autora je ve Státní knihovně s Löwovým *ex libris* ještě práce *Nova et aucta institutionum medicarum isagoge*, Vídeň 1678, a *Commentaria et controversiae in omnes libros*, Vídeň 1680.

Chirurgie, dlouho opovrhovaná a prováděná ještě v této době ponejvíce řemeslně vyučenými a jen z malé části na univerzitě zkušenými chirurgy, začala být však již zahrnována do knih o všeobecné medicíně, jak vidíme i ve výše uvedené práci P. Sorbaita ba i samotného Joh. Fr. Löwa. Jeho *Universa medicina practica* obsahovala kapitolu o chirurgii, stejně jako kapitolu o porodnictví. Také v inventáři jeho knihovny nacházíme z těchto oborů záznamy. Jako „*Mayers Chirurgie*“ je pravděpodobné, že byla zaznamenána kniha pražského chirurga Mat. Mayera otce Joh. Ign. Mayera (1693—1757) od r. 1721 profesora pražské lékařské fakulty. Je to práce vydaná v Praze r. 1708, *Mathiae Mayers . . . in der Chirurgia neu angelegtes Zier— oder Lustrgärtlein, worinnen derley Blumen, welche bishero von meisten Theil der Chirurgorum unabgebrochener stehend verblieben . . .* Pravděpodobně i J. Jesseniovy *Institutiones chirurgicae*, Wittenberg 1601, Norimberk 1614 byly v knihovně podle neúplného záznamu.

³¹⁾ Janovský V., Joh. Fr. Löw ab Erlfeld, Člč 1873, str. 96

Dále se mi podařilo z autorů chirurgických prací identifikovat např. J. Vigiera z přelomu 16. a 17. století, jehož *Opera medico-chirurgica conjuncta* vyšla v Haagu r. 1659. Publikoval francouzsky a latinsky. Francouzské jsou s Löwovým ex libris ve Státní knihovně dva objemné svazky *Corps de medicine et de chirurgie* vydané v Ženevě r. 1679. Je to sbírka prací převážně chirurgických od řady známých autorů. Jsou mezi nimi práce Nic. Tulpia, F. Platera, Wilh. Fabricia Hildana, Mich. Lysera a mnoha dalších; v inventáři jsou zaznamenána i L. Potala (nar. 1530) *Opera medico-chirurgica* vydaná v Leydenu r. 1660. Tento italský lékař se zabýval zejména léčením střelných ran. Do 17. století patří i sedm vydání knihy holandského chirurga z Middelburku C. Herlse *Examen der Chirurgie*. Práce vycházela holandsky i v německém překladu, naposledy roku 1692.³²⁾ Také již citovaní autoři Joh. Michaelis a Joh. Abr. Gehema měli práce chirurgické.³³⁾

Z chirurgických prací přelomu 17. a 18. století byla v inventáři zaznamenána ještě kniha Math. Gotfr. Purmanna *Lorbeerkrantz oder grosse Wundarznei* . . . , která v letech 1685–1705 vyšla třikrát a to v Halberstadtu, Frankfurtu n. Moh. a Lipsku a ve Vratislavi. Od téhož autora, který byl původně vojenským chirurgem, později městským chirurgem v Halberstadtu a ve Vratislavi, byla v inventáři Löwovy knihovny také práce o salivaci: *Ausführlicher Unterricht, wie die Salivationskur nach allen Umständen aufs beste und sicherste vorzunehmen*, Lehnice 1691, 1692, Frankfurt n. Moh. a Lipsko 1700. Dále pak nacházíme též poměrně úplný záznam o Purmannově práci *Der wahrhaftige Feldscherer oder die wahrhafte Feldscherkunst*, vydané osmkrát v letech 1680–1735 v různých německých městech.

Záznam „*Riedlini opera Chirurg*“. Označují pravděpodobně práci německého lékaře V. Riedlina (1656–1724) *Bericht von den fährnehmsten Verrichtungen eines Wundarztes samt einem Anhang von dem Urteil aus dem Harn*, Ulm 1721. Ještě v druhém desetiletí 18. století byla vydávána práce B. Barbeta, amsterdamského praktického lékaře ze 17. století, *Chirurgia notis et observationibus raribus illustrata* . . . První vydání z r. 1658 bylo holandské. Pak následovalo vydání latinské, francouzské a německé, naposledy v Lipsku v r. 1718. V inventáři Löwovy knihovny byl záznam „*Barbette chyrurg*“. Ještě vyhledávanější byla L. Heisterova (1683–1758) *Chirurgie*. Byla vydána poprvé v r. 1718 a pak ještě šestkrát německy, mimoto také latinsky, anglicky, francouzsky, španělsky a holandsky, během 18. století, naposledy r. 1772. V inventáři o ní též nacházíme záznam.

Opakované vydání stěžejních chirurgických prací v řadě jazyků v 17. a 18.

³²⁾ Haller Alb., l. c., str. 248.

³³⁾ Michaelis Joh., *Opera medico chyrurgica*, Norimberk 1688, Gehema Joh. Abr., *Observationes chyrurgicae*, Hamburk 1686, Frankfurt n. Moh. 1690 (záznam v inventáři „*Gehemae Observat*“)

století ukazuje, jak stoupal význam tohoto oboru a zájem o něj. Záznamy o chirurgických pracech inventáře Löwovy knihovny ukazují také jeho snahu poučit se o otázkách pro lékaře důležitých, i když je mnozí ještě neuznávali, a poučit se i u autorů, kteří nevyšli z univerzitních tradic, ale z praktické, nejčastěji vojenské školy života. Příklad Heisterovy chirurgie konečně ukazuje také, že Löw shromažďoval literaturu ještě v posledních desetiletích svého života. Velmi málo záznamů je ovšem možno identifikovat detailně jako výše uvedené. Nemůžeme říci, co se skrývalo pod označením různých svazků jako „*Handbuch der Chirurgie*“, nebo „*Verschiedene chir. Traktate*“ a podobných.

I jiné obory se ovšem ukrývaly např. za označením „*Zwei Fach*“, nebo „*Drei Fach Folianten von Traktätl*“. Vedle Löwova zájmu o chirurgii je z inventáře jeho knihovny zřejmý i zájem o porodnictví. Nacházíme záznamy „*Hebamēnbuch*“. V žádném však nebylo možno určit autora. Je pravděpodobné, že Löw měl ve své knihovně práce francouzského lékaře Fr. Mauriceau (1637–1709) o ženských nemocech, které ve svých dílech cituje. Žádný záznam se však nepodařilo identifikovat jako Mauriceauovu práci. Že tu knihy o ženských nemocech byly, je zřejmé např. ze záznamů „*De Naa mulierum*“ nebo „*De morbis mulierum*“.

Je přirozené, že Joh. Fr. Löw, lékař a právník, autor soudně lékařského spisu *Theatrum medico-juridicum*, posuzovaného různými autory³⁴⁾ kladně, ale i záporně, měl ve své knihovně i spisy soudně lékařské, ba i v širším pojetí společenskolekářské. Také z nich můžeme na základě inventáře některé identifikovat. Např. známou práci P. Zacchi (1584–1659) *Questiones medico legales* . . . , vydanou poprvé v Římě r. 1621, naposledy v Benátkách r. 1737 nebo P. Amanna (1634–1691) profesora v Lipsku *Medicina critica sive decisoria* . . . , Erfurt 1670. Tato poslední se dokonce zachovala s Löwovým ex libris z r. 1671 v pražské Státní knihovně. Dále pak lipského lékaře T. Reinesia (1587–1667) *Schola jure consultorum medica relationum libris*, Lipsko 1679. Práci, která se zabývala soudně lékařským posuzováním zranění, byla s Löwovým ex libris ve Státní knihovně uložena J. N. Pfizerova (1634–1674) *Vernünftiges Wundenurtheil wie man nämlich von allen Wunden des menschlichen Leibs gründlichen Bericht* . . . , Norimberk 1668. V inventáři ještě nacházíme práce *Medicus politicus* . . . , Hamburk 1614, 1662 lékaře portugalsko-židovského původu Rod. de Castra (1546–1627) a *Politia medica*, Frankfurt n. Moh. 1638, 1645, německého lékaře L. Hoernigka (1600–1667).

Na různých místech inventáře se setkáváme se záznamem „*Lexikon*“ nebo „*Dictionarius*“. Značily nepochybně jak slovníky jazykové, tak i z různých oborů. Záznam „*Blancardi Lexicon med*“ znamenal např. *Lexicon medicum graeco*

³⁴⁾ Weitenweber R. W., Über den berühmten Prager Arzt J. F. Löw v. Erlsfeld, *Vierteljahrsschrift f. d. praktische Heilkunde*, sv. 74, 1862, str. 10, Miscellen; Sinkulová L., Z historie posudkové činnosti lékařů, ČiE 1967, str. 274 aj.

— *latinum*, vydaný v letech 1679—1770 dvacetkrát. Jeho autorem byl amsterodamský lékař polyhistor Steph. Blancard (1650—1702), vydavatel jednoho z prvních medicínských časopisů „*Collectanea medico — physica*“.

Co se týče jazyka knih, je přirozené, že naprostou převahu měla latina a němčina. Identifikovala jsem však i práce francouzské. Autory latinských prací pak můžeme hledat na celém evropském kontinentě i na britských ostrovech. Uvedli jsme již také, pokud je bylo možno určit, práce autorů z Čech a Moravy. Z medicínských prací nepodařilo se identifikovat žádnou v českém znění. S češtinou se však v inventáři Löwovy knihovny přece jenom setkáváme, i když jenom v jednom záznamu. Netýká se medicínské knihy. Je to záznam „*Pobožná duše*“; nejedná-li se o některý z dobových náboženských tisků, mohl by to být překlad Kalvínových *Institutiones theologicae*, které pro české bratry pod tímto názvem přeložil J. Strejc a vydal J. Optimates okolo r. 1616.³⁵⁾ Kalvínův spis v knihovně profesora pražské lékařské fakulty z období temna a tzv. pravověrného katolíka by byl značně překvapující. Nás ovšem zajímá předně medicínský obsah knihovny. Lékařské práce, které se podařilo identifikovat, ukazují Löwův nesporný zájem o anatomii a z ní se oddělující nové obory, o chemii, farmakologii, počátky nových oborů klinických i dalších medicínských. Byl autorem několika knih určených pro studium pražských mediků. Byl vedoucí osobností na fakultě po dlouhou řadu let. To je tím pozoruhodnější, že podle dosud tradovaných znalostí byla soudobá pražská lékařská fakulta na velmi nízké úrovni.

KNIHY JOH. FR. LÖWA A JEHO BRÁTRA MATYÁŠE,
NALEZENÉ V PRAŽSKÉ UNIVERZITNÍ KNIHOVNĚ:

Amman Paul, *Medicina critica sive decisoria centuria casuum medicinalium in concilio Facultatis Medicae Lipsiensis antehac resolutorum*, Erfurti 1670, sign. 18 H 175

Avicena, *Canon medicinae*, Basileae 1556, sign. 18 A 26

Balbín B., *Verisimilia humaniorum disciplinarum seu iudicium privatum de omni literaturum*, Prage 1666, sign. 52 H 32

Bonnet Theoph., *Medicina septentrionalis* . . . , Geneva 1686, sign. 18 A 38

Briggs G., *Nova visionis theoria* . . . , Londini 1685, sign. 15 K 71

Bruner Balt. *De scorbuto tractatus* . . . , Hagae — Comitibus 1658, sign. 18 J 156

Callendarium academicum . . . Universitatis Viennensis . . . , Viennae 1693, sign. 4 C 21

Ceruto Ben., Chiocco Andr. *Museum Franc. Calceolari jun.*, Verona 1662, sign. 16 H 9

Clauder J., *De tinctura seu lapis philosophorum* . . . Altenburgi 1678, sign. 15 G 12

Coberi Tob., *Observationum medicarum castrensiarum* . . . , Helmstadtii 1685, sig. 18 G 44

Corps de Medicine et de chirurgie . . . le tout extrait des plus celebres praticiens, tant anciens que modernes . . . , Geneve 1679, sig. 18 G 61

De la Conruci Joh. Claud., *De nutritione foetus in utero*, Dantisci 1655, sig. 18 H 279

Denstonius Arn. B., *Pansophia enchiretice seu philosophia universalis experimentalis* . . . , Norimbergae 1682, sign. 15 L 41

Deusingius Ant., *Idea fabricae corporis humani* . . . , Groningae 1659, sign. 18 L 117

Donatus Marc., *De variolis et morbilis*, Mantuae 1569, sign. 18 G 10

Erasmus G., *Designatio alphabetica medicamentorum* . . . , Norimbergae 1663, sign. 18 K 123

Ettmüller Mich., *Chemia rationalis* . . . , Lugduni Batavorum 1684, sign. 15 J 10

Fracastorius H., *Opera omnia* . . . , pars I, Geneva 1671, sign. 37 J 151

Gabelchover W., *Curationum et observationum medicinalium* . . . , Tubingae 1611, sign. 18 J 259

Gelée Theoph., *L'anatomie françoise recueillie des meilleurs auteurs* . . . , Lyon 1673, sign. 18 J 22

Grimm H. N., *Compendium medico-chimicum*, Augustae Vindelicorum 1684, sign. 18 J 194

Hanneman Joh. Ludw., *Prodromus lexicis utriusque medicinae practicae*, Hamburgi 1670, sign. 18 K 114

Harder Joh. Jac., *Apiarum observationis Medicis* . . . , Basileae 1687, sign. 18 G 41

Harder Joh. Jac., Pier Joh. C., *Paeonis et Pythagorae exercitationes anatomicae* . . . , Basileae 1682, sign. 18 J 1

Hartmann Joh., *Officina sanitatis sive praxis chemiatrix plane aurea*, Norimbergae 1677, sign. 18 G 32

de Heide Ant., *Experimenta circa sanguinis missionem* . . . , Amsterodami 1686, sign. 18 J 173

Hoboken Nic., *Anatomia secundinae humanae* . . . , Trajecti ad Rhenum, 1669, sign. 18 J 143

Hoffman Fried., *Clavis pharmaceutica* . . . , Hallae 1675, sign. 18 H 280

Hoffman C., *De medicamentibus officinalibus*, Francofurti ad Moenum 1667, sign. 18 G 86

Hollerius Jac. St., *In aphorismos Hippocratis* . . . , Genevae 1675, sign. 7 G 31

Horstius D. B. F., *Manuductio ad medicinam in academia Marpurgensi studiosae juventuti* . . . , Ulmae 1660, sign. 18 L 112

Jessenius J., *Anatomiae Pragae* . . . , Wittenberg 1601, sig. 18 J 77

³⁵⁾ Jungmann J., *Literatura česká*, Praha 1849, s. 209

Kyper Alb., Institutiones medicae, Amsterodami 1654, sign. 18 H 250
 Lamzweerde Joh. Bapt., Historia naturalis molarum uteri..., Lugduni Batavorum 1686, sign. 18 K 24
 Lamzweerde Joh. Bapt., Monita salutaria de magno thermarum..., Coloniae Agrippinae 1684, sign. 18 J 131
 Lyser Mich., Culter anatomicus, Francofurti 1679, sign. 18 J 313
 Malpighi M., Exercitationes de Structura viscerum nominatim hepatis....
 Dissertatio de polypo cordis...,
 Epistolae duae de pulmonibus..., Francofurti 1678, sign. 18 L 176
 Marci J. M., Othosophia, Praegae 1684, sign. 49 B 24, sign. 18 H 351
 Mayow Joh., Opera omnia medico-physica, Hagae — Comitum 1682, sign. 18 K 11
 Mercurialis H., De decoratione liber..., Venetiis 1601, sign. 18 B 91
 Miethen Mich., Artilleriae recentior praxis, Francofurti-Lipsiae, 1684, sign. 2 H 15
 Michaelis Joh., Opera medico chirurgica, Norimbergae 1688, sign. 18 H 270
 Moebius Goth., Synopsis epitomes institutionum medicinae..., Jenae 1662, sign. 18 A 22
 Molinetti Ant., Dissertationes anatomico-pathologicae, Venetiae 1675, sign. 18 B 98
 Moraeus Franc., Opus de maligna febre paroxisante divisum in tres tractatus, Venetiae 1669, sign. 18 G 93
 Mollenbroccius V. Andr., De varis seu arthritide vaga scorbutica tractatus, Lipsiae 1672, sign. 18 J 222
 Pfitzer Joh. Nic., Vernünftiges Wundenurteil..., Nürnberg 1668, sign. 18 L 95
 Dalla Porta G. B., La fisiologia dell huomo..., b.m. 1668, sign. 12 B 85
 Primerosius Jac., Partes duae de morbis puerorum, Rotterdami 1659, sign. 18 L 24
 Primerosius Jac., De febribus lib. 4, Rotterdami 1658, sign. 18 H 217
 Ramez Bravo de Sombremonde, Resolutionum ac consultationum medicarum... Coloniae Agrippinae 1678, sign. 18 G 35
 Reinesius T., Schola jure consultorum medica..., Lipsiae 1679, sign. 13 J 324
 Sacco Pomp., Medicina theoretico practica, Parmae 1686, sign. 18 B 85
 Salmutius Phil., Observationum medicarum..., Brunsvigiae 1698, sign. 18 J 149
 Sennert D., Opera omnia tom. I., II., V., Lugduni 1676 sign. 13 A 43
 Severinus E. D., De morbo scorbutico..., Hagae Comitum 1658, sign. 18 J 156
 de Sorbait P., Commentaria et controversiae in omnes libros, Viennae 1680 sign. 7 F 32

de Sorbait P., Nova et aucta institutionum medicarum isagoge, Viennae 1678, sign. 18 G 109
 de Sorbait P., Universa medicina..., Norimbergae 1672, sign. 13 B 39
 Stausel V., Legatus uranicus..., Praegae 1683, sign. 49 B 43
 van der Sterre D., Tractatus novus de generatione ex ovo, Amsterodami 1687, sign. 15 L 1
 Strobelberger Joh. Step., Remediorum singularium pro curandis febribus introductio..., Norimbergae 1626, sign. 18 K 72
 Swalve B., Querelae ventriculi renovatae..., Amsterodami 1675, sign. 18 L 35
 Schorern Christ., Medicina peregrinantium..., Augspurgi 1677, sign. 13 K 110
 Schönlin Joh. Theod., Discursus philosophicus et medicus de melancholia, Augustae Vindelicorum 1620, sign. 18 L 125
 Thiermaier Fr. Ign., Consultationes ac responsiones medicae..., Ingolstadt 1675, sign. 18 B 82
 de Villa Corti Fr. H., Opera medica, tom. I., II., III., Lugduni 1670, 1680, sign. 18 A 44
 Wiedenfeld J. S., De secretis adeptorum sive de usu spiritus vini, Hamburgi 1684, sign. 15 L 15
 Wartonus T., Adenographia sive glandularum totius corporis descriptio, Amsterodami 1659, sign. 18 K 121
 Zacutus Lusitanus, Opera omnia, tom. I., II., Lugdunae Batavorum 1667, sign. 18 A 42
 Wirsung Chr., Ein neues Arzneibuch..., Mainz 1605, sign. 18 A 86

EVA ROZSÍVALOVÁ

**Die Bibliothek von Joh. Fr. Löw z Erlfeldu
 Professor an der Prager medizinischen Fakultät**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit befasst sich mit der im Titel angeführten Bibliothek aus dem Ende des 17. und der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Nach der im Staatlichen Zentralarchiv (Státní ústřední archiv) aufgefundenen, nur schwer lesbaren Abschrift des Inventars umfasste die Bibliothek 2252 Bände, unter welchem sich mehr als 1000 Bände mit medizinischen Fragen befassten. Professor Löw von Erlfeld (1648—1725) hinterlies die Bibliothek dem Karlskollegium der Prager Universität. In der heutigen Staatsbibliothek (früher Universitätsbibliothek), konnten aber nur wenige Bände mit dem Exlibris Joh. Fr. Löw's von Erlfeld, oder seines Bruders Mathias, der ebenfalls Doktor der Medizin war, identifiziert werden. Ein Band aus der erlsfeldischen Bibliothek wurde im Denkmal des nationalen Schrifttums (Památník národního písemnictví) Strahov aufgefunden. Die Bücher aus dem erlsfeldischen Nachlass werden in beiden Bibliotheken zerstreut zwischen anderer Literatur aufbewahrt.

In der erlsfeldischen Bibliothek befanden sich bedeutende Werke berühmter medizinischer Autoren, besonders von Löw's Zeitgenossen. Die Autorin führte eine Analyse des Inventars der Bibliothek durch und konnte durch einen Vergleich mit Angaben in medizinischen Bibliographien und Biographien eine Reihe dieser Autoren anführen.

MATERIÁLÝ

LISTINY K POČÁTKŮM KOLEJE MATYÁŠE LOUDY Z CHLUMČAN

MICHAL SVATOŠ

I.

Husitské Čechy daly vzniknout nejen velkým osobnostem, jako byl Jan Hus, Jakoubek ze Stříbra a Jan Žižka, ale vydaly ze svého středu i postavy rázu spíše prostředního, bez nichž by však husitské hnutí nemohlo být úspěšné. Tito muži, kteří stáli při zrodu husitství, se vrhli se zanícením do zápasu o novou společnost, aby po vleklých bojích se zahraničními vojsky a po neshodách ve vlastních řadách vyzdvihli nakonec princip silné jednotné panovnické vlády. Proto přispěli všemi silami ke smírnému urovnání konfliktu s církví i panovníkem a přešli k Zikmundově straně v důvěře, že je to jediná cesta, která povede k větší slávě českého království. Čelnými představiteli tohoto směru byli především pražští měšťané a drobní zemané, jejichž zájmy se nejvíce kryly s programem čtyř artikulů — kališnické, sekularisované církve. Mnozí z nich náleželi k pražské univerzitě, studovali nebo vyučovali na ní, či k ní měli jiný vztah.

Jednou z nejvýznamnějších postav naznačeného směru, ne-li dokonce příkladem za všechny, byl Matyáš řečený Louda z Chlumčan.¹⁾ Pocházel asi ze zemanské rodiny z Chlumčan na Lounsku. Jak sám udává, v mládí studoval na pražské univerzitě.²⁾ Studia, jak se zdá, neskončil žádným gradem.³⁾ Můžeme se domnívat, že během pražských studií náležel k reformní straně na univerzitě a snad i k užšímu okruhu M. Jana Husa. To vše za předpokladu, že Matthias de Chlumczan, klerik a veřejný notář, uváděný jako svědek notářského instrumentu veřejného notáře Michala Mikulášova z Prachatic, který obsahuje Husův list papeži Janovi XXIII. s obhajobou Husova jednání a žádostí o zproštění osobního pohnu

1) Loudův stručný životopis podává V. V. Tomek, Dějepis města Prahy VIII. Praha 1891, str. 449—451 a Z. Nejedlý, Louda z Chlumčan Matyáš. Ottův slovník naučný XVI. Praha 1900, str. 370—371. Naposledy jeho život monograficky zpracoval V. Hrubý, Matěj Louda z Chlumčan, husitský hejtman a autor Starých letopisů českých, Praha 1975 (rigiorní práce). Jednotlivé úseky Loudova působení zachytila většina syntetických prací k českým dějinám tohoto období.

2) Viz příloha 8.

3) V žádné z písemností vydaných v řadě Monumenta historica Universitatis Pragensis není zpráv o získání jakéhokoliv gradu Matyášem z Chlumčan.

do Říma, je totožný s naším Matyášem z Chlumčan.⁴⁾ Do řad tábořských se Louda dostává pravděpodobně spolu s lounskými roku 1420. S určitostí ho zde potkáváme následujícího roku, kdy mu pražští staroměstští konšelé darovali dům U černého beránka za pomoc při bitvě na Vítkově.⁵⁾ V červnu 1423 začíná Louda vystupovat v úloze, později pro něj tak charakteristické, jako vyjednávač Tábora. Mírem vršovickým ze 17. října 1425 se stává jedním z dvanácti zemských rozhodčích. Zde se mimo jiné setkává s Janem Rečkem, staroměstským měšťanem, mužem se kterým ho napříště pojí mnoho společných osudů, vrcholících založením nových kolejí pražské univerzity a oboustrannou snahou o povznesení pražského vysokého učení.⁶⁾ V této době se Matyáš z Chlumčan stal tábořským hejtmanem města Písku, kterým zůstal až do roku 1434.⁷⁾ Z doby jeho píseckého působení se zachovalo několik politických aktů, vesměs potvrzujících přiměří s jihočeským pánem Oldřichem z Rožmberka a městem Českými Budějovicemi.⁸⁾ Roku 1426 se Louda účastní tábořského sjezdu v Písku a na zemském sněmu v Karolinu je zvolen za člena českého poselstva do Norimberka. I když z tohoto setkání se Zikmundem sešlo, stejně jako z dalšího vyjednávání v Chebu s kurfiřtem Fridrichem, zůstává Matyáš z Chlumčan nadále jedním z předních husitských diplomatů.⁹⁾ Roku 1432 se podílí na jednání s představiteli basilejského koncilu. Tu začíná nepřetržitá řada Loudovy účasti na diplomatických podnicích husitských Čech, končící až posledním basilejským poselstvem roku 1437. Zvláště intenzivní byl jeho podíl na jednání s vyslanci koncilu.¹⁰⁾ Za basilejského pobytu vede korespondenci s domovem, je mluvčím tábořských a stává se známým svým nekompromisním vystupováním, které za hranicemi Čech mnohdy vzbudilo pohoršení.¹¹⁾ Při vyjednávání s koncilem a císařem Zikmundem v roce 1435 je v poselstvu za rytířský stav. Rozhodující bitvy u Lipan se Louda účastní jako

tábořský hejtman. Je zajat vévodou Albrechtem, ale na přímluvu legáta basilejského koncilu Jana Palomara je brzy osvobozen. Do té doby spadá i Loudova vydání tábořského města Písku do rukou Zikmundových.¹²⁾ Po roce 1434 dostaly události rychlý spád. Následujícího roku se Matyáš z Chlumčan stává úředníkem nové panovnické vlády — hofrychtěrem královských měst a získává od krále zástavou ves Smolnici poblíž svého rodiště.¹³⁾ Loudova diplomatická činnost pokračuje roku 1437 v posledním husitském poselstvu do Basileje, vykonaném pod ochranou nového panovníka, kde již zastupuje městský stav. Posledním vystoupením Matyáše Loudy na mezinárodním fóru je účast v poselství ke králi Fridrichovi roku 1446. Z domácího politického dění však neustupuje. Deset let vykonává úřad hofrychtěře. Aktivně se účastní kutnohorského sněmu 1443 a v počátcích vlády zemského správce Jiřího z Poděbrad je to právě on, kdo slibuje jménem velké pražské obce věrnost Jiřímu a potrestání autorů hanlivých spisů proti Poděbradově straně.¹⁴⁾ Bohatý život tábořského hejtmana, husitského diplomata a Zikmundova hofrychtěře Matyáše Loudy z Chlumčan se skončil koncem léta roku 1460.¹⁵⁾

Cesta Matyáše z Chlumčan k založení poslední středověké koleje pražské univerzity byla podmíněna několika skutečnostmi. Předním z nich byl již výše zmíněný fakt, že Louda na univerzitě studoval a jako veřejný notář byl s univerzitou ve spojení. Matyáš Louda byl zajisté člověk velmi vzdělaný. V jeho domě byly psány knihy, jak svědčí přípisky rukopisu UK Praha V E 7 „Finitum . . . anno 1448 in domo d. Mathie de Chlumczan circa Bethlem“ a „scriptum in domo Mathie de Chlumczan circa Bethlem“. Louda knihy rovněž dostával od spoluměšťanů. Sám byl vlastníkem knihovny, která se stala základem kolejního libráře. Knihovně a knihám je věnována značná pozornost v zakládací listině nové koleje.¹⁶⁾ Na základě těchto údajů a podle poznámky B. Balbína (Bohemia docta II, str. 77) se pokusil F. M. Bartoš přisoudit Loudovi autorství textu C (respektive jeho předlohy) Starých letopisů českých.¹⁷⁾ Důležitou složkou Loudova vztahu

4) Listina I/64 Archivu UK z 11. září 1411 byla vydána několikrát, naposledy u V. Novotného, M. Jana Husa korespondence a dokumenty. Praha 1920, str. 95—100, č. 31. Působení Matyáše z Chlumčan jako veřejného notáře zachycuje F. Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. Praha 1892, str. 247, č. 361 a J. Nuhlíček, Veřejní notáři v českých městech, zvláště pražských. Praha 1940, str. 127, č. 545.

5) V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské. Praha 1865, str. 79, č. 243.

6) M. Svatoš, Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity. AUC — HUCP XIV/1—2, str. 121—160.

7) F. M. Bartoš, Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415—1426. Praha 1965, str. 202 a 210.

8) Jejich registry podává Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. Originály listin 1/1. 1378—1471. Vyd. F. Beneš a K. Beránek, Praha 1974, str. 148, č. 564, str. 157, č. 605, str. 165, č. 638 a str. 177, č. 690. Nevydané torso Loudovy písemnosti soukromoprávní povahy z let 1423—1434 je v Archivu NM, odd. pergamenových listin A, č. 365.

9) F. M. Bartoš, Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a její pád 1426—1437. Praha 1966, str. 68—69, 78 a 85.

10) Tamtéž, str. 120, 122, 124, 127, 129, 132 a 146. A. Krchňák, Čechové na basilejském sněmu. Řím 1967, str. 25, 32, 39, 40, 46, 69, 80, 90, 200, 214.

11) V. V. Tomek, Dějepis města Prahy IV. Praha 1879, passim.

12) F. M. Bartoš, Husitská revoluce II. Praha 1966, str. 199, kde též další literatura s hodnocením.

13) V. V. Tomek, Dějepis města Prahy VI. Praha 1885, str. 5—6. Zikmundovy listiny na Smolnici jsou otištěny v příloze 1 a 2.

14) R. Urbánek, Věk poděbradský I. Praha 1915, str. 820—821. Tamtéž II, Praha 1918, str. 704.

15) Poslední zprávou z Loudova života je jeho testament z 15. května 1460. Ovdovělá manželka Markéta a další pozůstalí se hlásí 15. září téhož roku o dědictví. J. Teige, Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské II. Praha 1915, str. 788—789, č. 6—8.

16) Zprávy o Loudově knihovně shromáždil podle Truhlářova katalogu univerzitní knihovny v Praze J. Teige, cit. dílo, str. 867, č. 2 a 6.

17) F. M. Bartoš, Z husitského a bratrského dějepisectví II. Po stopách ztracené kroniky Matěje Loudy z Chlumčan. ČNM 94, 1920, str. 6—9. Z. Blechová, K autorství rukopisu M. Starých letopisů českých. LF 98, 1975, str. 220—232 upozorňuje, že Bartoš nepřihlížel k cenným rukopisným poznámkám, nezachyceným v edicích. V. Hrubý, cit. dílo, str. 101—140 považuje Loudovo autorství za „pravděpodobnou hypotézu“.

k univerzitě bylo náboženské vyznání a časté stýkání se s univerzitními mistry při diplomatických podnicích husitských Čech. Jeho kontakt s pražským učením byl téměř nepřetržitý, uvážíme-li kolik husitských jednání se odehrávalo právě v Karolinu. Neméně podstatné bylo Loudovo postavení jako staroměstského měšťana a hofrychtěře českých královských měst. Domovní zisky na Starém Městě pražském začaly pro Loudu roku 1421, kdy dostal od městské rady dům U černého beránka na rohu Řetězové ulice.¹⁸⁾ Roku 1432 získává další dům U sedmi andělů v Jizerské ulici¹⁹⁾ a sedm let poté kupuje dům poblíž Betlémské kaple zničený asi povodní, který po přestavbě určil za sídlo koleje. Při osvobození tohoto domu od všech daní a dávek (1450) se výslovně říká, že se tak děje pro dobro městské obce a pražské univerzity.²⁰⁾ Loudův přímý styk s univerzitou se datuje od počátku čtyřicátých let 15. století. Roku 1442 byl spolu s Janem z Rabštejna rozhodčím sporu kaple Betlémské, reprezentované M. Janem Příbramem, o vinici Na Věnečku.²¹⁾ Z údajů rukopisu UK Praha V E 7 můžeme usuzovat, že počátky Loudovy koleje mohou být položeny přinejmenším k roku 1448 a 1449, protože stále bydliště Matyáše z Chlumčan bylo U sedmi andělů. Další doklad Loudova zájmu o univerzitu najdeme v děkanské knize artistické fakulty, podle níž získali v říjnu 1451 mistrovský grad Mikuláš z Loun a Jan z Nového Měta pražského a Matyáš Louda jim uspořádal ve svém domě hostinu.²²⁾ Hostiny se zúčastnili univerzitní mistři, pražští konšelé a úředníci zemských desk. Není bez zajímavosti, že oba noví mistři spolu s M. Janem z Čáslavě byli Loudou přímo určení správci nové fundace v zakládací listině. Za ni je nutno považovat Matyášův odkaz z roku 1451, kterým dává svůj dům poblíž Betlémské kaple koleji sv. Apoštolů pražské univerzity.²³⁾ Zakládací akt určuje kolej pro chudé studenty svobodných umění přijímající pod obojí způsobou, kteří mají být připravováni pro kněžský úřad. Většina dalších ustanovení je velice obecná. Studenti se mají řídit životy a skutky apoštolů a doktorů prvotní církve, mají být pilní a řádně studovat. Daleko podrobnější jsou podmínky užívání Loudovy knihovny a půjčování knih. Stejně jako u předchozí Rečkovy nadace je Loudovo založení učiněno pro větší dobro celého českého království a markrabství moravského a pro užitek celé církve.

Pevného finančního zajištění se koleji dostalo až roku 1460 v Loudově testamentu. Koleji byl odkázán úrok z poloviny vsi Smolnice, o níž se musel rozdělit s Louny.²⁴⁾ Město Louny ji získalo sekularizací statků roudnického kláštera

¹⁸⁾ V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské. Praha 1865, str. 79, č. 243. Dům koupil od Loudy roku 1429 městský písař Mikuláš z Horažďovic.

¹⁹⁾ Tamtéž, str. 33, č. 451.

²⁰⁾ Viz příloha 7.

²¹⁾ Viz příloha 4.

²²⁾ Monumenta historica Universitatis Pragensis I/II. Praha 1832, str. 43.

²³⁾ Viz příloha 9.

²⁴⁾ O dějinách Smolnice nejnověji O. Hanuš, Smolnice. Praha 1961,

na počátku husitského hnutí. Roku 1436 ji dal císař Zikmund zástavou Matyášovi z Chlumčan. Nedlouho poté musí Louda panovnickou mocí opět prosazovat držení vsi u úředníků českého království.²⁵⁾ Podle mladší zprávy je zřejmé, že Loudovo užívání Smolnice nebylo bez problémů. Lounští totiž žádali císaře, aby je ponechal v držení vsi. Zikmund sice přislíbil, že jim vyhoví, ale ke konečnému vyřešení sporu jasně nedošlo.²⁶⁾ Roku 1443 bylo zlistiněno pražské ujednání mezi Matyášem a lounskými měšťany, při němž se obě strany dohodly na polovičním užívání Smolnice.²⁷⁾ Louda předal městu Zikmundovu zástavní listinu a protože si nechal roku 1441 pořídit vidimus této písemnosti, je možné, že vlastní jednání proběhlo někdy koncem roku 1441.²⁸⁾ Držení Smolnice tak prakticky přešlo na lounské, kteří odváděli Matyášovi z Chlumčan polovici vybraného ročního úroku.²⁹⁾ Na žádost města potvrdil král Jiří Lounům držení poloviny vesnice a určil, že mají platit koleji sv. Apoštolů ročně 14 kop grošů.³⁰⁾ Za Loudova života byl tento úrok odváděn lounskou městskou radou přímo jemu v Lounech nebo byl odvezen k předání do Prahy. V roce Loudova úmrtí přebral svatohavelský úrok jeho nevlastní syn Čeněk z Klinštejna. Díky bohatosti lounského městského archivu jsme poměrně dobře informováni o dalších osudech tohoto jediného finančního zajištění Loudovy koleje. Prvotní správci koleje dojížděli po vybrání úroku v obou termínech do Loun a příjem stvrzovali písemně kvitancí.³¹⁾ Úrok byl od počátku vyplácen v penězích bez naturálních dávek a navíc byla do městských knih zanesena jeho výše a způsob předání.

Poslední kapitolou z počátků Loudovy koleje je její vztah ke králi Jiřímu z Poděbrad. Je známo, že poměr pražské univerzity k „husitskému králi“ a jeho rodině byl velmi úzký. Přestože Jiří v podstatě opomíjel univerzitní mistry při zahraničních diplomatických akcích českého království, snažil se v domácích záležitostech podpořit univerzitu jako hlavního rozhodčího ve věcech kališnické církve a vytvářel tak mj. protiváhu vzrůstající se Jednotě bratrské.³²⁾ Synové Jindřich, Hynek a Viktorin se účastnili promoci univerzitních mistrů, Jiří i Viktorin byli oslavováni v úředních záznamech děkanské knihy artistické fakulty

²⁵⁾ Viz příloha 2.

²⁶⁾ CIM III, str. 377–379, č. 218.

²⁷⁾ Viz příloha 5 a 6.

²⁸⁾ Viz příloha 3.

²⁹⁾ OA Louny, AM Louny, rkp. I E 9, fol. 92a, kde se nachází zápis z 26. 5. 1453 o předání 20 kop grošů Matyášovi. Roku 1459 se ustálil úrok odváděný Loudovi na 7 kop grošů po sv. Jiří a stejnou sumu po sv. Havlu. Tamtéž, např. fol. 164b a 185b. Na tomto místě bych rád poděkoval řediteli OA Louny dr. B. Lůžkovi za pomoc při hledání kořenů a Loudových písemností v lounském archivu. Městskou účetní knihu I E 9 připravil k edici dr. J. Vaníš z oddělení historické geografie Ústavu československých a světových dějin ČSAV v Praze.

³⁰⁾ Viz příloha 10.

³¹⁾ Viz příloha 12 a 13.

³²⁾ Shrnutí podává F. Šmahel, Humanismus v době poděbradské Praha 1953, str. 32–34 a týž, Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské. AUC – HUCP I, 1960, str. 68, 80–84.

a vychovatelem královských synů byl pravděpodobně jeden z nejvýznamnějších pražských mistrů poděbradské doby M. Václav z Chrudimě. Na oslavu jeho promoce nechal kníže Viktorin vystrojit hostinu, která svou velkolepostí utkvěla současníkům nadlouho v paměti. Méně se však ví o králově péči o Loudovu kolej. Jiří potvrdil koleji všechna práva a privilegia, určil jí úrok ze vsi Smolnice ve výši 14 kop grošů a své syny ustanovil ochránci nové koleje.³³⁾ Podle univerzitní tradice z přelomu 16. a 17. století měli Jiřího synové v Loudově koleji dokonce bydlet.³⁴⁾ Zájem královských synů o apoštolskou kolej neopadl ani po Jiřího smrti. Při dělení rodinného majetku roku 1472 se minsterberská knížata zavázala, že budou společně spravovat a chránit Loudovu kolej. Vztah k panovnickému domu zmizel s příchodem prvních Jagelovců na český trůn. Loudova kolej zůstala spravována pouze čtyřmi direktory českého národa pražské univerzity.

II.

EDICE LISTIN

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AČ	— Archiv český
AM Louny	— Archiv města Loun
AMP	— Archiv hlavního města Prahy
ANM	— Archiv Národního muzea v Praze
APA	— Archiv pražského arcibiskupství
AUK	— Archiv Univerzity Karlovy v Praze

F. Beneš—K. Beránek — Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. Originály listin 1/1.1378 až 1471. Vyd. F. Beneš a K. Beránek, Praha 1974

CIM — Codex juris municipalis regni Bohemiae III. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1420—1526. Vyd. J. Čelakovský a G. Friedrich, Praha 1948

K. Kučera—M. Truc — K. Kučera—M. Truc, Archiv Univerzity Karlovy. Průvodce po archivních fondech. Praha 1961

OA Louny — Okresní archiv v Lounech

RI — Regesta imperii XI/1—2. Die Urkunden Kaiser Sigmunds 1410—1437. Ed. W. Altmann, Innsbruck 1896—1900

³³⁾ Viz příloha 11. A. Skýbová, Původ universitních písemností v archivu pražského arcibiskupství a spor kardinála Harracha o Univerzitu Karlovu. AUC — HUCP X/2, 1969, str. 17—30.

³⁴⁾ Archiv UK, rkp B 14, fol. 176a, kde je tento fakt uveden s poukazem na *vidimus* a kolejní registra.

³⁵⁾ Smlouvu vydal F. Palacký v AČ I, Praha 1840, str. 300—306, č. C II, 3 (údaj o koleji na str. 306) a podle něj J. Teige, cit. dílo, str. 789, č. 9.

A. Sedláček — Zbytky register králův římských a českých z let 1361—1480. Vyd. A. Sedláček, Praha 1915

A. Skýbová — A. Skýbová, Původ universitních písemností v archivu pražského arcibiskupství a spor kardinála Harracha o Univerzitu Karlovu. AUC — HUCP X/2, 1969, str. 17—30.

SÚA — Státní ústřední archiv v Praze

J. Teige, ZSMP — Základy starého místopisu pražského I. Staré Město pražské II. 1437—1620. Vyd. J. Teige, Praha 1915

1

1436 říjen 29., Praha

Zikmund, císař římský, král uherský a český, zastavuje Matyášovi z Chlumčan ves Smolnici patřící dříve roudnickému klášteru za 700 kop pražských grošů a vyhrazuje si pro sebe a své zástupce její výplatu.

My Sigmund z Božie milosti římský ciesař, vždy rozmnožitel říše a uherský, český etc. král, vyznáváme tiemto listem obecně přede všemi, kdož^{a)} jej uzrie nebo čtúce slyšeti budú, že spatřivše a na tu snažnú práci a službu slovnutného Matyáše z Chlumčan, věrného našeho milého, kterúz jest i nákladuov nelituje, vedl a nesl pro naše poctivé a obecně^{b)} všeho královstvie našeho českého dobré, ježto v tom i drahné škody skrze vězenie zašel jest, i chtiec jemu proti tomu k navrácení^{c)} jeho nákladuov i škod naši také milost a vděčnost také^{d)} okazati, s dobrým rozmyslem a radú naši ku prosbě mnohých pánuov, zeman i obcí českých zastavili sme a zastavujem, zapsali sme a zapisujem i tiemto listem zapisujem Smolnici, ves kněží rúdnických, v sedmi stech kopách grošuov pražských stříbrných a dobrých a to tak, aby jmenovaný Matyáš tu ves se všemi úroky a poplatky, rybníky, lesy i se vším, což k tomu příslušie, držal a jie požival bez naše, našich budúcích, králuov českých i úředníkuov všeliké odporý^{e)} a překážky všelikaké pod úmluvú takovúto, když bychom koli my, naši budúci, králové čeští, neboli ti, jimž by ta výplata spravdivě příslušala, surchupsaněmu Matyášovi těch sedm set kop grošuov dali a zaplatili, tehdy hned^{f)} žádného v tom dlenie nečině má i dlužen bude nám nebo těm již pravené vsi i se vším příslušenstvím postúpiti bez odporu^{g)} i bez zmatku, to samo vymieňujíc, že týž Matyáš nemá těch lidí mimo spravdivé jich poplatky obtěžovat obyčejem nižádným.^{h)} A ktož tento list bude mieti a častopsaného Matyáše dobrú vuolí a svobodnú, tem má i mieti bude všecko právo v tomto zápisu jakožto on sám. Na potvrzenie toho náš ciesařský majestát kázali sme přivěsiti k tomuto listu, jenž jest dán v Praze léta od narozenie etc.^{ch)} tisícieho třidcátého šestiehoⁱ⁾ v ponděli po svatém^{j)} Šimoniši a Judě, let království našich uherského etc. v padesátém, římského v sedmimiezciem, českého v sedmináctém a ciesařství^{k)} v čtvrtém létě.

Pod textem *Ad relacionem domini Arnesti de Vlassim.*

Opis (insert) 15. stol., čes. v AUK II/51 z 1441 prosinec 2., b. m.¹⁾ Opis 15. stol., čes. v OA Louny, AM Louny, rkp. I B 6, fol. 16b. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp. A 12/I, str. 156—160, č. XXXVI a latinský překlad tamtéž, str. 160—161 z AUK II/51. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp. A 17/I, 2 na str. 224—229 a lat. překlad tamtéž, str. 229—232 z AUK II/51.

Ed.: CIM III, str. 507—508, č. 293 (jen dispoziční část z opisu v AM Louny). J. Teige, ZSMP 1/11, str. 787—788, č. +2 (z vidimu v AUK II/51). Reg.: RI XI/2, str. 380, č. 11 501. K. Kučera — M. Truc, str. 96, č. II/51 (regest vidimu). A. Sedláček, str. 190, č. 1385.

¹⁾ Viz příloha 3.

a) opis v AM Louny, rkp. I B 6 má ktož b) obecně c) nahrazení d) vynecháno e) otpory j) vynecháno g) odporu h) žádným ch) syna Buozieho i) šestého j) svatých k) ciesařstvie

2

1437 únor 20., Praha

Zikmund, císař římský a král český, potvrzuje zástavu vsi Smolnice svému hořrychtěři Matyášovi z Chlumčan a nařizuje purkrabímu pražského hradu a dalším úředníkům českého království, aby Matyášovi nebránili v držení této vsi.

My Sigmund, z Božie milosti římský ciesař, vždy rozmnožitel říše a uherský, český etc. král, vyznáváme tiemto listem přede všemi, kteříž jej uzrie neb čtúce slyšeti budú, že jakož sme ves Smolnici kněží rúdnických^{a)} s jejím příslušenstvím dali a v jistých penězích zapsali slouutnému Matyášovi z Chlumčan, našemu a našeho dvoru v Čechách hořrychtěři, tak a v ty úmluvy, ješto to náš zápis s visutým^{b)} majestátem jemu na potvrzenie té zástavy učiněný a vydaný jasněji o šíře svědčí,¹⁾ jemu svoliúše, aby se v tu ves mocně bez překazy všech uvázal, tak žádáme a purkrabí pražskému, jenž nyní jest neb potom bude a úředníkom i jiným všem v^{c)} [sic] královstvie našeho českého poddaným věrným milým přísně prikazujem, aby surchupsanému Matyášovi ani tomu, nebo těm, jemuž nebo jimž by on své právo poručil, dal nebo zastavil, v držení a požívání té vsi a jejíeho příslušenstvie nepřekázeli ani komu překázeti dopúštěli,^{d)} ale radše^{e)} jemu ku pokojnému požívání radni a pomocni byli k libosti naše zvlášnie. Dán v Praze léta ot narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstieho třidcátieho sedmého v středu o suchých dnech v puostěj) let království našich uherského etc.^{g)} v padesátém, římského v sedmezicietmém,^{h)} českého v sedmináctém^{ch)} a ciesařstvie v čtvrtém létě.

Pod textem vlevo *Ad relacionem domini Caspar Sslik, cancellarii, jhanes Tussek.*

Orig. pap., čes. v ANM, odd. F 218 Smolnice, poškozena. Pečeť vydav. (červený sekret) přítíštěná, zcela poškozena. Opis 15. stol., čes. v OA Louny, AM Louny, rkp I B 6, fol. 18a. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp

A 12/I, str. 167—169, č. XXXVIII a lat. překlad tamže, str. 169—170. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp A 17/I, 2 na str. 240—242 a lat. překlad tamže, str. 242—244.

Na rubu orig. rukou 17. stol. Originál krále Zigmunda na ves Smolnici (na ves Smolnici škrtnuto) Matyášovi z Chlumčan danau. Léta 1437. Jinou rukou 17. stol. K. No. 6. *Litterae Sigismundi imperatoris, quibus refert oppignorationem pagi Smolnice Matthiae be [sic] Chlumczian et monet omnes officiales, ne ulla ratione praedictum de Chlumczian in illis bonis et juribus molestent.*

Ed.: CIM III, str. 508, č. 293 (bez úvodní části).

Reg.: RI XI/2, str. 393, č. 11 672.

¹⁾ Viz příloha 1.

a) opis z AM Louny, rkp. I B 6 má rúdnických b) se vším našim c) a d) dopustili e) radši f) postě g) vynecháno h) sedmemezicietmém [sic] ch) sedmnáctém

3

1441 prosinec 2., b. m.

Děpold z Rýzemberka, vyšehradský purkrabí Jan mladší z Rabštejna, Prokop z Rabštejna, purkmistr a konšelé Nového Města pražského vydávají vidimus listiny císaře Zigmunda z 29. října 1436, kterou zastavuje Matyášovi z Chlumčan ves Smolnici za 700 kop grošů.¹⁾

My Sigmund . . .²⁾ Děpolt z Ryseberka, Jan mladší z Rabštejna, purkrabie hradu vyšehradského a Prokop z Rabštejna a my purkmistr a konšelé Nového Města pražského tiemto listem vyznáváme přede všemi, že list surchupsaný s visutú pečeti, majestátu ciesařského, viděli sme i v radě naše čtúce slyšeli jistý, celý, neporušený, a nikterak pokažený, slovo od slova, jakož surchú psáno stojí. Toho na svědectvie ku prosbě Matyáše surchupsaného pečeti města našeho přivěsili sme k tomuto listu, jenž psán a dán v sobotu po svatém Ondřeji léta Božieho tisícieho čtyřstieho čtyřidcátieho prvého.

Orig. perg., čes. v AUK II/51.4 pečeti vydav. přivěš. na perg. prouzcích. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp A 12/I, str. 156—160, č. XXXVI a lat. překlad tamže, str. 160—161. Opis 18. stol., čes. v AUK, rkp A 17/I, 2 na str. 224—229 a lat. překlad tamtéž, str. 229—232.

Na rubu orig. rukou 20. stol. 29. října 1436, rukou 17. stol. Král Zigmund vsi Smolnici se vším příslušenstvím za jeho věrné služby totiž Matyáše s Chlumu [sic], zastavuje [z vsi] platě potomků svých v sedmi stech kopách grošů pražských. Léta 1436. Jinou rukou 17. stol. K. No 5. *Vidimus. Sigismundus imperator oppignorat pagum Smolnice dictum Matthiae de Chlumczian pro 700 sex. pragensibus cum omnibus juribus, piscinis, silvis etce., quae bona tenebitur tum, vel praejatus Matthias de Chlumczian-vel quicunque vigore praesentium ea possederit, regibus Boemiae restituere, ubi illi 700 sex. fuerint persolutae. 1436.*

Reg.: K. Kučera — M. Truc, str. 96, č. II/51. F. Beneš — K. Beránek I, 1/2, str. 253, č. 1025.

¹⁾ Viz příloha 1. ²⁾ Insert vydán v příloze 1.

1442 září 19., b. m.

Jan mladší z Rabštejna a Matyáš z Chlumčan rozhodují na žádost purkmistra a konšelů Starého Města pražského a Oldřicha z Valdeka na Břevch z jedné strany a správce kaple Betlémské M. Jana Příbrama z druhé strany, že Oldřich má odevzdat po vinobraní vinici „Na Věnečku“ M. Janu Příbramovi a činí další ustanovení.

My Jan mladší z Rabštejna a Matyáš z Chlumčan vyznáváme tímto listem obecně přede všemi, ktož jej uźrie nebo čtúce uslyšie, že jsúce za mocné ubrmany vydáni k žádosti pánuov purkmistra a konšeluov Starého Města pražského a ku prosbě urozeného pana Oldřicha z Valdeka seděním na Břevch, jakožto s jedné strany a ctihodného Mistra Jana Příbrama, toho času správce kaply Betlémské, jakožto strany druhé, o tu věc a o to zástie, jakož jest pře a nesnáz byla mezi týmiž stranami a práva, kteráž jsú v radě před pány konšeli s uobú stran okazovali a jie líčili i táhli se na ně po Vaňkovi nebožce Vackovu synu, měštěnému Starého Města pražského a po Janovi Rožmberkovi dobré paměti, poručníku téhož Vaňka, podle knih Starého Města pražského a jmenovitě také o právo k kaple Betlému slušející, na niež jsú se táhli, totiž pan Oldřich napředpsaný, jménem panie Anny ze Břví, manželky své, a Mistr Jan Příbram jménem a při kaply Betlémské. Napřed z té moci ubrmanské na nás zavěšené pod tu při ztracenie c vinici, jenž slove Na Věnečku vyřiekáme a vypoviedáme, aby pan Oldřich surchupsaný po sebrání vína toho léta a jmenovitě hned po světém Havle najprve příštieť té jisté vinice Na Věnečku s celým jejie dnem a městištěm žádného tu sobě práva ani manželce své ani svým i jejím dětem a budúcím nepozuostavuje, postúpil té jisté vinice, jakož toho rád a právo jest a listy na túž vinici, aby vrátil již jmenovanému Mistru Janovi Příbramovi, zprávcu nynějšiemu kaply Betlémské i jiným budúcím zprávcem též kaply, k jmění, k držení, vládání a ku pokojnému na věčnost požívání beze všie překážky. Item o sladovnu, kteráž k Betlému příslušie a kterúž jest paní Škrěčková z Železné ulice kúpila a tu drží, to zavěšujem na přátelskú úmluvu mezi paní Škrěčkovú s strany jedné a mezi Mistrem Příbramem a jeho náměstký budúcími tu v Betléme s strany druhé a to bez škody páně Oldřichovi ze Břví i jeho budúcím. Item o podacie té kaply Betlémské, jakož se obojí pravie k němu právo jměti, vypoviedáme a vyřiekáme, aby práva, listy, ac které na to mají, ukázali s uobú stranú před námi od této našie výpovědi v témdni. Item o vinici za Koňskú branú položenú, kteráž jest byla napředpsaného Vacka, takto vypoviedáme, že Mistr Příbram i všichni jeho a té kaply Betlémské náměstkové budúci a zprávce nemají k té jisté vinici ani k městišti jejiemu věčně žádného práva obdržeti; ani o ni kterakkolivěž státi, ani kterým súdem buďto duchovním neboli svěckým o ni nařekati po všechny časy budúcie. Dále z též moci našie ubrmanské vypoviedáme, jestliže by se kdy Mistr Příbram anebo jeho a té kaply Betlémské budúci náměstkové a úřed-

nici neboli zprávce, kterých věcí řádně a právem k té kaple příslušejících, toho mají a mohou sami osobně a o svých nákladech dobývati týmž řádem a právem, jakož jsú v této při dobývali. Však toho, což by bylo v městckém právé, než dále, což by bylo v zemském právé, když práva zemská odevřiena budú a řádové zemští před se puojdú, tehdy úředníci a zprávce nynějši i budúci kaply Betlémské, když se jim libiti bude, budú moci toho právem zemským na panu Oldřichovi surchupsaném anebo na jeho budúcích dobývati, neb jim to k jich vuoli a svobodě pozuostavujem, aby svého právem dobývati mohli. A tu všicku naši výpověď ubrmanskú přijali jsú obě straně napředpsané a slibily jie sobě zdržeti a v celosti zachovati napřed pode cti a pod vieru a k tomu pod tu při ztracenie po všeky časy budúcie bez všelikterakého přerušenie. Dále pro lepší pevnost oběma stranoma tuto naši výpověď ubrmanskú slovo od slova s povolením pánuov purkmistra a konšeluov Starého Města pražského má v jich knihy městce [sic] zapsána býti a my nadto ubrmané surchupsaných, pečet pánuov purkmistra a konšeluov nadepsaného města pražského přivěšena jest také podle nás pro dalšie a širšie svědomie k tomuto listu, jenž dán a psán léta od narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého čtyřicátého druhého tu středu před svatým Matúšem apoštolem evangelistú.

Orig. perg., čes. v AUK II/54.3 pečeti vydav, přivěš. na perg. proužcích. Opis 15. stol., čes. v AMP, rkp 992, fol. 212b.

Na rubu rukou 20. stol. 19. září 1442, rukou 15. stol. Úmluva o vinici Věneček s Mistrem Příbramem a mezi panem Oldřichem z Valdeka, rukou 17. stol. Anno 1442. No. 2. X. Sententia duorum [regentum škrtnuto] [nade-psáno stejnou rukou arbitrorum] cum autoritate senatus Vetero pragensis super restitutione duarum vinearum facienda sacello Bethlehem. Et datus potestas reperendi amnia, quae erant quorumque modo amissa bona.

Ed.: J. Teige, ZSMP, str. 813, č. 4 [podle opisu v AMP s chybným datem 21. února 1442].

Reg.: K. Kučera — M. Truc, str. 96—97, II/54. F. Beneš — K. Beránek I, 1/2, str. 259—260, č. 1051.

5

1443 červenec 15., b. m.

Purkmistr, rada a obec města Loun vysvědčují, že uzavřeli s Matyášem z Chlumčan smlouvu o ves Smolnici, kterou Matyášovi zastavil císař Zikmund. Užítky ze vsi mají pobírat obě strany napolovic, Zikmundovu zástavní listinu postoupil Matyáš městu.

Purkmistr, rada a^a) obec města lúnského vyznáváme tímto listem obecně přede všemi, ktož jej čisti a nebo čtúci slyšeti budú, tak jakož najjasnějšie knieže a pán pan Sigmund římský císař, uherský, český etc. král z častné paměti pán nás

milostivý ves Smolnici našeho drženie s úroky, s^{b)} dvory kmečimi [sic], s tvrzí, dvorem, poplužím i s dědinami poplužními, s háji, s rybníky, s potoky, s lukami, s chmelnicemi a se vším jiným příslušenstvím, jakož majestát od jeho milosti na to vydaný plněji svědčí, slovněmu Matyášovi z Chlumčan za jeho službu a za škody, kteréž pro obecné této země dobré pracuje, na cestách vzal, v jistých a v jmenovitých penězích, dal jest. Ten jistý majestát se všemi právy v něm napsanými on Matyáš a svou dobrou vůli i s přiznáním,^{c)} jakož list jeho přiznávající^{d)} svědčí, dal jest takově, že jsme^{e)} s^{f)} dobré vůle sami se o to smluvili, že té jisté vsi Smolnice, úrokuov, popluží, hájov, rybníkuov, luk^{g)} potokuov, súduov i všeho k té vsi příslušenství pravú polovici bráti a požívati máme a my druhé polovice. A na tom nemáme sobě pode ctí a pod vierú žádnými právy, kteréž by strana straně na škodu přivesti mohla, překážeti, ale přátelsky toho obě straně požívati a o to se právě dělití všemi požitky, kteréž z toho sbožie požívají,^{h)} a nebo se o to rozděléc, on své polovice, jakž se jemu libiti bude, požívaj, a my své bez překážky nás obojích. A chtěl-li by ktožkoli jeho aneb nás z drženie toho surchupsaného sbožie^{ch)} kterakkoli uvěsti, tomu se máme tím majestátem od něho nám vydaným a jinými obyčeji slušnými brániti a sobě věrně a jednostajně pomáhati. A ktož by tento list od surchupsaného Matyášeⁱ⁾ dobrou vůli měl a nebo mieti bude, ten má a^{j)} mieti bude též právo k tomu ke všemu, což tento list svědčí, jakožto on. Na potvrzenie toho pečet větčí města našeho k tomu listu přivěsiti kázali jsme^{k)} a na svědomie prosili jsme urozených, statečných a slouvných pana Bohuše z Peruce, pana Záviše z Jimlína a Rydkěře z Polenck seděním ve Vršovcích, že jsou pečeti své k tomuto listu podle naše přivěsili, jenž dán léta od narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého čtyřicátého třetieho na den rozesláníe svatých Apoštoluov.

Orig. perg., čes. v SÚA, APA, L 53.4 pečeti přivěš. na perg. prouzcích ztraceny. Opis 15. stol., čes. v OA Louny, AM Louny, rkp I B 6, fol. 18a. Pod plikou rukou 19. stol. 22. 10. 1874, na rubu stejnou rukou Mis. III. 38. Na rubu rukou 17. stol. List purmistra [sic] a rady města Lún obsahující v sobě smlauvu o užívání vsi Smolnice se panem Matyášem z Chlumčan, tak že oni polovici a on také polovici důchodů tý vsi užívati má. Léta Páně 1443. Jinou rukou 17. stol. K. No. 8. Litterae senatus Lunensis referentes pactum suum cum Matthia de Chlumczian [de škrtnuto], cuius vi mediam partem fructuum et reddituum ex Smolnice sibi usurpare debent senatus et communitas Lunensis, alteram vero partem praeafatus de Chlumczian, sive quicunque illius jus habuerit. Rukou 20. stol. C 154/13. Ed.: CIM III, str. 508, č. 293 (část z opisu v AM Louny). Reg.: F. Beneš — K. Beránek I, 1/2, str. 267, č. 1083. Lit.: A. Skýbová, str. 18.

a) opis v AM Louny, rkp. I B 6 má i b) vynecháno c) vloženo nám d) přiznávající e) sme f) z g) vynecháno h) pocházejí ch) sbožie surchupsaného i) Matyáše surchupsaného j) z k) sme

1443 červenec 27., Praha

Matyáš z Chlumčan vysvědčuje, že uzavřel s městem Louny smlouvu o ves Smolnici, kterou Matyášovi zastavil císař Zikmund. Užitky ze vsi mají pobírat obě strany napolovic, Zikmundovu zástavní listinu postupuje městu.

Já Matyáš z Chlumčan vyznávám tiemto listem obecně přede všemi, ktož jej uzře nebo čtúce slyšeti budú, tak jakož jest najjasnějšé knieže a pán pan Sigmund, římský císař etc. a král český slavné paměti, pán muoj milostivý, dal mi ves Smolnici a v sedmi stech kopách grošuov zapsal pod svým císařským majestátem s dědinami, s dvory kmetcimi,^{a)} s úroky. s puožitky i se vším jiným příslušenstvím, jakož ten majestát od Jeho Milosti mně na to daný plněje vykazuje a svědčí, kterýžto majestát svou dobrou vůli vydal jsem a v moc položil múdrým a opatrným purkmistru, konšelóm a vši obci města lúnského na ty úmluvy a smlúvy, kteréž jsou se mnú tíž lúnští učinili^{b)} mně se listem svým zapsali etc. a toho majestátu, aby oni lúnští měštěné takově mocni byli k svému a budúcích svých dobremu a puožitečnému jakožto i k mému, když by mně anebo jim potřebie bylo jeho. A proto podle jich zápisu máme té vsi Smolnice i jejich všech puožitkuov obě straně ze spolka požívati a jestliže bychom se tu vsi i s puožitky rozdělili, toho já svého rozdielu a lúnští svého v držení jsúce na tom sobě nemáme překážeti, ale ze spolka sobě pomáhati, jakožto smlúvy učiněné a mně zapsané plněje vykazují a svědčé. [Toho na potvrzenie a jistotu pečet jsem svou vlastní dobrovolně přivěsil k tomu listu]^{c)} a pro lepší svědectvie prosil jsem urozených a slouvných Jana z Kralovic, v ty časy purkrabie hradu pražského, Sigmunda Bolochove z Pušperka, Rusa z Hřešihlav a múdrých i opatrných pánuov purkmistra a konšeluov Starého Města pražského, že jsou své pečeti přivěsili k témuž listu, jenž jest dán a psán v Praze léta od narozenie syna Buožieho tisícieho čtyřstého čtyřicátého třetieho tu sobotu po svatém Jakubu apoštolu velikém.

Opis 15. stol., čes. v OA Louny, AM Louny, rkp I B 6, fol. 16b. Ed.: CIM III, str. 508—509, č. 293 (jen dispoziční část).

a) opis v AM Louny, rkp. I B 6, fol. 16b má kmetčími b) vloženo a c) část textu v hranatých závorkách připsána až na konec opisu

1450 červenec 17., s. 1.

Purkmistr a rada Starého Města pražského osvobozují ode všech berní a dávek dva domy na Starém Městě pražském, nedaleko kaple Betlémské, které koupil Matyáš z Chlumčan, a potvrzují výpisy z městských knih na koupi těchto domů.

Nos magister civium juratique consules Maioris civitatis Pragensis notum facimus tenore presencium, quibus expedit universis, quod ad instantem famosi Mathie de Chlumczan, concivis nostri dilecti, precum instanciam certas prescripciones super domibus ipsius in libris eiusdem civitatis nostre contentas, quarum domorum una sita est in acie ex opposito domorum relictarum seu viduarum Jacobi quondam de Slivenec et Krtkonis inter domum Nicolai Sartoris ab una et curiam seu dotem presbiterorum capelle Bethleem nuncupate [sic] parte ab alia, secunda vero domus sita est inter domos ipsius Mathie ab una et Nicolai Bethleemsky similiter parte ab altera, extrahi et transscribi ex eisdem libris iussimus, quarum tenores et primo quidem prime unacum adiectionibus ad eandem ex juris consuetudine spectantibus sequuntur hic in forma. Iudicium anno domini millesimo quadringentesimo trecesimo quarto feria quinta ante Purificationem. Iudex Venceslaus Rak, Mathias de Chlumczan, pro tempore capitaneus civitatis Piesek emit pro se, heredibus et successoribus suis, domum sitam in acie contra domos relictæ Jacobi de Slivenec et relictæ Krtkonis penes domum Nicolai Sartoris et curiam sacerdotum de Bethleem inmediate consistentem erga Andream Frenificem, tutorem orphanorum Dorothe relictæ Ssatkonis, cum consensu Margarethe nate eiusdem Ssatkonis et Alexii filii Srbove ac plenaria voluntate dominorum consulum pro tempore existentium, propter evidentem utilitatem dicte domus, que tota ruinis et destruccionibus in detrimentum civitatis minabatur pro quindecim sexagenis grossorum ad habendum, tenendum et hereditarie possidendum eo omni jure prout prefata relictæ Ssatkonis et venditores prefati eandem soli habuerunt, tenuerunt et possederunt mundam tum liberam et solutam ab omni census onere, promittentes prefati Andreas et Alexius et cum ipsis Nicolaus Opsielka disbrigare, secundum jus civitatis ab omnibus proscripcionibus et obligacionibus hominum quorumcumque specialium et secularium, quam quidem domum, sicut prefertur, per Mathiam emptam et comparatam magister civium et domini consules Maioris civitatis Pragensis pro tunc existentes, considerantes ipsius grata et utilia servicia, que ipsis et comunitati eorum per diutina curricula temporum diligenter exhibuit, exhibet et exhibere favore divino volente eo uberius poterit in posterum, non ex errore, aut aliqua improvidencia ducti seu ex certa ipsorum omnium sciencia et unanimi consensu pariter et assensu tocius civitatis ipsorum, prefatam domum libertaverunt et presentes liberam reddunt, ab omnibus bernis, collectis, steuris, losungis, contribucionibus, exactionibus, dacionibus, vigiliis, expedicionibus, angariis, perangariis et quibusvis aliis agravacionibus civilibus quocumque et quibuscumque nominibus nuncupatis, ipsam domum cum eius area prefato Mathie, heredibus et successoribus suis ab omnibus prefatis oneracionibus eximentes et presentis incricpionis vigore nunc et perpetue ac irrevocabiliter libertant. Et publicant iudicio prima, secunda, tertia, quarta feria millesimo trecentesimo septuagesimo secundo [sic]. Alterius vero prescripcionis series consistit in his verbis. Iudicium banitum feria tertia post

conversionem sancti Pauli apostoli anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono. Iudex Procopius Machonis, postquam Mathias de Chlumczan emit domum cum ipsius area sitam inter domos eiusdem Mathie ex una et Nicolai Bethleemsky parte ex altera erga Nicolaum Sartorem de Lithomierzic pro certa summa pecunie, eidem plenarie et integre persoluta ad habendum, tenendum et hereditarie possidendum eo omni jure, prout idem Nicolaus eandem domum habuit, tenuit et possedit, quamquidem domum magister civium et domini consules Maioris civitatis Pragensis ad grata eiusdem Mathie respicientes servica, in quibus se exhibet et futuris temporibus huic civitati pro bono comunitatis necnon universitatis studii pragensis profectum et honorem exhibere intendit, libertarunt ab omnibus collectis, steuris, losungis, contribucionibus, dacionibus, vigiliis ceterisque juribus civilibus et presentibus libertant, nullum ius civile in eadem domo pro se et comunitate sua reservant et publicant iudicio prima, secunda, tertia, quarta feria millesimo quadringentesimo sedecimo [sic]. Iccirco ut ipsis extractibus fides adhiberetur prestanciorum prefati Mathie de Chlumczan petitionibus, utputa [sic] iustis racionabilibus, non inmerito favorabiliter annuentes eosdem sigilli minoris dicte nostre civitatis appensione roborari fecimus et graciosius communiri. Datum feria sexta post festum divisionis Apostolorum anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

Orig. perg., lat. v SŮA, APA, L 54. Pečet vydav. přivěš. na perg. proužku ztracena.

Na rubu rukou 18. stol. N. 4, rukou 20. stol. 1450 C 154, 19. Rukou 17. stol. K. No. 3., jinou rukou 17. stol. Senatus Antiquae urbis Pragensis domum pro collegio Apostolorum emptam a Matthia de Chlumczian liberam facit ab omnibus bernis et exactionibus. Anno domini 1450.

Lit.: A. Skýbová, str. 18.

8

1451 květen 24., s. 1.

Matyáš z Chlumčan, hofrychtěř královských měst, zřizuje kolej sv. Apoštolů pražské univerzity a odkazuje jí svůj dům na Starém Městě pražském nedaleko kaple Betlémské, koleji daruje rovněž svou knihovnu a stanoví podmínky jejího užívání.

In nomine domini nostri Ihesu Cristi feliciter Amen. Cum secundum dictum philosophi racio uniuscuiusque semper ad omnipotentia deprecatur, inde est que postquam ego Mathias de Chlumczan alme universitatis pragensis olim studens necnon iudex curie civitatum regalium incliti regni Bohemie diu sepe sepiusque in animo meo diligencius revolverem, quid pro salute anime mee proximorum comodo similiter et salute et quo[modo] de bonis meis michi a domino deo gratia sua collatis et concessis disponere et facere deberem, sic

que dispositio huiusmodi sit grata et accepta deo, utilis patrie et animabus proximorum salutaris. Tandem nutu dei occurrit menti mee seditque in animo meo illud salvatoris salutare consilium, quod in sacro scriptum est evangelio: „Facite vobis amicos de mamona iniquitatis“ [Luc. 16, 9], ut, cum defeceritis, recipiant vos in eterna thabernacula, quo suscepto et in animo radicato mox instituti michi facere amicos huiusmodi statimque proposui pauperes, scolares et studiosos in unum locum colligere domumque singularem et liberam pro habitatione eorum quietam constituere, aliaque eorum necessaria prout domus dederit, pro eis adaptare, quod et feci faciamque uberius nutu dei, quia domum meam cum area et cum universis eius pertinentiis sitam iuxta capellam Bethleem in acie quasi novo constructam, ab omnibus bernis, steuris, losungis liberam solutam penitus et exemptam pro habitatione huiusmodi scholarium perpetua deputavi ad laudem et gloriam omnipotentis dei, utilitatem et honorem patrie, matris mee, et salutem specialiter animarum hoc volens, hoc cupiens, ut amici huiusmodi scolares, scilicet illi studiosi, qui fuerint ibi pro tempore, studeant in artibus liberalibus, ut tandem apciores sint ad sacrarum studium scripturarum in quibus quidem sacris scripturis debent reponere sui studii finem, sic quoque studiose beateque vivere regulamque seu statuta non sine grandi et exacta maturitate per sapientes ipsis tradita legere, sepius et firmiter observare, ut tandem esse Ihesu Christi discipuli mereantur vel potius apostolici et domini sacerdotes, ut apostolico et sic sacerdotali perfruente officio mandato domini nostri Ihesu Christi ipsis imposito, quo dicitur: *Ite et predicate etc.*, sacris doctrinis illuminent patriam peccatores, invitent ad penitentiam viam salutis, viam beatitudinis omnibus fideliter ostentantes unicuique concessum fuerit a domino iuxta ritum et morem patrie salutarem. Signanter etiam iuxta concordiam compactatorum sacrosancti Basiliensis concilii populum laycalem sub utraque specie, panis scilicet et vini divinis corpore et sanguine domini nostri Ihesu Christi communicantes et eandem sacratissimam communionem sub utraque specie per quatuor evangelistas, beatum apostolum ac doctores catholicos in divinis elloquentibus expressatam, praxi insuper salvatoris et ecclesie primitive invincibiliter approbatam et confirmatam veraciter in predicacionibus publice et alias, ubi oportunitas fuerit efficaciter promovendo. Ea propter volui domum habitationis dictorum scholarium vocari collegium Apostolorum volens et cupiens ymo statuens incontracte, quod tales ad dicte domus habitationem colligantur, qui vitam et doctrinam Christi et apostolorum fervidius imitentur, quotiens vita eorum et doctrina sit aliorum vite speculum pariter et exemplar, quorumque inter ceteras salubres utilissimas re doctrinas et rutillancium arcium varietates innumeras, que ad roborandam sacrosanctam fidem catholicam et illuminandas mentes hominum divina munera tribuerunt, sancte predicacionis [paricie] non inmerito debeant insudare ex eo presertim, quod eius generosa possessio in plures dispersa non perditur et distributa per paries minoracionis detrimenta non sentit, sed eo divicius

perpetuata senescit, quo publicata secundius se diffundit. Ad hec igitur procuranda salubriter. Ego Mathias predictus non parcens laboribus nec indulgendo sumptibus animadvertens ac provida deliberacione pensans, qui ex predicacione verbi domini homo propriam cognoscit grossiciem, fallentis mundi aspernatur illecebras et ad illam felicem patriam, in qua sine omni tedio manens est semper eternitas, ardentibus conatur desiderio pervenire. Videns etiam ymo cum dolore ac gemitu conspiciens almam universitatem pragensem multorum quondam filiorum puerperam et alitricem istis heu bellicosis et gemebundis temporibus effetam et eruditorum virorum numero deficientem necnon librorum habundanti copia et copiosa habundancia casu infortunii orbatam, libros et codices salutigerarum arcium in facultatibus diversis et signanter in sacra theologia, quos omni opera et multi temporis decursu accuracius congregavi, qui quidem libri et codices arcium salutarium, sapientie et sciencie dei loculi sunt non inmerito appellandi. Eoque in eis salutis divicie ad locupletacionem menciuntur [agenarum] condicionis humane sunt abscondite copiose, ibi sumit adolescensior regulam, qua vias suas corrigat et senex iura, quibus vite sue decursum beato fine concludat, ibi profecto sciencie ac prudentie viri ex multis perspicacium ingeniorum cellulis quasi negociose apes de variis herbarum virencium floribus mella dulces congesserunt sententias non modo in suum sed suorum coetaneorum ac in perpetuum future posteritatis profectum. Hec est revera inter certas etiam ineffabiles utilitates multiplex utilitas doctrine librorum et codicum salutaris. Eos omnes libros et codices ad honorem dei omnipotentis ac incliti regni Bohemie et marchionatus Moravie necnon omnium magistrorum, baccalariorum, studencium et scholarium nationi Bohemice spectancium predictae universitatis sacerdotumque predicacioni insistencium decus et commodum donare et in domo predicta iuxta capellam Bethleem reponere decrevi, disposui et statui irrevocabiliter et servare temporibus perpetue afuturis cum condicionibus infrascriptis. Primum, ut omnes et singuli libri et codices, quos in ipsa domo ac loco ipsis constructo seu libraria deposuero, in mea permaneant iugiter potestate, quam diu egero in humanis. Ita vel ut liceat michi eosdem libros et quemlibet ipsorum concedere, permutare, donare, vendere ac quomodolibet alienare impedimento quolibet proculmoto, eoque ipsos non virtute alicuius pacti aut contractus, sed ex mera et ultronea libertate donare decrevi. Ideo convenit michi tamquam donatori huiusmodi libertate tali potiri penitus et gaudere. Similiter volo, ut eodem libertatis privilegio quilibet in ipsa biblioteca librum aut libros deponens in suis libris gaudeat et utatur nisi in deponendo sponte huiusmodi renunciavit libertati. Preterea cum sumus universi mortales, sed mortis horam locum et modum penitus ignoramus ne me de hac miserabili et gemebunda valle per vim mortis sublato protextu illorum librorum et codicum aliqua litis queat oriri materia aut inordinata distraccio eorundem eiusdem bibliotece aut librorum in ea depositorum necnon deponendorum salvo semper meo privilegio prius expressato pa [sic] exalacionem mei spiritus vitalis

tutores custodes rectores et conservatores fideles viros ac meos speciales amicos, de quibus pre ceteris viventibus confidencium gero ampliozem illuminatos et scientificos viros Johannem de Czaſlavia, Nicolaum de Luna et Johannem de Praga, magistros in ſeptem artibus liberalibus, inſolidum inſtituere dignum duxi. Ita tamen quem quilibet dictorum tutorum alium fidelem et ydoneum virum in vita aut in morte loco ſui eligere valeat ſuam poſt mortem preſidendum pleniffima poteſtate. Sic ut qui in quemlibet ſic ſubſtituendum conſenſciano omnes pariter tutores predicti, ſi vero aliquis eorum morte preventus alium non ſubſtituerit vice ſui. Ex tunc alii duo ſuperſtites poſſunt in locum eius de conſenſu unanimi alium ydoneum et benemeritum ſurrogare cum eis preſidendum, Inſuper voluntatis mee exiſtit, ut eadem bibliotheca duobus hoſtiis ferreis claudatur et claves ſint diſerſe, quarum una cum alia in forma nullatenus conveniat et quilibet tutor habeat unam clavem, ut neceſſitatis tempore poſſent omnes tutores convenientes in vicem eandem bibliothecam vel librariam aperire aut duobus conſcientibus tercius eorum clavibus ab eiſdem receptis aperiat pro neceſſitate et ingrediatur ibidem, quociens fuerit opportunum iterum claves duobus reſtituens tutoribus viceverſa. Item volo et ordino, ut in eadem bibliotheca ſit unum regiſtrum omnium librorum ibidem contentorum parieti aut arche cathena annexum, cuius copiam completam quilibet tutor habeat in ſua poteſtate et ſi quis ſuum perſiderit non a contutore, ſed a regiſtro bibliothecę ſumat exemplar. Item volo, ut ipſi tutores in ſolido habeant me diſcedente aut me abſente ſed conſciente auctoritatem libros eoſdem mutuandi ad certum tempus ſub ſufficienti caucione derestituendo et huius ſpeciale habeatur regiſtrum, in quo et liber conſeſſus et tempus conſeſſionis et reſtitucionis et perſona in mutuo ſuſcipiens cum caucione notentur. Volo etiam, ut ipſi tutores poſſent in ſolidum libros ſuperfluos, aut inutiles, vel caducos, aut incorrigibiles permutare aut vendere et in locum illorum neceſſarios reponere aut comparare. Volo inſuper, ut predicatori, vel predicatoribus dicte capelle Bethleem uſus illorum non negetur librorum, quia dignum et equum eſt, ut hii, qui domo panis ad diſpenſandum panem vite ſunt preſecti, panis copia non fraudentur etc. Poſtremo volo et ordino et diſpono ymo et obſecro et hortor, ut magiſtri de univerſitate, predicatores, ſacerdotes et preſertim capelle Bethleem miniſtrantes, ſimiliter clerici et ſtudentes de Nazareth ſepe dictorum librorum correccioni et ſpecialiter biblie et originalium beatorum doctorum intendant ſtudio diligenti, quatenus inde exemplaria recta prodeant, unde multe ſalutifere veritates a [...] abſconſe prodierunt in lucem et ſalutem plurimorum. Ad quidem implendum recte riteque faciendum invocavi invocoque ſemper divinum auxilium, quo pretermiſſo nullum rite fundatur exordium, ita dicens preſens huic operi ſit gratia pneumatis almi me iuvet et faciat complere, quod utile fiat, quod firmet, protegat, regat, per ſecula ſalvet, cuſtodiat, viſitet domum hanc, ſua grata regat. In cuius rei teſtimonium atque robur perpetue valiturum ſigillum meum proprium preſentibus eſt appenſum. Nos quoque

magiſter civium, conſules, jurati, cives ac tota comunitas Maioris civitatis Pragenciſ conſiderantes et matura deliberacione penſantes fundacionem et erreccionem ac dotacionem domus collegii Apoſtolorum ſupradicci, non ſolum alme univerſitati et civitati Pragenciſ, verum etiam toti corone huius incliti regni Bohemie et marchionatu Moravie, ymo in veritate toti eccleſie ſancte dei fore proficuam, utilem et per maxime ſalutarem domum eandem cum area et ipſius pertinenciis univerſis ab omnibus exactionibus, bernis, ſteuris et aliis ſingulis contribucionibus et oneribus civitatis, quocunque nomine cenſeantur, exemptam et liberam fecimus penitus et ſolutam, ut eiſdem privilegiis et graciis, quo alie domus vel collegia univerſitatis in civitate noſtra poſciuntur, ex nunc inantea et futuris temporibus dicta domus omnesque habitantes in ea gaudeant, perpetue et totaliter poſciantur prout ſuper ipſa exempcione et libertacione cum pleno noſtro communi conſenſu dedimus et donavimus noſtras litteras ſpeciales, id ipſum etiam noſtre civitatis libris preſcripcionibus vigorosius roborantes. In cuius rei teſtimonium atque robur perpetue valiturum ſigillum civitatis noſtre de certa omnium noſtrum ſciencia et pleno conſenſu preſentibus duximus appenſum et ad maiorem evidenciam ſigilla prudentum virorum magiſtrorum civium et conſulum Nove et Minoris civitatum Pragenciſ preſentibus ſunt appenſa. Datum et actum feria ſecunda ante Urbani anno domini milieſimo quadringenteſimo quinquageſimo primo.

Orig. perg., lat. v SŪA, APA, L 55.4 pečeti přivěš. na perg. proužcích ztraceny.

Na rubu rukou 20. ſtol. 1451 C 154, 11. Rukou 17. ſtol. Testamentum Matthiae [jinou rukou 17. ſtol. nadepsáno Laudae] de Chlumczian [jinou rukou 17. ſtol. quo] pro collegio Apoſtorum [stejnou rukou nadepsáno lo] ſeu Laudae legat ſuam domum juxta Bethleem in acie poſitam cum ſuis omnibus pertinentiis. Anno domini 1451. Jinou rukou 17. ſtol. připsáno ab omnibus exactionibus; cui et bibliothecam adiungit certis conditionibus. Rukou 18. ſtol. No. 5.

Lit.: A. Skýbová, ſtr. 18.

9

1460 květen 15., b. m.

Matyáš z Chlumčan činí poſlední pořizení, kterým potvrzuje založení koleje sv. Apoſtolů pražské univerzity a darování ſvého domu k ní, odkazuje nové koleji zakládací liſtinu,⁴⁾ dvě liſtiny císaře Zikmunda o zástavě vsi Smolnice²⁾ a liſtinu města Loun ſe ſmlouvou o užívání této vsi.³⁾ Nadto uſtanovuje, aby poručníci tohoto testamentu Čeněk z Klinſtejna, purkrabí pražského hradu, a Zikmund z Býtešky, měſtan Starého Měſta pražského, předali kolej po Matyášově ſmrti jejím direktorům a činí další uſtanovení o ſvém domě U ſedmi andělů na Starém Měſtě pražském.

Ve jméno pána Boha všemohúcieho, syna jeho i ducha svatého amen. Poněvadž nic jistějšího nenie, než čaka smrti, a nic nejistějšího než hodina smrti člověku smrteľnému, protož já Matyáš z Chlumčan obává se, aby mne smrt nezastihla, když bych se snad nenadál, a skrze to o mé sbožie i o statek, kterýmž mě pán Buoh z své štědrosti nadělil, mezi mými přáteli anebo kterýmiž jinými koli lidmi svárové a nesnáze nevznikly, zdráv jsa na životě i na rozumu, z mého ze všeho sbožie i statku z šcedrosti všemohúcieho pána Boha pójčeného způsobuji, činím a zjednávám své pravé a poslednie poručenstvie tiemto řádem a obyčejem v dole psaným. A tyto své poručníky a správce činím urozeného pána pana Čeňka z Klinštejna, purkrabí hradu pražského, a slovuťného Sigmunda z Býtešky, měšťenina pražského, a jim toho věřím, že což se v dole piše, že toho budú věrní dokonatelé, jakožto moji mocní poručníci a obránce. Napřed znamenaje a pilně patře z hodných příčin k obecnému dobrému, cti a chvály Božie a jeho svatého zákona rozmnoženie umyslil sem miesto zjednati svobodné, na němž bych mohl řádně vzdělati a ustaviti collegium a to s volí pana purkmistra a konšeluov i vsie obce Starého Města s přivolením. A to sem učinil, s Boží pomocí vykúpiv duom s městištěm, kterýž ležal na roze z jedné strany kaply Betléma a z strany druhé Mikuláše Betlémského a tudiež vedle toho někdy Hrádka krajčieře a potom na jeho místě Mikuláše krajčieře, veškeren ot vod porušený, kterýžto stál dlúhé časy a léta pustý. Ten já zaplativ úplně a docela, napřed pánuov i obce s přivolením jednostajným i ustavil sem svými náklady vlastními tu collegium, řečenú Apoštolská, chudým studentóm a žákóm k vobývání, kteříž by se chtěli učiti v písmě, napřed v zákoně Božiem i v jiných písměch svatých. A kdyžby s pomocí Boží z toho uměnie došli a chtěli z nich hodní kněžie býti, aby ot hodných a řádných biskupov svētiece se slovo Božie věrně vedli a vobecnému lidu vsudy, kdež by přístup a slyšenie mohli mieti, bez lakomstvie vselikerakého a Pána Ježíše tělo a krev pod obojí zpuosobú všem vuobec rozdávali a v tom Pána Ježíše, apoštolu jeho i jiné svaté doktory prvotnie cirkve svatě společně následovali a čtenie jeho svatě v skutku plnili. A kteřížby žáci anebo studenti řádem v tu kolej vstupovali a od zprávci starších tudiež nad nimi ustanovenými přijimali a tak s pilností se učili, jakož tuto i v jiných na to miesto v privilejích položeno a napsáno jest pod pečeti pánuov Starého Města, Nového i Malé Strany uturzeno a upevněno šire stojí. Potom list a zápis ot slavné paměti císaře Sigmunda, římského a krále českého, pána milostivého, kterýž mi dal a na něm zapsal ves Smolnici kněži rúdnických v sedmi stech řopách grošuov za mé práce a za škody, kteréž sem bral, pracuje pro obecné země dobré této i Jeho milosti poctivé, a těm lidem člověčenstvie a poslušenstvie rozkázal jest slíbiti, jakož ten list a zápis pod majestátem jeho šire slovo ot slova okazuje a svědčí a takto se počíná: My Sigmund z Božie milosti římský císař, vsdy rozmnožitel říše, uherský a český etc. král vyznáváme tiemto listem etc. Item druhý list téhož císaře a krále, v němž prikazuje všem úředníkóm a poddačím

[sic], aby mne hájili v tom a bránili, ač by kto proti tomu majestátu chtěl kterýž zmatek anebo kterému překážku učiniti, jakož také týž list to v sobě drží a okazuje. A počíná se takto: My Sigmund z Božie milosti římský císař etc. Item, list Lúnských, v němž jsú se zapsali vshecka obec jich města pod svú větší pečeti na polovici platu té vsi surchupsané Smolnice i s jejími se všemi puožitky i příslušenstvými, jakož toho list jich, kterýmž jsú se zapsali, široce okazuje a svědčí. Než znamenitě k tomu přidávám toto: Aby surchupsaní poručníci, správce a obranitelé mého koleje surchuřečeného statek ten jim svěřený, napřed popsany, vsěcně po mé smrti vydávali v ruce direktoruov koleje té, kterýž nyní jsú anebo potomně časy budú. A oni věrně to řediti mají na potreby studentóm, kteříž by v mém koleji obývali, což by jich mohlo na to živnost mieti. Také duom svuoj, v němž bydlím, u sedmi anjeluov, toho porúciem a odkazuji pravú polovici Margretě, ženě své milé, aby v něm bydlila a vuoli jměla, doněvadž by se jie zdálo, a to jelř [sic] po mé smrti. A kdyžby ten duom prodán byl, tehdy polovici peněz ona vezmi a druhá polovice buď bratranóm mým vydána Martinovi, Havlovi a Janovi. A ti budte rovně tiem rozdělení. A své ženě a poručníkóm věřím, že tak učinie a těm mým přátelóm již řečeným tu polovici vydadie po prodání bez prodlévání. Také ženě mé napředpsané na jejím ložniem rúchu i chodiciem nebud překážieno. A což bych znamenal anebo komu co mimo tento kšaft cožkolivěk odkázal anebo dal pod svú pečeti, aby to moc mělo, jakožby v tomto kšaftu popsáno stálo. A toho všeho věřím napředpsaným poručníkóm, že toho budú věrní a praví obránce, jakožto surchupsaného mého statku a sbožie. Ale toto sobě znamenitě vymieňuji, že doněvadž sem, že máni a chci toho domu i vsěho, což se surchu piše, mocen býti a to prodati, dáti, zastaviti, změnit i vshecko učiniti, což by mi se zdálo a líbilo, jako z svého vlastnieho, bez překazy [sic] vselikeraké. A v tom sobě zachovávám, abych svobodu měl plnú poručníky jiné k napředpsaným přistaviti, kteříž by mi se zdáli a líbili, anebo na jich miesto jiné postaviti. A to mohu učiniti listem pod svú vlastní pečeti, ač by mi toho potrebie bylo. A toho všeho na poturzenie a pro lepší jistotu žádal sem pana Jana z Byslavic, v ty časy rychtáře Starého Města pražského, a dvú pánuov přísězných konšeluov, pana Jakuba Sobka a pana Jana Pytlíka, aby své pečeti přivěsili k tomuto listu na svědomie, jenž jest psán léta ot narozenie syna Božieho tisícieho čtyřstého šedesátého den svatě Sophie.

Opis 15. stol., čes. v AMP. rkp. 992, fol. 253b—254a.

Ed.: J. Teige, Zprávy o statech a přech venkovských z archivu města Prahy L — Z. AČ XXVIII, Praha 1912, str. 217—218 s chybným datem 15. května 1468. J. Teige, ZSMP, str. 788—789, č. 7. V. Hrubý, Matěj Louda z Chlumčan, husitský hejtman a autor Starých letopisů českých. Praha 1975 (strojopis), str. 145—148, příloha č. 3.

1) Viz příloha 8 z 24. května 1451. 2) Viz příloha 2 z 20. února 1437 a 3 z 2. prosince 1441. 3) Viz příloha 5 z 15. července 1443.

1467, b. m.¹⁾

Jiří, král český, potvrzuje městu Lounům držení poloviny vsi Smolnice, kterou zastavil císař Zikmund Matyášovi z Chlumčan za 700 kop grošů a již Matyáš postoupil lounským a vyhrazuje si pro sebe a své nástupce její výplatu. Nadto ustanovuje, že lounští mají ročně odevzdávat 14 kop grošů koleji sv. Apoštolů na Starém Městě pražském, založené Matyášem Loudou z Chlumčan.

My Jiří etc. oznamujem etc., že shledavše mnohú věrnost a služby opatrných purkmistra, konšelův i obce města našeho Lúnského, věrných našich milých, kterýmiž předkuom našim, králom českým i nám, zachovali sú se, a zvláště tyto časy, že jsú nám pro dobré obecné věrně a nákladně proti těm, kteříž jsúce poddaní naši nám se zprotivili, pomáhali a pomáhaji i chtiece věčnosť naši jim okázati, [yb]²⁾ aby potom tiem lépe mohli se nám k obecnému dobrému hoditi, tuto milost jim sme učinili a činieme. Jakož mají zápis najjasnějšího pana Sigmunda, ciesaře římského a krále českého, šťastné paměti, svědčící někdy Matyášovi z Chlumčan, s jeho dobrou vůlí na ves Smolnici kněží rúdnických, kteráž témuž Matyášovi se všemi příslušenstvími v sedmi stech kopách grošův byla zapsána, kterýchžto poplatkův z té vsi Smolnice měštěné lúnští polovici a knězie rúdníč[sk]tí³⁾ polovici vybírali jsú, protož z dobrým rozmyslem a radú věrných našich, [tu]⁴⁾ mocí královskou tu druhú polovici vsi Smolnice již řečené a poplatkův z nie pocházejících, kteráž knězie rúdníčtí drželi, již psaným měšťanom lúnským dali sme a tiemto listem dáváme, tak aby oni všicku tu ves s příslušenstvími, požitky i poplatky jejie vedle znění toho zápisu ciesaře Sigmunda měli, držali a jie požívali bez naše a budících našich, kráľův českých, i všech jiných lidí všeliké překážky tak dlúho, dokudž my neb budúcie naši kráľové čeští, aneb ty osoby, jimž by výplata té vsi spravdivě [by]⁵⁾ příslušela, podle toho zápisu ciesaře Sigmunda těch sedmi stech [sic] kop grošův peněz dobrých, té chviele v zemi naší české obecně běžných, jim nedali bychom a úplně nezaplátili [bychom].⁶⁾ Mají také již psanie měšťané lúnští z toho platu čtrnácte kop grošův každý rok miestróm do koleje v Starém Městě pražském od Matyáše Laudy vyzdviženě, jenž slove collegium Apostolorum, vydávati, a to dokudž ta ves od nich nebude vyplacena. A ktož by ten list měl s surchupsaných měšťan dobrú vůlí a svobodnú, chcem, aby tomu příslušelo [chcem, aby tomu příslušelo]⁷⁾ plné právo všech věcí surchupsaných. Tomu na svědomie etc. anno sexagesimo septimo, kráľuovstvie našeho léta desátého.

Opis 15. stol. v ANM, odd. F Louny: a) privilegia. Opis 18. stol. v AUK, rkp A 12/1, str. 178—181, č. XLI a lat. překlad tamtéž, str. 181—183, kde výslovně uvedeno, že se jedná o kopii — copia literarum Georgii Podiebradi regis de anno 1467.

Rukou opisu nadepsáno Litera maiestatis regis Georgii data aominis et civitati Lunensi super villa Smolnice, pod textem rukou opisu Ad relacionem Samuelis de Hradek, succamerarii. Na rubu rukou 17. stol. Krále Jiřího na ves Smolnici obdarování a potvrzení pánům lúnským: však tak, aby oni k koleji Apoštolský 14 kop grošův českých ročně platili. Jinou rukou 17. stol. K. No. 9. Litterare Georgii regis, quibus Lunensi senatui civibusque donat totum pagum Smolnice, hac [bonam přeškrtnuto] conditione, ut annuatim collegio Apostolorum deponant 14 sexagenis grossorum boemicis. Anno 1467. Ed.: CIM III, str. 506—507, č. 293.

¹⁾ Edice ubádi datum po 7. květnu 1467. ²⁻⁶⁾ Části v hranatých závorekán jsou přeškrtnuty rukou opisu v ANM, odd. F. Louny. ⁷⁾ Vložená věta je opakování předchozího textu.

11

1469 srpen 18., Praha

Jiří, král český, potvrzuje výsady a privilegia koleje sv. Apoštolů pražské univerzity, založené Matyášem z Chlumčan, a ustanovuje jí za ochránce své syny Viktorina, Hynka a Jindřicha.

Georgius dei gracia Bohemie rex, Moravie marchio, Lucemburgensis et Slesie dux ac Lusacie marchio etc. Ad perpetuam rei memoriam inter nostras curas et solitudines maximas, pro quibus noctes frequentes contingit nos deducere insomnes, hanc non mediocre fore arbitramur, ut statui scilicet et ordini magistrorum et studencium nostri pragensis studii, quantum cum honestate nobis possibile est, provideamus. Certum est enim, quod hic ordo et status, dum opera et diligencia et labore scienciarum, ad quas destinatur, non abutitur, precipuus inter ceteros ecclesie militantis ordines repperitur et valet plurimis presertim ad officium honestatis et iusticie exercende viam demonstrare. Cum itaque nostre maiestati humiliter et cum instancia fuerit supplicatum nomine illustris Victorini ducis munstrbergensis, comitis Glacensis et domini in Podiebrad, principis et filii nostri carissimi, quatenus de solita benignitate regia dignaremur approbare, ratificare, innovare et confirmacionis nostre robore munire privilegium, immunitatis, erreccionis et libertatis datum et concessum a consulibus nostre civitatis pragensis ad instanciam quondam famosi Mathie Laude pro domo ad se hereditarie pertinente sita in acie iuxta capellam Bethleem in Antiqua civitate Pragensi, ordinacionum quoque ad disposicionem sui testamenti pro ea presertim parte, in qua dedit et donavit dictam domum cum bibliotheca sive libraria et certo censu singulis annis per directores de villa Smolnicze tollendo ad usum, habitationem et sustentacionem earum personarum, que ad dictam domum electe essent. Nos itaque premissarum personarum presertim et huiusmodi voluntatis supreme favore predicta duximus approbanda et confirmanda, cum secundum legitimas sanciones nihil sit, quod plus debeamus hominibus post eaque aliud

velle non possunt nisi, ut eorum supreme voluntatis liber fiat stilus. Igitur non per errorem, aut improvide, sed matura animi deliberatione sano procerum et fidelium nostrorum accedente consilio de certa nostra sciencia auctoritate regia premissum privilegium datum et concessum a prefatis consulibus, per quod libera et immunis ab omnibus steuris, bernis et aliis exactionibus efficitur iam dicti Mathie Laude domus, que appellatur collegium Apostolorum cum omnibus ad eadem pertinentiis, ordinacionem quoque supreme voluntatis pro ea duntaxat parte, qua idem disposuit, ut dicta domus cum bibliotheca et certo annuo censu, quem nunc habent in villa Smolnice, vel in futurum alias habituri sunt, iure hereditario pertineat ad personas, quas ibidem morari ex eleccione directorum contingerit, cetera denique omnia disposita in suo testamento, que ad superius expressa pertinent, approbamus, ratificamus, confirmamus et innovamus cum omnibus articulis, clausulis et sentenciis suis perinde ac si de verbo ad verbum earum eorumque tenores presentibus litteris nostris inserte essent. Volumusque ac decernimus ea omnia obtinere plenum firmum et inviolabile robur ac supplementum de plenitudine nostre regie potestatis omnem defectum, qui premissis aut alicui eorum quorumlibet obstare possit. Et ut premissa testamenti dispositio magis ordinate et libere debitam sui executionum sortiri valeat. Volumus et decernimus, ut prefatus dux Victorinus et deinde alii duces fratres sui, videlicet Henricus maior et junior alias Hinko, filii nostri carissimi, aut eorum heredes omnium premissorum supremam tuitionem, conservacionem et defensionem habeant. Et qui et quocienscumque eleccio personarum ad inhabitandam dictam domum vel aliud factum, quod pro meliori condicione premissorum immineret, faciendum non aliter in hiis disponatur, nisi cum iam dicti ducis Victorini aut eo absente sive decedente prefatorum ducum dominorum in Podiebrad, qui ex eis presentes vel superstes etate fuerit vel eorum heredum habito et obtento pleno consilio et libera voluntate. Nulli ergo homini liceat hanc paginam nostre confirmationis, innovacionis, decreti suplecionis et tutoris dacionis infringere aut ei ausu quorumlibet temerario contraire. Si quis autem contrarium fecerit nostre serenitatis, indignacionem se noverit incursum. In quorum fidem has nostras litteras fieri et sigilli nostri regii iussimus appensione communiri. Datum Prage die decima octava augusti anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nono, regni nostri anno duodecimo.

Na plíce Ad relacionem domini Czenkonis de Clingsstyn, procuratoris regis.

Orig. perg., lat. poškozena v SÚA, APA, L 59. 1 pečet vydav. přivěšená na hedv. nitích ztracena.

Na rubu rukou 15. stol. Registrata. Rukou 17. stol. Confirmatio regis [Sigismundi přepsáno stejnou rukou na Georgii] literarum senatus Antiquae urbis Pragensis, quibus liberam facit domum pro collegio Apostolorum a Matthia de Chlumczian emptam [škrtnuto rukou 18. stol. a nade-psáno touž rukou donatam] ab omnibus bernis et exactionibus. Anno

domini 1469. Jinou rukou 17. stol. připsáno ad instantiam Victorini, sui filii, cui et reliquis fratribus eorumque heredibus protectorum huius collegii titulus assignatur. Rukou 18. stol. N. 6, rukou 20. stol. C 154, 14. Lit.: A. Skýbová, str. 19.

12

1473 [po duben 23.], b. m.

M. Jan z Čáslavě a M. Jan Pražák, správci Loudovy koleje pražské univerzity, potvrzují lounským měšťanům příjem půlročního úroku sedmi kop grošů ze vsi Smolnice pro Loudovu kolej.

My Jan z Čáslavě a Jan Pražák, slavného učení pražského mistři a zpráve koleje Apoštolské podle Betléma v Starém Městě pražském, vyznáváme tímto listem všem, kdož jej uzří neb čtúci slyšeti budú, že sme vzali sedm kop úroku svatojiřského od pánuv launských, kterýž platí ze vsi Smolnice k těmuž koleji, kteřížto pány kvitujem a svobodny činíme z toho úroku svatojiřského téhož léta daného tisícího čtyřstého sedmdesátého třetího a k tomu na svědomí svú pečetku sme přitiskli.

Opis 2. pol. 16. stol., pap., čes. v OA Louny, AM Louny, sign. L I, č. 25.

13

1475 leden 1., b. m.

M. Jan z Čáslavě a M. Jan Pražák, správci Loudovy koleje pražské univerzity, potvrzují lounským měšťanům příjem půlročního úroku sedmi kop grošů ze vsi Smolnice pro Loudovu kolej.

My Jan z Čáslavě a Jan Pražák, slavného učení pražského mistři a zpráve koleje Apoštolské podle Betléma v Starém Městě pražském, vyznáváme tímto listem všem, kdož jej uzří aneb čtúci slyšeti budú, že sme vzali sedm kop úroku svatojiřského od opatrných pánuv lounských, kterýž platí ze vsi Smolnice k těmuž koleji, protož svrchujmenované pány kvitujem a svobodny činíme z toho úroku svatojiřského téhož léta daného více neupomínati budúcně. A toho pro lepší jistotu svú pečetku sme k tomuto listu přitiskli, jenž jest dán léta Božího tisícího čtyřstého sedmdesátého pátého v pátek den svatého Marcela.

Opis 2. pol. 16. stol., pap., čes. v OA Louny, AM Louny, sign. L I, č. 26.

Urkunden zu den Anfängen des Kollegs Matyáš' Loudas z Chlumčan

ZUSAMMENFASSUNG

Zu den vordersten nachhussitischen Förderern der Prager Universität gehörte Matyáš Louda z Chlumčan, der einer Familie des niederen Adels entstammte. In seiner Jugend studierte er an der Prager Universität, erlangte aber anscheinend keinen akademischen Grad. Louda erhielt die niedere Weihe und war als öffentlicher Notar tätig. In dieser Funktion beteiligte er sich am s. g. Notarinstrument aus dem Jahre 1411, welches das Schreiben J. Hus's an den Papst Johannes XXIII. mit dem Gesuch enthält, von der persönlichen Ladung nach Rom enthoben zu werden. Im Jahre 1420 erscheint er im Lager der Taboriten und nimmt an der Schlacht am Berg Vítkov teil. Seit 1423 wurde er Hauptmann der Taboriten in der Stadt Písek und wirkte als Unterhändler von Tábor. In der ersten Hälfte der dreissiger Jahre des 15. Jh. nahm Louda intensiv an den diplomatischen Aktionen des hussitischen Böhmens teil, vor allem bei den Verhandlungen mit dem Konzil von Basel. Nach der Schlacht bei Lipany kam er in Gefangenschaft, wurde aber auf Fürsprache des Legaten Palomar entlassen und übergab die Stadt Písek in die Hände Sigismunds. Im folgenden Jahre wurde er Sigismunds Hofrichter der böhmischen königlichen Städte.

Der Weg Matyáš Loudas der zur Gründung des zweiten nachhussitischen Kollegs der Prager Universität führte, wurde durch mehrere Tatsachen bestimmt. Louda studierte an der Universität und war mit ihr als öffentlicher Notar in Verbindung. Einen wichtigen Bestandteil seiner Beziehungen zur Universität bildete seine religiöse Überzeugung und seine Kontakte mit den Prager Magistern bei diplomatischen Verhandlungen. Zur Grundlage des zukünftigen Kollegs wurde das im Jahre 1439 erstandene Haus in der Nähe der Bethlehemkapelle. Nach der Instandsetzung und Befreiung von allen Steuern und Abgaben der Prager Altstadt vermachte im Jahre 1451 Louda das Haus der Prager Universität für das Kolleg der hl. Apostel. Das Kolleg wurde für arme Studenten der freien Künste bestimmt, die sich hier für das Priesteramt in der utraquistischen Kirche vorbereiten sollten. Die Kollegsfundation war finanziell durch den Zins des Dorfes Smolnice im Bezirk Louny gesichert, welches Louda im Jahre 1436 von Kaiser Sigismund erhalten hatte. Da aber sein Anspruch nicht unbestritten war, sah sich Louda gezwungen sich mit der Stadt Louny auf einer Teilung des Besitzes zu einigen. König Georg von Poděbrad bestätigte der Stadt Louny den tatsächlichen Besitz von Smolnice und bestimmte einen Jahreszins von 14 Schock Groschen der dem Kolleg zu zahlen war. Der Zins wurde in zwei Abzahlungen jährlich, meistens in Louny, dem Verwalter des Kollegs ausgezahlt, der den Empfang schriftlich bestätigte. Das Interesse König Georg's und seiner Söhne um die loudische Fundation ist auch daran ersichtlich, dass er seine Söhne zu Schutzherrn des Kollegs bestimmte. Nach einer späteren Universitätstradition sollten die königlichen Söhne sogar in Loudas Kolleg wohnen. Noch nach dem Tode von König Georg verpflichteten sich die Fürsten von Münsterberg das Kolleg gemeinsam zu verwalten und zu schützen. Das Verhältnis zum Herrscherhaus verschwand aber nach dem Antritt der Jagellonen auf den böhmischen Thron.

REFERÁTŮ

Pro zahraničního historika, který se zabývá dějinami univerzit, má značný význam bibliografie, kterou v roce 1975 vydala katedra vědeckých informací moskevské univerzity pod názvem: *Sovetskijje i zarubežnyje universitěty. Annotirovannyj ukazatel literatury 1968—1972 gg. Pod redakcijej A. A. Něrsešovej i G. G. Tolstikovej.* (Moskva, izdatělstvo Moskovskogo universitěta 1975, 299 str.)

Bibliografie přináší 3 355 anotací, které zaznamenávají knihy i delší články o pedagogické práci univerzit, o jejich činnosti vědecké, o vzájemných mezinárodních stycích vysokých škol a také o jejich finančním zabezpečení a hmotném vybavení. Navazuje na dvě vydání podobné, nicméně však poněkud úže pojaté bibliografie: *Universitětskoje obrazovanije v SSSR i za ruběžom*, která vydala též katedra moskevské univerzity v letech 1968 a 1973.

Těžiště bibliografických údajů, které zajímají historika, je v rozsáhlé, sedmdesát stran čítající části B prvního oddílu, která je věnována jednotlivým sovětským univerzitám. Právě zde nacházíme práce, které učitelé a pracovníci jednotlivých sovětských univerzit věnovali minulosti svých škol vcelku i jednotlivým stránkám jejich dějinné cesty — vývoji věd, politickému ruchu na univerzitách, jejich studentstvu. Ve sledovaném pětiletí oslavovala řada sovětských univerzit svá výročí, mnoho mezi nimi bylo těch, které — založeny krátce po vítězství Velké říjnové socialistické revoluce — slavily své padesátiny. Tak univerzita v Baku vzpomenula tohoto svého výročí knihou *Ch. O. Alimırzojeva Azerbajdžanskij gosudastvennyj universitět za 50 let* (Baku 1969, 468 str.). Běloruská univerzita v Minsku oslavila v roce 1971 výročí vypsáním svých dějin za léta 1921—1971, které sepsal kolektiv pod vedením *A. I. Kožuškova* (Minsk 1971, 319 str.). Stručný nástin dějin voroněžské univerzity sepsal *P. M.*

Gaponov (Voroněž 1968, 150 str.). Univerzita v Tbilisi vzpomenula svého půlstoletí jednak stručnými dějinami, jejichž autorem je *S. M. Džorbenadze* (Tbilisi 1968, 133 str.), jednak slavnostní publikací *Tbiliskij universitět 1918—1963* (Tbilisi 1968, 182 str.). Řižská univerzita připomenula půl století svého působení prací *V. A. Štejnberga* a *J. P. Porietise 50-letije Latvijskogo gosudarstvennogo universitěta imeni Petra Stučki* (Riga 1969, 64 str.). Jiné univerzity, jejichž vznik spadá do prvních let sovětské vlády, vydaly k tomuto výročí vedle stručných nástinů své padesátileté cesty důkladné monografie o jednotlivých stránkách své minulosti. Tak univerzita sovětského Uzbekistanu vedle knihy *Taškentskij gosudarstvennyj universitět imeni V. I. Lenina* (Taškent 1970, 352 str.), která obsahuje kromě přehledu dějin univerzity také pojednání o jejich výsledcích ve vědecké práci, vydala i anotovanou bibliografii za léta 1920—1968: *Matěrialy po istoriji Taškentskogo gosudarstvennogo universitěta imeni V. I. Lenina* (Taškent 1970, 272 str.), kterou sestavil *A. I. Kormilicyn* se svými spolupracovníky. Ve Sverdlovsku vyšly v univerzitním časopise články věnované vzniku tamní Uralské státní univerzity *A. M. Gorkého* v roce 1920 i vývoji studia historie na této vysoké škole. V Jerevanu zpracoval učitel arménské univerzity *L. P. Garbidžanjan* monograficky dějiny prvního desetiletí této univerzity, let 1920—1930 (Jerevan, 1971, 230 str.). Studií o rozvoji výuky fyziky a matematiky v letech 1918—1972 zachytili pracovníci irkutské univerzity důležitou stránku jejího pedagogického působení. Nejširší záběr a také největší rozsah z prací osvětlujících vzestup vysokých škol za léta sovětské vlády má bezpochyby dvousvazkové kolektivní dílo *Vysšaja škola Ukrajinskoj SSR za 50 let. Istoričeskij očerk (1917—1963)*, jehož redaktorem je *V. I. Pitov* (2. svazek,

1945—1967, Kijev 1968, 539 stran).

Také univerzity, které mají stoletou a starší tradici, vzpomínaly svých výročí. S malým opožděním vyšla rozsáhlá práce o dějinách univerzity v Oděse — *Istorija Oděsskogo universitěta za 100 let (1865—1965)* (Kijev 1968, 423 str.), kterou zpracovala Z. V. Peršina s kolektivem. Nejvíce jubilejních publikací bylo věnováno stopadesátému výročí Leningradské univerzity. Na prvním místě mezi nimi je kniha *Istorija Leningradskogo universitěta 1819—1969* (Leningrad 1969, 663 str.). Ji předcházely dva svazky nazvané *Očerki po istoriji Leningradskogo universitěta* (sv. 2., XIX. — XX. stol., Leningrad 1968, 175 str.). Dějiny univerzity byly doplněny řadou knih a článků o dějinách jednotlivých vědních oborů, jako je kniha o boji za vítězství historického materialismu na univerzitě v letech 1918—1925 od V. I. Klušina (Leningrad 1970, 116 str.), kniha o vývoji studia statistiky nebo články o klasické filologii, arabistice, slavistice, studiu ruské literatury, historii, etnografii, biologii, fyziologii, zoologii a řadě dalších vědních oborů. Celkem vyšlo v Leningradě při příležitosti stopadesátého výročí univerzity 8 knih o dějinách vědních oborů a 75 článků s touž problematikou.

Vztahu Lenina k sovětským univerzitám byla při Lenínově jubileu věnována pozornost jak univerzitou leningradskou, která vydala monografii A. F. Kalinina a S. Z. Mandělja *Lenin i Petěrburgskij universitět* (Leningrad 1969, 271 str.) a stostránkovou studii B. V. Zolotareva a V. A. Ovsjankina o Leninovi a Leningradské univerzitě, která je uveřejněna v publikaci *Leningradskij universitět* (Leningrad 1969, 269 str.), tak zvláště univerzitou, na které Lenin stu-

doval, univerzitou v Kazani. Tam vyšla vedle několika článků i kniha R. I. Nafigova *Pervyj šag v revoluciju. V. I. Uljanov i Kazanskoje studěničestvo v 80-ich gg. XIX. v.* (Kazaň 1970, 222 str.). Stat věnovanou vztahu V. I. Lenina k moskevské univerzitě uveřejnil V. V. Sorokin. Minulosti moskevské univerzity bylo věnováno mnoho vědeckých článků, studií i knih. L. I. Nasonkina vypsalala v knize osudy moskevské univerzity po povstání děkabristů (Moskva 1972, 322 str.). Současně s bibliografií, o jejíž informace se jinak opírám, vyšla i obsáhlá kniha o moskevské univerzitě a jejím podíle na zápase sovětského lidu proti hitlerovskému fašismu (*Moskevskij universitět v Velikoj Otěčestvennoj vojně*, Moskva 1975, 254 str.). Mnoho statí se týká dějin jednotlivých vědních oborů v Moskvě, jako filozofie, archeologie, slavistiky, dějin zahraničních Slovanů, vědy historie v letech 1934—1941, astronomie, botaniky, mineralogie, agronomie a řady dalších. Zvláštní pozornost byla věnována dějinám dělnických přípravků („rabfaků“). Vyvrcholením dosavadní práce o dějinách moskevské univerzity a zároveň přípravou na novou, vyšší fázi je bibliografický přehled literatury věnované dějinám moskevské univerzity, která vyšla od roku 1917 — *Litěratūra po istoriji Moskovskogo universitěta (1917—1967). Bibliografičeskij ukazatel, Sostavili: E. A. Senděrevič, M. T. Stěpanova.* (Moskva 1969, 116 str.).

Možno tedy závěrem shrnout, že sledované pětiletí 1968—1972 znamenalo ve studiu dějin sovětských univerzit značný krok vpřed. Vycházely jak přehledy a souhrnné práce, tak i studie k dílčím problémům a bibliografické přehledy, které vytvářejí dobrý základ pro další úspěšnou práci. Hvr.

Poslední práce Adama Vetulaniho k dějinám středoevropských univerzit

Práce nedávno zemřelého právního historika a profesora Jagellonské univer-

zity k počátkům nejstarších středoevropských univerzit jsou odborné veřejnosti

dobře známy. Jeho zásadní rozprava *Początki najstarszych wszechnic środ-kowoeuropejskich* byla již v našem časopise recenzována.¹⁾ Všimněme si však dalších autorových studií na toto téma. První polovina šedesátých let byla pro polskou medievistiku ve znamení 600. výročí založení krakovského studia generale. Tu se rovněž začíná velká série článků A. Vetulaniho k počátkům univerzit v Krakově, Vídni a Pětikostelí.²⁾

Na pozoruhodném faktu, že papež Urban V. vydal svá privilegia pro krakovskou, vídeňskou a pětikostelskou univerzitu až po fundáčnických panovníckých aktech, založil Vetulani rozbor univerzitní politiky Urbana V.³⁾ A není to jen tato skutečnost, která je specifikem Urbanova pontifikátu. Všechny tři středoevropské univerzity byly papežem povoleny jako třífakultní — bez teologie. Vetulani hledá příčiny obou jevů a zjišťuje, že kurie sekundárními erekčními (resp. konfirmačními) akty žádá na panovnících jednotlivých zemí, aby plně převzali finanční zajištění nových univerzit. Do krakovské zakládací listiny se například dostává přímo taxativní výčet stolic založených a zajištěných Kazimírem Velikým. Pokud se týká papežského nepovolení teologických fakult, domnívá se Vetulani, že bylo způsobeno nejen odporem Karla IV. vůči dalším učilištím ve střední Evropě a filolucemburskou kurtální politikou, ale i působením precedentní

¹⁾ M. Kubová-Melanová v HUCP XI/1—2, 1971, str. 85—86.

²⁾ Jejich výčet je v citované autorově knize na str. 202—203.

³⁾ A. Vetulani, Die Universitätspolitik Papst Urbans V. Ius Sacrum. Klaus Mörsdorf zum 60. Geburtstag, hrsg. von A. Scheuermann und G. May, München—Paderborn—Wien 1969, str. 139—156. Článek byl přepracován pro mezinárodní symposium Les universités à la fin du Moyen Age v Lovani roku 1975 a přednesen pod názvem Les origines et le sort des universités de l'Europe centrale et orientale fondées au cours de XIVe siècle.

situace v Krakově. Tam totiž narazil Kazimír při realizaci svého plánu na odpor krakovského biskupa Bodzanty. Spor se odrazil také při zakládání krakovské univerzity a král vyhradil práva univerzitního kancléře pro svého kancléře a ne pro biskupa. Krakovská kapitula a biskup neopomněli informovat kurií o králových záměrech a výsledkem byla univerzita bez teologického studia.

Poslední Vetulaniho prací k univerzitním dějinám je článek *Początki wszechnicy krakowskiej*.⁴⁾ S počátky krakovské univerzity je spojeno mnoho sporných otázek. Účel samotné fundace, absence vyššího kleru a zainteresování města na jeho založení, papežský zákaz teologické fakulty, konkrétní místo působení školy a jagellonské obnovení a doplnění kazimírovske univerzity — to je jen část problémů, které musel autor řešit, aby sestavil logický řetěz faktů a událostí spojených s prvními lety krakovské univerzity. Poslední Piastovec hleděl při založení univerzity nesporně na pražský příklad svého velkého rivala Karla IV. Kazimír ve snaze obejít krakovského biskupa určil univerzitním kancléřem Januse Suchywilka, kancléře panovnícké kanceláře, ale byl nucen se spokojit s třífakultní univerzitou. Biskupovu neúčast uadto vyvažuje spolupodílnictvím města na nové fundaci. Sídlo univerzity hledá Vetulani, stejně jako J. Dąbrowski, na Wawelu oproti dosavadní literatuře, která je kladla vesměs na Kazimíry. Královým úmyslem mělo být, aby univerzita se svým právníckým zaměřením vychovála dostatek kvalifikovaných úředníků státní správy. Srovnáním zakládací listiny Kazimírovy a listiny Klimenta VI. pro

⁴⁾ V autorově sborníku Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej. Wrocław—Warszawa—Gdańsk 1976 (Ossolineum), str. 184—224, který je přetiskem stejnojmenného článku z *Czasopismo Prawno-Historyczne* XVI/2, 1964, str. 9—44 rozšířeným o nové bibliografické údaje.

Prahu dochází autor k závěru, že obě mají podstatné textové shody, které mj. vylučují dosavadní úvahy o laicisaci a profánním charakteru krakovské univerzity. I nejdůležitější fakta svědčící pro podobné domněnky jsou relativizována, protože univerzitní kancléřství přešlo po smrti Bodzanty na krakovského biskupa. Dokončení kazimírovské fundace provedl až král Jagiełło a jeho žena Jadwiga, kteří vymohli pro Krakov papežský sou-

Nová literatura ke starším dějinám pražské univerzity

V roce 1974 vyšla *nová bibliografie právněhistorické literatury* vzniklá z podnětu akademika V. Vaněčka, která navázala na starší přehledy V. Procházky a K. Malého.¹⁾ Zahrnuje především domácí produkci k dějinám státu a práva. Nenalezneme v ní proto práce našich autorů publikované v zahraničí anebo právněhistorickou literaturu cizího původu. Sami zpracovatelé označili její charakter jako výběrový a přípravný. Tomu odpovídá systematická a propracovaná struktura knihy a zpracování jednotlivých bibliografických údajů. Vnitřní členění bibliografie je v zásadě chronologické, doplněné uspořádáním podle věcných skupin. Práce je opatřena pomocným aparátem, t. j. seznamem zkratk a úplným jmenným rejstříkem. Karlově univerzitě je soustavněji věnována jediná kapitola (č. 314 až 393), představující vhodně volený výběr nejdůležitější knižní a časopisecké produkce k dějinám pražské univerzity jako instituce a právních disciplin na ní vyučovaných. Pozornost je věnována i univerzitám v Brně, Bratislavě a Trnavě.

Pražské zdravotnické nakladatelství Avicennum vydalo jednu z nejrozšířenějších

1) Karel Kučera — Karel Malý, *Právně-historická bibliografie. Výběr českých a slovenských prací z let 1966—1973 k dějinám státu a práva*. Praha 1974, 80 stran.

hlas k doplnění univerzity o teologickou fakultu. Rokem 1400 skončila první kapitola dějin krakovského studia generale. Tím se také uzavřel obraz počátků nové univerzity v podání A. Vetulaniho. Podrobné rozbory pramenů a věcné interpretace, tak jak se odrážejí v posledních pracích profesora Adama Vetulaniho (1901—1976), jsou a zůstanou základem pro další srovnávací studium nejstarších středoevropských univerzit.

Michal Svatoš

ších lékařských příruček středověku *Lékařské knížky pražského univerzitního mistra Křišťana z Prachatic*.²⁾ Vydavatelka pořídila přepis podle tisku z roku 1554 (nyní ve Strahovské knihovně, signatura C Z V 31) s přihlédnutím ke zlomku téhož tisku Knihovny Národního muzea (signatura 28 G 26). Ediční zpracování je filologické podle vzoru akademických Památek staré literatury české. K edici je připojena poznámka vydavatelky a slovníček s vysvětlivkami. Ten zahrnuje nejen lékařské termíny, překlady latinských výrazů a vysvětlení starých českých slov, ale jsou tu zařazena i hesla rázu biografického. Obsahové zvládnutí životopisných a věcných hesel (např. Ipokras, Galienus, groš, peníz) se zdá být poněkud problematické, i když bereme v úvahu účel edice. Podstatnou část obsáhlé úvodní partie tvoří vypsání univerzitní činnosti Křišťana z Prachatic a zhodnocení jeho literárního a odborného působení. Zarážející je časté používání slova vědec, věda atd. ve zcela anachronickém novověkém smyslu. Z. Tichá se pokouší vědeckostí objasnit Křišťanův příklon ke konservativnímu křídlu husitského hnutí a vědeckým zaneprázdněním vysvětlit jeho ústup z politického dění. K úvodu je přidán

2) *Lékařské knížky Mistra Křišťana z Prachatic z mnohých vybrané*. Vyd. Zdeňka Tichá, Praha 1975, 210 stran.

stručný seznam literatury, ve kterém postrádám základní práce, které zevrubně zachycují osobnost a dílo Mistra Křišťana. Na závěr je připojen doslov o Křišťanově životě z pera profesora lékařské fakulty olomoucké univerzity M. Matouška, který v krátkém a výstižném přehledu vylíčil jeho osudy a odborné působení. Je paradoxní, že právě on musel upozornit na to, že o Křišťanově autorství *Lékařských knížek* bylo již v odborné literatuře pochybováno (F. M. Bartoš). Po grafické stránce je knížka skvěle vypravena. Má téměř bibliofilskou úpravu s četnými ilustracemi z lékařského prostředí a ukázkami Křišťanova díla. V seznamu ilustrací nejsou bohužel uvedeny prameny, kterých bylo použito, ani doba jejich vzniku, což může u čtenáře vyvolat dojem, že se jedná o ilustrace z doby Křišťanovy. Nevšední výtvarné provedení J. Blažka vytváří celistvý vjem živého díla minulosti, jakým *Lékařské knížky M. Křišťana z Prachatic* zajisté jsou.

Ve sborníku *Z tradic slovanské kultury v Čechách*, vydaném Univerzitou Karlovou, je uveřejněna stať zesnulého historika umění V. Kotrby o založení *Nového Města pražského* v rámci celého zakladatelského díla Karla IV.,³⁾ kde se rovněž dotýká založení pražské univerzity a Karlovy koleje. Kotrba konstatuje, že většina Karlových fundací nese jeho jméno a v této souvislosti vyjadřuje podiv nad tím, že „nejvýznamnější z velkých kulturních počínů Karla IV.“ — pražská univerzita nedostala patronátní

15 rokov Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach Zostavil Mikuláš Filip. Košice 1974, 91 str.

Patnácté výročí svého vzniku oslavila nejmladší z československých univerzit knížkou, která s kronikářskou věcností referuje o cestách, kterými kráčela univerzita jako celek i jednotlivé její fakulty, jejichž počet dosáhl již pěti. Vychoďoslovenská univerzita byla v roce

titul s Karlovým jménem, přestože jeho jméno nese první pražská kolej. Autor se domnívá, že Karlovým úmyslem bylo, dát univerzitě důležitější a nadřazenější název, jak tomu bylo v případě pražského hradu, který pojmenoval Castrum sancti Wenceslai. Podle Kotrby to přesvědčivě prokazuje podoba nejstarší univerzitní pečeti, kde sv. Václav bere do ochrany univerzitu jako zemský patron a slova Karlovy základací listiny pražské univerzity.

Středočeský sborník historický přinesl článek J. Hanzala, *Martin Bacháček z Nauměřic a městské školy ve středních Čechách před Bilou horou*.⁴⁾ Hanzal vy-pasuje poměrně podrobně životopis Martina Bacháčka a jeho působení na pražské univerzitě. Nejvíce místa věnuje Bacháčkovu dlouholetému působení jako rektora pražské akademie a jeho vlivu na české partikulární školy. V kapitole o středočeském městském školství v Bacháčkově době vyzdvihuje právem organizační a pedagogické působení Mistra M. Bacháčka. Jako příloha je zde uveřejněn Seznam škol a učitelů ve středních Čechách kolem r. 1600, založený na starších pracích Tomkových a na vlastních autorových výzkumech.

Michal Svatoš

3) Viktor Kotrba, *Nové město Pražské — „Karlstadt“ — v univerzální koncepci císaře Karla IV. Z tradic slovanské kultury v Čechách*, Praha 1975, str. 53—66.

4) *Středočeský sborník historický* 10, 1975, str. 137—150.

1974 s pěti tisíci studenty v denním studiu a patnácti sty ve studiu při zaměstnání sedmou největší vysokou školou v Československu a počet jejích studentů byl jen o dvanáctinu menší než počet studentů brněnské univerzity.

Prudký rozvoj od prvních poboček lé-

kařské a pedagogické fakulty, které byly v Košicích zřízeny v roce 1948 a 1949, až po dnešek nastínil ve svém příspěvku rektor této univerzity Vladimír Hajko. Jeho článek, stejně pak jako následující stati o politickovýchovné, pedagogické a vědecké činnosti univerzity zdůrazňují její charakteristické rysy: poměrně mládí pedagogického sboru, velké pochopení pro novátorství ve výuce i výchově, důraz kladený na samostatnou práci studentů a těsné spojení univerzity s jejími absolventy. Představitelé jednotlivých fakult pak podávají zprávy o jejich patnáctileté cestě. Tak představitel lékařské fakulty ukazuje, jak právě její absolventi podstatně přispěli k převratnému zlepšení zdravotnictví na východním Slovensku, kde místy ještě v roce 1947 připadal jeden lékař na 10 000 obyvatel. Připomíná nejednou, že

Z antologii k dějinám české kultury a literatury mezi husitstvím a Bílou horou

Humanismus se v české kultuře v období pohusitském začínal prosazovat těžce a se značnými potížemi, nicméně s přibývajícimi lety získával na závažnosti a síle. Jeho vliv se postupně rozšiřoval i do prostředí utrakvistického a univerzitního, až pak v 16. století a počátkem 17. věku zasáhl širší vrstvy městské inteligence v českém státě, zejména učitelů a rektorů partikulárních škol a četných kancelářských úředníků, kteří vyšli z pražské akademie a nalézali další vzdělání i na školách cizích. Jsou to desítky ba stovky osobností různého významu, které tu před námi defilují: od osob významu celonárodního, ba přesahujících svým dílem hranice českého státu na jedné straně až k autorům příležitostného písemnictví na pólu druhém. Významnou složku těchto osob pak tvoří nejen absolventi pražské akademie, ale přímo její učitelé.

V posledních desetiletích se začal vědecký zájem o tuto epochu projevovat

fakulta všeobecného lékařství Univerzity Karlovy poskytla neocenitelnou pomoc košické fakultě zejména v péči o rychlý odborný růst jejích učitelů. Filozofická fakulta, která je stejně jako pedagogická umístěna v Prešově, se může pochlubit zase živými styky se sovětskými i jinými zahraničními vysokými školami. Výsledky své vědeckovýzkumné práce zdůrazňuje přírodovědecká fakulta, zatímco rozsáhlá pedagogická i politickovýchovná práce fakulty pedagogické za čtvrt století významně zasáhla do všestranného kulturního rozmachu východoslovenského kraje.

Padesát ilustrací pak doplňuje knížku, která zůstane cenným památkem prvního rozmachu univerzity nerozlučně spjaté s velkým rozvojem východního Slovenska v socialistickém Československu.

Hvr.

soustavněji a to zejména díky obnově základní příručky v tomto směru, totiž *Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* prací J. Hejnice a J. Martínka,¹⁾ kolem níž se kupí řada drobnějších prací, upozorňujících na nové nálezy a to zejména obou už uvedených autorů. Jakkoliv jde v tomto případě o práci závažnou, ba průkopnickou — a možná právě proto, že ukazuje na veliké množství materiálu — vyplývá z ní jistá jednostrannost našeho bádání, resp. vědění; postrádáme totiž, že není doprovázena soustavnější publikací autentické literatury této doby — odhlíželi se od několika výběrů prací historických či literatury zejména lidové. Je sice jasné, že většina těchto prací je dnes už jen předmětem studia literárně-historického, přece jen by se tu však našlo leccos živého, co ocení i kultivo-

¹⁾ Viz v tomto časopise XIV, 1974, str. 237—240.

vanější čtenář dneška: nehledě na to, že badatel, zejména zahraniční, potřebuje edice materiálu pro další práci. A tak lze konstatovat, že by bylo záhodno založit publikační řadu pro edici české literatury tohoto období a těchto žánrů (vzpomeňme opět jen příkladu polského), jež by doprovázela jak citovanou již Rukověť, tak přinášela i díla prozaická i soustavně věnovala pozornost tehdejší epistolografii. Druhým typem prací by bylo zpřístupnění vybraných ukázek v české verzi. V tomto druhém případě našťastí nemusíme již jen vyslovovat postuláty, naopak lze se vyjádřit k tomu, co je k dispozici. Neboť téměř současně vyšly před vánoce 1975 dvě velmi zajímavé publikace, jež si zaslouží naši pozornost. První je věnována latinské literatuře básnické tohoto období,²⁾ druhá pak humanistické próze.³⁾ Nejdříve pár slov k první z nich.

Jak už z jména příslušného nakladatelství plyne, je první z nich, i když je tu snaha po popularizaci, jakýmsi kompromisem mezi dílem odborným a prací obracející se k širšímu publiku. Tato skutečnost se projevuje důsledným paralelním užitím latiny a češtiny jak v samotných textech, kde dochází k synoptickému vydání originálního znění latinského a českého překladu, tak v stručných životopisech jednotlivých básníků, kde je rovněž užito latiny i češtiny. Jen v bibliografických odkazech a věcných vysvětlivkách je volena odlišná cesta: první jsou v plnosti podány toliko latinsky, druhé opět jen česky. Je otázka, zda je to řešení nejlepší, tím spíše, že v latinských informacích se užívá —

²⁾ Renesanční poesie. K vydání připravila a přeložila Helena Businská, předmluva a životopisy napsal Jan Martínek, Praha 1975, Academia, str. XII+323 s paralelním latinským titulem.

³⁾ Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů. Překlad, výběr a komentář Dana Martínková, Praha 1975, Odeon (=Živá díla minulosti 75), str. 305+8 tab. repr.

třeba přiznat, že málo a stereotypních — českých a nevysvětlených zkratk citací příslušných knihoven. Celkem je to ovšem věc druhořadé důležitosti.

V díle je dohromady představeno třicet osm básníků, valnou měrou profesurů nebo alespoň absolventů pražské akademie, včetně stručných životopisů, které si ani nechtějí činit nárok na všestrannější informaci, tím méně hodnocení, jež lze však skorem vesměs nalézt (s výjimkou autorů konce abecedy) v citované už Rukověti. Třeba ovšem konstatovat, že v mezích daného rozsahu (pohybuje se mezi 10—15 řádky) jsou biogramy zřetelné a plastické. Přesto by čtenář uvítal větší unifikaci základních časových údajů. Tak v řadě medailonků nepřicházejí data narození či úmrtí (Václav Ripa, Samuel Rubinus aj.), i když v některých případech Rukověť tyto údaje má. Vzniká tak někdy mylný dojem, že tyto údaje jsou neznámé, což však platí jen o některých z nich. Lze to jistě vysvětlit autorovou snahou vyhnout se přílišné stereotypnosti formulací, tím spíše, že jsou uváděny jiné pevné chronologické záchytné body.

Ale podstatné je, o jaký výběr jde z hlediska žánrového i časového. Protože rozsah díla je poměrně malý (asi 250 stran pro orig. znění i překlad, tedy ca 125 stran), dochází tu jen na skutečně stručný, ale možno říci už zde, reprezentativní průřez, kde na počátku stojí Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. Obsah sám, který by měl být klíčem k obsahu knihy, je poněkud nepřehledný, neboť uvádí pouze česká jména jednotlivých autorů (a tím je o stránku posunut proti začátku latinského znění) a nepřináší údaje o tom, která díla jsou reprodukována, takže je i pro tuto pouhou evidenci třeba listovat a hledat ve vlastní knize nebo alespoň v oddílu vysvětlivek. Autoři jsou řazeni nikoliv abecedně, nýbrž chronologicky s různým kolísáním mezi současníky. Další řazení tu není, což je koneckonců pochopitelné,

protože by všichni nebyli jednoznačně zařaditelní ani do jednotlivých škol, ani podle pěstovaných žánrů. Většina osob je českého původu, jsou však tu i osobnosti německé národnosti (Georg Handsch), i když šlo většinou o osoby, které ovládaly oba živé jazyky. Jestli na počátku stojí v čele osoby katolického, převažují posléze osobnosti nekatolického vyznání.

Co do obsahu je čelné místo, a to oprávněně, věnováno literatuře s historickým zaměřením, i když je s těmito díly spojena zpravidla i další tendence. Četné jsou i epitafy, nepochybně téměř vesměs literární povahy, ale objevují se i díla s motivy antickými, příležitostná témata jdoucí až k veršům skutečně efemérních podnětů (nikoliv však zpracování, jako např. Žádost o zvěřinu k hostině Collina z Chotěbín) i tematika zcela subjektivní a osobní [Matčin hrob Šimona Fagella Villatika, Nad smrtí bratřovou Jana Šentygara aj.], epiku střídá lyrika. V tematice nechybějí ani přímo některé texty univerzitní, tak Martina Hanna List pražské university k Ferdinandu I., elegické distichon z r. 1550, žalující na úpadek univerzity, způsobený zejména vnějšími okolnostmi (str. 62 an.) aj. V souvislosti s tímto rozmanitým obsahem čtenář lituje, že v úvodu není podán širě založený pokus o nástin českého latinského básnictví a jeho jednotlivých žánrů. Třístránkový úvod Martínkův nemohl tento úkol v plnějším rozsahu při nejlepší vůli splnit, i když autoru by takový požadavek jistě nečinil nejmenších potíží. Ovšem k tomu by bylo potřeba značně většího prostoru.

Detailní rozbor překladů H. Businské vyžaduje filologa — odborníka i více místa, než je tu k dispozici. Referent může tedy jen se zadostiučiněním konstatovat, že překlady jsou čtivé a plastické, respektují předlohu a dávají čtenáři možnost vníknout do představ i myšlenkového světa autorů, kteří jsou překládáni. Snad jen jedna připomínka by

tu padla v úvahu, aby byl brán větší zřetel na formulace názvů jednotlivých děl při českém překladu. Příkladem uveďme str. 46n. Jana Šentygara Mentitur populum, česky Český národ, téhož str. 50n. Beatus, arcis qui procul negociis abest — Chvála venkovského stavu ap.

Knihu čtenář odkládá s pocitem, že svazek je vlastně jen poodhalením okna do širokého světa latinské humanistické poezie a rád by vyslovil přání, aby mu toto okno bylo otevřeno víc. Zřejmě by se tak mohlo nejspíš stát v druhém, rozšířeném vydání. Vždyť náklad je pouhých 2 500 výtisků.

Druhá z obou prací má poněkud odlišný charakter svou strukturou, byť i v některých směrech je obdoba — zejména svým stručným úvodem, který však přece jen na sedmi stranách mohl podat trochu určitější přehled, i když i tu bychom chtěli více a podrobněji. Zároveň se výbor skládá z více než 60 listů, které částečně ukazují i mezinárodní vazby,⁴⁾ jež jsou doprovoveny několika rozsáhlejšími texty: úvodem přichází první úplný překlad Dialogu Jana z Rabštejna, pak je to úvaha Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic O lidské ubohosti, výňatek z Deníku Šimona Proxena ze Sudetu a rovněž výňatek z Popisu Prahy Bartoloměje Martínida. Zvláště je tu třeba ocenit, že překladatelka se nespokojila s pohodlnějším výběrem překladů pouze z vydaných materiálů, nýbrž přibrala k tomu i některé prameny nevydané. To se týká zejména deníku Šimona Proxena ze Sudetu (o jehož vydání se již v r. 1953 přimlouval F. M. Bartoš), chovaného v jednom mikulovském rukopise (nyní v

⁴⁾ Stačí tu jen upozornit na to, že v 16. století český humanismus nabírá na šíři i závažnosti, jak to dosvědčuje leckdy rychlá reakce na různé cizí podněty. Tak např. čeština má vůbec první překlad Vallova spisu proti konstantinovské donaci v celé Evropě (viz W. Setz, Lorenzo Vallas Schrift gegen die Konstantinische Schenkung, Tübingen 1975, str. 177—179).

Univ. knih. v Brně), který se týká jeho a Julia Šlika (jehož byl vychovatelem) cesty do Nizozemí a Francie v šedesátých letech 16. století a jehož zhruba sedmina je tu přeložena (str. 155—175). Dává velmi živou a plastickou představu o tom, jaký byl život šlechtických vychovatelů i vlastní průběh „preceptorování“; nabízí se ale hned myšlenka, že by stálo za to, přeložit nejen celý deník, ale někdy v budoucnu vyhradit jeden svazek uvedeně původně melantrišské edice překladům českých deníků té doby vůbec. Není jich mnoho a tak by to snad nebyl úkol nakladatelsky příliš náročný, rozhodně by ale byl zajímavý a atraktivní.

Avšak o rozmnožení pramenné základny se Martínková zasloužila i v oddílu vlastní korespondence. Týká se to pěti zajímavých listů člena družiny Jana staršího Hodějovského, Georga Handsche z poloviny 16. století, jež byly překládány z latinského znění dochovaného ve vídeňské Národní knihovně, z nichž zejména list českolipskému faráři dává nahlédnout do jeho všedních starostí a listu Martina Bujacia Janu Grinvaldovi z r. 1621, kde bylo překládáno z originálu, chovaného v Okresním archivu v Mělníce. Ze souvěkých edic pak bylo překládáno v celé řadě případů. Komentáře jsou vesměs zevrubné, takže čtenář většinu obecnějších narážek nalézá (tak ja-

ko v publikaci předchozí) spolehlivě vysvětleno. Listy jsou řazeny do genetických skupin. Není vhodné činit návrhy na doplňky a upozorňovat, co by tu mohlo být apod. protože i zde autorka byla v neustálém boji s místem. A pokud jde o univerzitu, platí o ní v této souvislosti zhruba totéž, co bylo řečeno výše o renezanční poezii. Míšní univerzity a její absolventi jsou tu v značné převaze nad osobami ostatními. Mělo-li by se snad přece jen něco navrhnout, bylo by to upozornění na užitečnost vydání výboru korespondence Čechů s čelnými intelektuály zahraničními, přičemž by přišly ke slovu obě strany.

Poznámky o obou knihách možno shrnout v tom smyslu, že jde o práce, které značně překračují meze populární literatury a přinášejí i řadu poznatků pro určitější a konkrétnější hodnocení četných profesorů Karlovy univerzity a ještě četnějších jejich absolventů, kteří se uplatňovali porůznu v praxi. Přitom ovšem poskytují zainteresovanému laikovi zajímavý průřez odlehlou oblastí naší kulturní minulosti. Jen je třeba litovat, že oba výbory neměly k dispozici více prostoru, aby mohly být zevrubnější a tak přiblížily dnešnímu čtenáři dobu, žánr, pisatele resp. i příjemce ještě blíže. Snad toto přání najde své vyplnění při jiné příležitosti.

Ivan Hlaváček

Slavko Kremenšek, Slovensko študentovsko gibanje 1919—1941
Inštitut za zgodovino delavskega gibanja — Mladinska knjiga,
Ljubljana 1972. 459 [17] s., [92] s. obr. příl.

Rozsáhlá monografie o dějinách slovinského studentského hnutí je sice vymezena dvadecetiletým meziválečným údobím, ve skutečnosti však představuje širší pohled na vývoj slovinského studentstva (jak doma, tak i v zahraničí) od jeho počátků až do druhé světové války. Rozšíření chronologického záběru bylo nezbytné zejména proto, že hlavní proudy studentského hnutí se zformovaly už před první světovou válkou a naopak ře-

šení nejdůležitějších problémů, které vstaly v letech 1919—1941, přineslo teprve následující období národně osvobozenécké boje a socialistické revoluce. Nicméně časové vymezení monografického záběru Kremenškovy knihy je plně odůvodněné jak metodicky (potřeba dílčích zpracování předcházejících celkovou syntézou), tak i věcně; vždyť vznik samostatného státu Jihošlovánů v roce 1918 vyřešil alespoň část slovinských ná-

rodnostních problémů a naopak rozpad Jugoslávie v dubnu 1941 znamenal pro Slovince krajní existenční ohrožení a tedy i pro studentstvo nutnost hledat zcela nové formy činnosti; vedle toho pak založení lublaňské univerzity r. 1919 bylo základním mezníkem, od něhož se slovinské studentské hnutí definitivně soustřeďuje v Lublani, zatímco dříve bylo rozptýleno do několika cizích vysokoškolských center.

Kremenšek se musel vypořádat se značným nedostatkem primárních pramenů (např. po archivech některých důležitých studentských spolků nezůstaly ani stopy) a heuristiku založil z velké části na tiskovinách (studentské a jiné časopisy, programové letáky atd.) a vzpomínkách žijících účastníků studentského hnutí, jejichž shromáždování věnoval nevšední péči. Díky důkladné přípravě vznikla bohatě podložená a přitom čtivá kniha, kterou autor přehledně rozčlenil do šesti oddílů a řady kratších kapitol. Doplnil ji nejen podrobným dokumentačním aparátem, ale i hojným obrazovým materiálem, nezbytným rejstříkem a obšírným francouzským resumé. Ke kladům knihy patří (při jejím rozsahu velmi vítaný) sedmnáctistránkový souhrn nejdůležitější problematiky a hlavních závěrů. Naproti tomu čtenář citelně postrádá závěrečný přehled použitých pramenů a literatury i seznam ilustrací.

V prvním oddílu Kremenšek nastínil tradice slovinského studentského hnutí od roku 1848, jak se rozvíjely ve třech nejdůležitějších centrech — Vídni, Štýrském Hradci a Praze; postihl diferenciaci studentstva do táborů, zhruba odpovídajících soudobým politickým stranám a jimi také ovlivňovaných (proud liberální, katolický a národně radikální). Další oddíly již autor vyhradil sledování meziválečného vývoje, kdy dočasně vzrostl význam Záhřebu a Prahy na úkor rakouských univerzitních center a kdy se konečně utvořilo přirozené středisko při nové slovinské univerzitě v Lublani. Je-

jí existence byla ostatně až do roku 1945 neustále ohrožena (z důvodů politických i materiálních), a proto úsilí o zachování, upevnění a rozšíření univerzity patřilo mezi nejdůležitější programové články tehdejšího studentského hnutí.

Sociální a politická diferenciace slovinského studentstva se ve vymezeném období oproti dřívějšímu ještě prohloubila, v určitém směru se zostřily rozpory v nacionálních stanoviscích (rozdílné koncepce nacionalismu slovinského a jugoslávského, podporovaného ústřední bělehradskou vládou), do popředí vystoupil nový činitel, jímž se stalo levicové a revoluční studentstvo (v březnu 1920 vzniklo Društvo študentov — komunistov, přezvané na Vstajenje a později mnohokrát měnící organizační formy a zastírající svůj skutečný charakter, jak si to vynucovaly poměry za královské diktatury).

Sledování vývoje početných a zpravidla krátkodobě působících studentských spolků, analýza jejich programových prohlášení a činnosti tvoří páteř Kremenškova pojednání. Tuto základnu však autor ku prospěchu věci rozšířil o postžení obecného společenského a politického vývoje, jak se promítal ve studentském hnutí a jak jím byl (zvláště pokud jde o levicové studentstvo) podněcován a ovlivňován. Zhodnocením studentských stávek a demonstrací, procesů se studentskými předáky a perzekuce radikálních představitelů univerzitní mládeže zařadil Kremenšek vývoj studentského hnutí do národních dějin a vymezil mu v tomto rámci patřičné místo.

Českého čtenáře zaujmou v Kremenškově knize především ty partie, v nichž pojednává o působení slovinských studentů v Praze, popř. naznačuje vliv československého vývoje na slovinské studentské hnutí (s. 21 n., 35 n., 94 n., 299 n.). Hlavní závěry si zaslouží alespoň stručnou rekapitulaci.

1. V procesu diferenciace slovinského studentského hnutí (zřetelné hlavně ve

vídeňském a štýrskohradském prostředí) vznikají na počátku 20. století v Praze vedle programově málo vyhraněného spolku Ilirija také národně radikální Adirija a klerikální Dan.

2. Z torzovitě zachované dokumentace, kterou Kremenšek shromáždil na okraji svého díla, lze vytěžit několik dat o početnosti slovinských studentů v Praze před první světovou válkou. V akademickém roce 1906/07 studovalo z celkového počtu 672 v Praze 79 Slovinců, tj. asi 12 %. K roku 1905 jsou evidováni studenti v jednotlivých univerzitních centrech také podle historických zemí, odkud přicházeli: z celkového čísla 586 jich přišlo do Prahy 55, tj. asi 9,5 %; vedle Kraňska (29) se podílelo nejvýrazněji Přímoří (15 — tj. třetina všech přímořských vysokoškoláků!) a Štýrsko (9), Korutany a ostatní oblasti (po 1) byly vcelku zanedbatelné. Z těchto partiálních údajů nelze přirozeně vyvozovat dalekosáhlé závěry; jestliže však budou napříště zpracovávány dějiny slovinského studentského hnutí do roku 1918, stálo by za námahu zjistit i další statistické údaje o původu a rozptýlení slovinských studentů před vznikem lublaňské univerzity. Znamenalo by to jistě obohacení dějin slovinské vzdělanosti a zároveň doplnění materiálu k vývoji česko-slovinských kulturních vztahů.

3. Krátce po rozpadu Rakousko-Uherska se do Prahy přesunula značná část slovinských studentů, přicházejících z fronty nebo z rakouských univerzit; zejména u některých oborů (technika, agronomie, zvěrolékařství) působila na odchod do Prahy i bělehradská vláda. V době, kdy se přemíra jugoslávských studentů v Praze bezděky přičinila o všeobecné zhoršení ubytovacích možností, se slovinští studenti zaměřovali přednostně k řešení hmotných problémů. Vzniklo Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi, jež disponovalo skromnými prostředky, poskytovanými slovinským studentům z vlasti; nově zorganizovaný spo-

tek jihoslovanských studentů v Praze Jugoslavija se postaral alespoň částečně o zmenšení bídy svých členů zřízením zvláštní jugoslávské menzy. Pro pochopení tehdejších provincialistických a separatistických tendencí mezi slovinskými studenty je závažné Kremenškovo zjištění obrovských rozdílů v nejednotném stipendijním systému (např. pražští studenti z Bělehradu mohli dostávat od ústřední vlády až osminásobně vyšší podpory než jejich slovinští kolegové, kteří byli vysláni krajskou správou v Lublani!).

4. Ve dvacátých a třicátých letech působily v Praze podpůrný spolek Slovenska dijašva zadruga (založen 1919) a katolický spolek Krek, zatímco skupina slovinských studentů liberálního resp. jugoslávsko-nacionálního zaměření vstoupila do společného jihoslovanského spolku Jugoslavija. Zvláštní význam mělo Akademsko društvo Slovenija, které se ustavilo koncem března 1938 ze slovinských studentů bez ohledu na jejich politickou a náboženskou orientaci; spolek chtěl reprezentovat „národní koncentraci v malém“, která se měla stát příkladem i pro ostatní slovinské studenty; v programovém prohlášení vyzývala Slovenija k překonání dílčích rozporů v zájmu obrany demokracie a národní nezávislosti proti fašismu a vyslovovala se pro těsnou československo-jugoslávskou spolupráci. Rychlý spád událostí znemožnil členům Slovenije (po mnichovské kapitulaci, popř. v březnu 1939 se většinou vrátili do Jugoslávie), aby se projeвили výraznějšími činy. Jejich příklad však inspiroval o rok později lublaňské studenty k pokusu o vytvoření jednotné organizace Narodni akademski blok; stálo se tak v březnu 1939 pod bezprostředním dojmem okupace českých zemí německými vojsky. Z tohoto důvodu náleží pražské Sloveniji vynikající místo v úsilí o sjednocení slovinského studentstva na společné protifašistické základně.

Závěrem lze říci, že Kremenškovu monografie znamená nejen solidní základ k dalšímu studiu dějin slovinského studentstva, cenný příspěvek k historii vysokého školství i politických a kulturních dějin Slovinců, ale že je rovněž zdařilou ukázkou správného a promyšle-

Lunds universitets historia. Utgiven av Universitetet till dess 300-årsjubileum. I. 1668—1709 av Jerker Rosén, Lund 1968, 348 s.; III. 1790—1867 av Krister Gierow, Lund 1971, 488 s.; IV. 1868—1968 av Jörgen Weibull, Lund 1968, 516 s.

V roce 1968 oslavila univerzita v jihošvédském Lundu třísté výročí svého založení. Proto se rozhodla širší akademická konzistoř univerzity vytvořit výbor, který pověřila vypracováním čtyřsvazkových dějin této akademie. Jak si autoři rozdělili práci, je uvedeno v záhlaví tohoto referátu. Třeba doplnit, že druhý díl, jehož zpracováním byl pověřen Sven Edlund, prozatím nevyšel. Vedle dějin vlastní univerzity vyjde řada monografií, které shrnou dosavadní činnost jednotlivých specializovaných institutů, muzejí, astronomické observatoře, Akademické jednoty a Univerzitní knihovny. Tyto monografie budou vycházet v Acta Universitatis Lundensis, sectio I.

Z dosavadních zpracování dějin univerzity v Lundu vzpomínají autoři především první z pokusů o takové dílo, „Regiae Academiae Lundensis Historia“ J. J. Döbelia von Döbeln, vyšlé ve třech dílech v l. 1740—42. Dělí se na část popisnou, která chronologicky podává významné události v životě univerzity do r. 1738, a část biografickou, která obsahuje alfabetycky řazené životopisy hodnostářů univerzity a jejich profesorů. Pomineme-li několik menších prací spíše doplňkového charakteru v následujících desetiletích, navazuje na Döbelia jak chronologicky, tak i svým uspořádáním, Lindforsova a Stenströмова „Regiae academiae Lundensis historia“ z r. 1821, zahrnující období 1739—1768. Roku 1859 vydává P. G. Ahnfelt svoji „Lunds uni-

ného metodického postupu. Tím, že se neomezuje na studentské hnutí ve vlastní zemi, nýbrž rovnoměrně postihuje všechna důležitá zahraniční univerzitní centra, nabývá komparativního rázu a zajímavosti také v širším středoevropském kontextu.

Jaroslav Pánek

versitetets historia“, která se výrazně odlišuje od svých předchůdkyň využitím pramenného materiálu, k němuž měl Ahnfelt přístup. Dílo plánované do osmi svazků zůstalo ovšem torzem. U příležitosti oslav dvoust let univerzity vytvořili Martin Weibull a Elof Tegnér dvou-svazkovou „Lunds universitets historia 1668—1868“ s využitím všech fondů univerzitního archivu. K 25. výročí vlády Oscara II. napsal pak ještě Tegnér pokračování tohoto kompendia za období 1872—1897, které vyšlo jako třetí díl Weibull — Tegnérových dějin. I v těchto posledních dějinách Lundske akademie se autoři přidrželi rozdělení na přehled vývoje univerzity v díle prvním a na biografická data v druhém.

V rozvržení látky u dosavadních třech dílů pozorujeme sice zřejmě původně jednotný plán, který však autoři pojali odlišně, jak to ostatně vyžadovala i povaha zpracovávané látky. Chronologicky pojaté členění díla je podmíněno volbou určitých mezníků. Jde ovšem patrně o rozčlenění čistě pracovní, které není nijak hlouběji zdůvodněno ani významem zvolených dat jako mezníků v právních či správních dějinách univerzity, ani náležitou potřebou nové metody práce v dalším časovém úseku. Je to určitý nedostatek této monumentální práce, která je jinak velmi systematická.

První díl poskytuje přehled diskusí, plánů a akcí, směřujících k založení nové univerzity, líčí vlastní akt inaugura-

ce, přes první krizi a po ní následující restauraci univerzity na počátku 80. let 17. stol. dospívá k r. 1709. V tomto případě jde o datum celošvédského významu, totiž o bitvu poltavskou a tím také o zlom v dosavadní švédské velmocenské politice, vlastní univerzity se však dotýká jen nepřímo. Druhý díl, který vylíčí znovuvybudování akademie na troskách zpusťované země, je ohraničen mezníkem, který se naopak obrací k dějinám univerzity samé, jde o počátek dvacetiletého kancléřování C. A. Wachmeistera. Třetí díl končí jubilejním rokem 1868. Datum o sto let pozdější uzavírá pak toto čtyřdílné kompendium.

Látku si rozdělili autoři jednotlivých dílů zhruba do těchto okruhů: 1. Dějiny univerzity na základě statut a jejich reforem, správa a administrativa, ekonomické záležitosti; 2. Přednášková a vědecká činnost na univerzitě a jednotlivých fakultách, zkoušky; 3. Hodnostáři univerzity, profesori a další personál; 4. Studenti, jejich počet, sociální a národnostní původ, univerzitní národy, studentské spolky, stipendia atp. Tyto okruhy přicházejí v rozličném pořadí v každém z dílů.

Jerker Rosén předeslal vlastnímu aktu založení obšírnou úvodní kapitolu, kde zasvěceně líčí politické poměry, vedoucí k založení druhé akademie na skandinávském poloostrově.¹⁾ Protože šlo o situaci velmi složitou a zajímavou, budují věnovat větší pozornost i v tomto krátkém referátu. V letech těsně předcházejících založení univerzity v Lundu, tedy v 60. letech 17. stol., nacházíme v hranicích tehdejší švédské říše již čtyři akademie. Nejstarší z nich a zároveň největší ve Skandinávii vůbec byla univerzita v Uppsale. V této době disponovala dvaceti řádnými profesurami, počet studentů se pohyboval asi v rozmezí 700—1 000. Další univerzity musíme hle-

¹⁾ Srv. Knud Fabricius, Skånes overgang fra Danmark til Sverige. Kodaň 1952.

dat mimo vlastní historické Švédsko, v provinciích. Byla to akademie v Dorpatu s deseti profesorskými místy. Druhá severní válka znamenala však konec tohoto ústavu, který, přeložen do Pernau, dožíval ještě do r. 1710. Na místě starého gymnázia v Åbo (Turku) vzniká v r. 1640 další univerzita s jedenácti profesurami. Konečně podmínky Vestfálského míru a s nimi spojené ovládnutí Předních Pomořan podrobily švédské moci starou univerzitu greifswaldskou, založenou r. 1456. Disponovala v této době osmnácti profesurami, z nichž čtyři byly neobsazené. Výchova církevních, soudních a správních úředníků propůjčovala těmto provincionálním ústavům jedinečný význam. Byly totiž jednou z hlavních opor suecizace (pošvédšťování) připojených území. Výhodná stipendia lákala na tyto univerzity i studenty z vlastního Švédska. Jejich počet na všech těchto akademických dohromady byl však zhruba poloviční ve srovnání s Uppsalou.

Mírem v Roskilde 1658 odstoupilo Dánsko ve švédský prospěch provincie Skåne, Halland, Blekinge a Bohuslän v jižní části Skandinávského poloostrova. Protože obyvatelé těchto provincií nesměli nadále studovat na dánských školách, když chtěli získat nějaký úřad ve své vlasti, stala se aktuální otázka založení nového učiliště. Nejvíce aktivity projevoval biskup Winstруп z Lundu. Plány však načas odsunula do pozadí nová válka s Dánskem a s ní spojené přemrštěné plány na ovládnutí celého Dánského království a tím i na zrušení kodaňské univerzity a její přenesení do Göteborgu. Po uzavření kodaňského míru 1660 a smrti Karla X. se vyskytly nové těžkosti. V čele státu stála teď šetrná regentská vláda. Na založení nové univerzity byly zainteresovány především stavy a církev v nově získaných zemích. Výsledkem jednání vládní komise a stavů provincie Skåne byl reces, podepsaný 1662 v Malmö, který ponechával církev těchto provincií při starých zvyklostech,

pokud však jde o univerzitu, byli by museli stavové nést sami náklady na její zřízení. Studenti ze Skåne, Blekinge a částečně i Hallandu odcházeli tedy nyní do Greifswaldu.

Do hry teď vstoupil skánský kněz, původem Holštýňan, Bernard Oelreich, který se stal r. 1664 dvorním kazatelem královny vdovy. Oelreich získal podporu říšského kancléře Magna Gabriela de ia Gardie a do r. 1666 bylo v podstatě rozhodnuto o založení nové akademie v Lundu. Personální stav nové univerzity měl být tento: devět profesur vcelku, z toho tři teologové, dva lékaři, dva juristé a dva filosofové. 19. 12. 1666 byly vyhotoveny ve jménu Karla XI. čtyři základní listiny: Zakládací akt, donace, privilegia a konstituce. Donace převedla do vlastnictví univerzity všechny majetky lundské kapituly. Prokancléřem univerzity byl jmenován Oelreich.

Zřízením nové akademie se nijak nezměnil příliv studentů na sousední univerzity kodaňskou, greifswaldskou ani uppsalskou. Někteří studenti přešli ovšem na nově založený ústav, jako například skupina čtyřiceti studentů z Uppsaly nebo 47 studentů, kteří byli předtím zapsáni v Greifswaldu. V 80. letech se zapisovalo v Lundu ročně průměrně 76 studentů, jejich počet se zvýšil v prvních letech severní války až na 93. Studenti zapsaní na univerzitu byli totiž osvobozeni od vojenské služby. Mnoho jich naopak v této době za vojenskou kariérou odešlo a tak se celkový počet příliš nezměnil.

V prvních letech existence byly ještě živé plány na vybudování rozsáhlé mezinárodní univerzity. V Lundu studovalo 33 Němců, shromážděných okolo profesora Pufendorfa, také Dánové, hlavně z Helsingøru, přicházeli studovat do Lundu. Po r. 1682 se však stává univerzita výlučně švédskou. Vedle obsazování úřadů v nově nabytých provinciích rodilými Švédy byla výchova obyvatel provincií ve švédském jazyce a podle švédských obyčejů hlavním prostředkem sue-

cizace těchto krajů, která představuje význačný rys karolinské absolutistické politiky.

V období do r. 1709 rekrutoval se největší počet studentů, asi 37 %, ze Skåne, tedy z nejbližšího okolí Lundu. Jejich převaha nebyla ovšem tak výrazná jako později. 21 % studentů přicházelo ze Smålandu, ležícího v hranicích starého Švédska severně od Skåne. Okolo deseti procent studentů pocházelo z Hallandu včetně Göteborgu a také z Västergötlandu. Jinak šlo o méně významné minority. Z toho je vidět, že celkově asi polovinu studentů tvořili příchozí z vlastního Švédska, lépe řečeno Götalandu.

Pokud jde o sociální původ studentů, jsme odkázáni na matriky, udávající jen povolání otce. 40 % studentů jsou synové kněží, autor však upozorňuje na velmi rozdílné ekonomické zázemí uvnitř této skupiny. Přes 8 % studentů pochází z rodin vyšších úředníků, o málo méně z důstojnických rodin. Stejný je počet studentů z prostředí rolnického a měšťanského, po necelých 8 %. Autor se však domnívá, že mezi takřka dvaceti procenty studentů, kteří stav otce neudali, je největší počet dalších zástupců těchto sociálně slabších tříd.

Pozoruhodná je také další statistika: Volba další životní dráhy po absolvování v závislosti na původu. Synové z kněžských rodin volí v 75 % případů opět církevní dráhu, rovněž tak i synové sedláků. 57 % měšťanských synů a necelá polovina studentů z rodin nižšího úřednictva volí sice také kněžskou dráhu, avšak u těchto skupin je častá také kariéra úřednická. Zajímavý je profil absolventů z vyšších úřednických kruhů: třetina ctí stav otce, čtvrtina nastupuje církevní dráhu a další čtvrtina vojenskou. Konečně plně dvě třetiny důstojnických synů se vrací do armády.

Odhad životních nákladů jednoho studenta se odhadoval na 100—150 tolarů. Nejvyšší stipendium, kterých bylo vy-

psáno na počátku sedmdesátých let každoročně, okolo dvaceti, představovalo asi 700 tolarů. Jinou formou sociální podpory studentů bylo jejich členství v komunitě.

Pokud jde o poměry studentů, zbývá zmínit se ještě o národech na univerzitě. V prvních letech se snažila univerzitní konzistoř distancovat se od projevů nacionalismu mezi studenty, snad aby se ještě více nepřipřítňoval protiklad mezi studenty v nových provinciích domácími a těmi, kteří přišli ze starých švédských krajů. Byli to však nakonec právě tito poslední jmenovaní, kteří zakládají r. 1668 národ smålandský a národ östergötlandský. Pak už vznikají spontánně další. Také národy v Lundu plní nakonec funkci kontrolní, když totiž volení senioři a inspektoři národů z řad profesorů vykonávají dohled nad prospěchem a mravy studentů, podobně jako například v Uppsale. Význam národů byl i v jisté svépomoci těchto korporací.

Tato trochu hlubší sonda do jedné z kapitol Rosénovy knihy ilustruje použití statistické metody a precizní práci s prameny, v tomto případě s matrikami, ke které autor sáhl. S podobnou pečlivostí se autor zhostil i ostatních kapitol. Po historickém úvodu následuje nástin univerzitního hospodářství vypracovaný s využitím účetního materiálu a rozdělený do dvou částí: do restaurace univerzity 1682 a po ní. Mezi tyto dvě ekonomicky zaměřené kapitoly vsunul autor zhodnocení restaurace samé a personálních změn s ní spojených. První část knihy uzavírá kapitola o organizaci a administrativě univerzity.

Ve druhé části se zabývá autor vztahem univerzity a města, dále pojednal o akademických svátcích a slavnostech. Ve třetí části se zaměřuje na vlastní činnost na univerzitě: přednášky a cvičení, zkoušky a vědeckou práci. Konečně o čtvrté části, věnované studentstvu, bylo už obšírněji referováno.

Autorem třetího dílu dějin je Krister Gierow, nejvyšší bibliotekář a člen konzistoře (nejvyšší správní orgán lundské univerzity). Látku si rozdělil do tří velkých kapitol: vnější rámec, fakulty a studentstvo. První z těchto oddílů obsahuje přehled univerzitní správy, jejího hospodářství a politických dějin univerzity.

Jednou z nejvýznamnějších událostí této epochy bylo ohrožení samotné existence lundské akademie. Poprvé v roce 1825 se objevuje myšlenka na sloučení dvou švédských univerzit v jednu a vytvoření velké celošvédské akademie v Uppsale nebo v hlavním městě. V Lundu mělo zůstat jen gymnázium. Hrozba byla nakonec zažehnána, mimo jiné poukazem na to, že ve velkých městech jsou studenti příliš vystavováni svodům a jsou také politicky aktivnější, což v malém Lundu nehrozí. Přestože podobné plány se vyskytly během 19. století ještě několikrát, univerzita v Lundu vzkvétala dále. Rozšířil se profesorský sbor v tomto složení: 4 teologové, 4 právníci (od r. 1842), 4 profesori lékařské fakulty a 6 profesorů fakulty filosofické. Akademičtí funkcionáři získali také zastoupení v parlamentě, poprvé na zasedání 1828—30 to byli profesori Lidbeck a Bolméer z Lundu, vedle nich a dvou zástupců Akademie věd byl jeho členem také zakladatel moderní švédské historiografie prof. Geijer z Uppsaly.

Průměrný počet studentů, kteří se v tomto období zapsali ke studiu na lundské akademii, je 113 ročně. Nejvíce jich bylo v r. 1863 — 262, a r. 1831 — 182. Po těchto špičkových letech nastává vždy naopak deprese. Tyto výkyvy souvisí s novou úpravou přijímacích zkoušek, respektive jejich zpřísněním, co největší počet studentů se nechal vždy ještě zapsat podle starého řádu. Na kolísání počtu měly ovšem velký vliv také dvě epidemie cholery, které postihly Lund r. 1834 a r. 1853. Jindy odradila nové studenty drahotá, která panovala

v. Lundu v druhém desetiletí minulého století. Všechny tyto dílčí výkyvy dokládá autor přesnými statistickými údaji. Na přelomu století tvoří ještě velké procento nováčků děti. Až do r. 1830 nebylo žádnou výjimkou zahájení studia ve věku 14—15 let. Například r. 1799 to byla skoro čtvrtina všech nově zapsaných, v matrice je uveden dokonce jeden tříletý „student“. Zajímavé je ovšem, že z těchto předčasně zapsaných dovršila svá studia pouhá třetina.

Poměrně značnou část nových studentů v Lundu tvoří ti, kteří přestoupili z univerzit, ležících na území ztraceném pro Švédskou říši (1809 ztráta Finska s akademií v Åbo, 1812 oddělení zbytku Pomorán s Greifswaldem). Po r. 1812 se tedy přestupy studentů omezují už jen na pohyb mezi Uppsalou a Lundem. K velkým přesunům ve srovnání s prvními lety existence univerzity došlo v sociální skladbě studentů. Autor sleduje statisticky období 1803—1865. Mírnou převahu mají stále ještě chlapci z kněžských rodin (26 %), ale skoro stejně silné zastoupení mají synové měšťanů (22 %), civilních státních úředníků (21 %) a také venkovanů (18 %). Naproti tomu studenti z důstojnických a šlechtických rodin tvoří už jen malou část celkového počtu (6 % resp. 4 %). K velkým změnám došlo rovněž na mapě oblastí, odkud se studenti rekrutovali. Stále větší význam nabývá vlastní zázemí univerzity, tedy Skåne, na konci sledovaného období (1864) pochází už více než polovina studujících z tohoto kraje, zatímco ještě r. 1810 to byla pouze čtvrtina. Tento přesun se udal samozřejmě na úkor jiných univerzitních národů, hlavně blekingského (1815 ještě 20 %) a tzv. malých národů, tj. studentů ze severnějších oblastí (na konci tohoto období necelých 10 %). Tento vývoj napovídá, že územní dosah a význam lundské univerzity se během 19. století relativně zmenšil.

Zajímavou kapitolou je Gierowovo lí-

čení politického života studentů a jejich podílu na skandinávistickém hnutí v první polovině století. Až do 30. let 19. stol. nebyli studenti výrazněji politicky zaangażováni. Výjimkou je snad jen utvoření studentského dobrovolnického sboru r. 1813, vyvolané královskou vyhláškou o všeobecné branné povinnosti z r. 1812. Akce se nakonec rozplynula do ztracena. Ve 30. letech stálo studentské hnutí ve znamení liberalismu, ovlivněném politickými názory Esaia Tegnéra²⁾ z doby jeho lundského působení na počátku století. Tito „tegnériáni“ byli od konce 30. let nemálo ovlivněni hegelovskou filosofií, jejichž mluvčím byl C. V. A. Strandberg, který přišel r. 1838 do Lundu z Uppsal. Přelom v liberálním hnutí, provokovaném reakčním režimem Karla XIV. Jana, přichází se smrtí tohoto panovníka r. 1844 a uvolněním politického života za jeho nástupce Oskara I.

Skandinávistické tendence se projeví mimořádně silně právě v Lundu, který stál vždy kulturně i jazykově daleko blíže sousednímu Dánsku, než ostatní části Švédského království. V roce 1829 byl v Lundu ověnčen vavřínem dánský romantický spisovatel Oehlenschläger³⁾ a brzy po jeho návštěvě se uskutečnilo první velké vzájemné setkání studentů lundské a kodaňské univerzity. V zimě 1838 se manifestace opakovala, přes zamrzlý Öresund přešlo 140 ze 400 lundských studentů pozdravit své dánské kolegy a ti jim pak návštěvu oplátili. V r. 1842 přišli Dánové s myšlenkou rozšířit tyto sbratřovací manifestace o účast studentů z Uppsal a z Kristianie, případně o Fíny. Největší takové setkání se uskutečnilo v r. 1845. Kromě Švédů a Dánů se opravdu podíleli i Norové,

²⁾ Esaias Tegnér (1782—1846), švéd. romantický spisovatel. V Lundu vystudoval, pak se zde stal prof. estetiky a 1812 prof. řečtiny.

³⁾ Adam Oehlenschläger (1779—1850), dán. romantický autor. 1810 se stal profesorem estetiky v Kodani.

kteří ještě rok předtím váhali. Slavnosti, konané o „midsommaru“ v Lundu a Kodani, obeslali velkým počtem účastníků, zvláště když byla na jejich návrh uspořádána v Lundu „Nordická slavnost na paměť ctů“⁴⁾ Skandinavismus dosáhl v tomto roce svého vrcholu. Už tři roky později neobstál v první těžké zkoušce, prvním dánsko-německém konfliktu o Šlesvicko v r. 1848. Ukázalo se, že široký dopad tohoto hnutí na kulturním poli neodrazil se ekvivalentně v politické rovině. Ze Švédska a z Lundu zvláště odcházeli dobrovolníci do Dánska, šlo však jen o několik jednotlivců. Definitivní krach politiky velkých slibů a všeseverského sbratření z 30. let znamenala druhá prusko-dánská válka r. 1864.

Tato sonda do jedné z kapitol Gierowovy knihy, pojednávající o studentských poměrech, ukázala snad aspoň částečně autorovu minuciózní práci s historickými prameny, která je typická i pro ostatní oddíly knihy. Dílo je zároveň velmi dobře vybaveno dobovým obrazovým materiálem.

Totéž platí i o posledním dílu dějin, jehož autorem je Jörgen Weibull. Bohatou dokumentací množstvím fotografií a reprodukcí pramenného materiálu doplňuje ještě ve větší míře než jeho předchůdci, jak ostatně narůstající kvantita pramenů vyžaduje, řadou přehledných tabulek, grafů a schémat. Svůj díl práce rozčlenil takto: na počátku líčí oslavy univerzitního jubilea v roce 1868, bezprostředně následuje mozaika drobnějších kapitol; vstupní zkoušky, zkoušky na filozofické fakultě, akademické přednášky a konečně přístup žen ke studiu (první studentka se zapsala na lékařskou fakultu v podzimním semestru 1880), to vše na pozadí událostí poslední čtvrtiny minulého století. Ostatní oddíly už jsou tematicky

⁴⁾ První „Fest til Forfaedrenes Minde“ se konal v norském Eidsvoldu, iniciátorem byl básník Henrik Wergeland. V Lundu pak tradičně až dodnes. Srv. Lund universitetets historia III, s. 454.

sevrěnější a drží se v podstatě schématu předchozích dílů, tedy studentská problematika, pojednání o profesorech, největší část tohoto dílu zabírají statistické přehledy a vývoj jednotlivých fakult, nakonec je zařazena kapitola o univerzitní správě.

Celé poslední století v dějinách univerzity je samozřejmě poznamenáno obrovským kvantitativním růstem všech ukazatelů. Se vznikem nových oborů a pokračující specializací uvnitř starších zvýšil se několikanásobně počet přednášejících. Reformou z r. 1908 byli rozděleni na profesory a docenty. Tak na teologické fakultě v r. 1908 8 řádných profesur, r. 1870 4, na právnické fakultě 9 proti 4 r. 1870, na filozofické fakultě, která se dělí na sekci historickou⁵⁾; ekonomickou; filozofickou; sekci moderních jazyků, dějin umění, estetiky a literární historie; sekci klasických jazyků a obecné lingvistiky; sekci matematicko-fyzikální; chemickou; a biologicko-geografickou, vyučuje 65 řád. profesorů (1870 15) a konečně na lékařské fakultě 40 profesorů (5 r. 1870), z toho část pracovišť je v Malmö.

Univerzita v Lundu je podle posledního statutu z r. 1964 řízena konzistoří. Jejímž členy jsou rektor, univerzitní rada a děkani fakult.

Pro srovnání s předchozími díly nakonec ještě bližší pohled na studentské poměry v nejnovější době. Počet studentů narůstal rovněž překotně. V období 1865—1909 studovalo průměrně 500—1000 studentů ročně, v poslední době stoupl jejich počet na 15 000. Sociální rozvrstvení se rovněž převratně změnilo.

⁵⁾ Mezi profesory historie v Lundu působili nebo působí např. C. T. Odhner (1871—1887), Martin Weibull (1888—1902), Lauritz Weibull (1919—1938), Gottfrid Carlson (1925—1954), Sture Bolin (1938—1963), Jerker Rosén (1954—) a Birgitta Odén (1965—); archeologii přednášel u nás známý Holger Arbman. Srv. Lund universitetets historia, tabulka za s. 304.

Za sledované období výrazně klesl počet posluchačů z rolnických rodin (z jedné třetiny r. 1870 na pouhých 18 %), z rodin duchovních (z 13 % na 4 %), dále z rodin důstojnických. Naopak stoupl počet studentů z rodin intelektuálů, úředníků a různých státních zaměstnanců a v neposlední řadě studentů z dělnického prostředí (z 8 % na 12 %). Na stejné a poměrně vysoké úrovni se drží zástupci rodin řemeslníků a malých obchodníků (15–20 %). Pokud jde o regionální původ studentů, pozorujeme prohlubování tendencí z 19. stol., tedy další přesun ve prospěch studentů ze Skáne na počátku sledovaného období (v r. 1900 60 %), pak se jejich podíl snižuje a v poslední době se ustálil na 47–50 %. Z toho připadá okolo 10 % na obyvatele samotného Lundu. Výrazně

Elisabeth Schnitzler, Die Gründung der Universität Rostock 1419.

Herausgegeben von Roderich Schmidt, Mitteldeutsche Forschungen, Köln – Wien 1974, 105 stran

Studie E. Schnitzlerové přispívá k rozhojnění početné řady prací o založení středověkých univerzit, i když titul plně nevystihuje obsah. Shromážděný materiál, především diplomatické povahy, dovolil autorce široce sledovat zkoumané problémy do 19. století, eventuálně až do polovice našeho století. Na osnově základních kapitol — založení, inaugurace, zakládací bula a rektorský řetěz — líčí Schnitzlerová správní a institucionální dějiny rostocké univerzity. V oddíle o založení univerzity je kladen důraz na „předhistorii“ založení a první kroky právního upevnění rostocké fundace — jednání meklenburských vévodů u papeže a podíl biskupa a města na vzniku nového obecného učení. Ten se u hansovního města soustředil na hospodářské zajištění univerzity, což byla výslovná podmínka papežského souhlasu, a spolu s biskupem jako univerzitním kancléřem na zabezpečení práv obvyklých pro středověká obecná učení.

klesl počet studentů z Göteborgu⁶⁾ (ze 14 % 1920 na 5 % 1965), přibýlo studentů „malých národů“.

Závěrem lze říci, že referovaná práce má vysokou úroveň nejen po obsahové stránce, ale i po stránce grafické, což nachází výraz v opravdu reprezentativní vnější úpravě. Důstojně navazuje na bohatou tradici v oblasti dějin a školství ve švédské historiografii⁷⁾ a má význam i po metodické stránce.

Zdeněk Hojda

⁶⁾ V Göteborgu založena vysoká škola r. 1891.

⁷⁾ Např. Vilhelm Sjöstrand, Pedagogikens historia II., Sverige och de nordiska grannländerna till början av 1700-talet. Malmö 1958, 2. vyd. Lund 1965; nejnovější Sten Lindroth, Svensk lärdomshistoria I–II, Uppsala 1976.

První kapitola upoutá zevrubným rozbořením vztahu jednotlivých složek církevních a státních institucí k nové korporaci a naznačuje tím možnosti dalších cest studia univerzitních dějin. Schnitzlerová věnuje též značnou pozornost minuciálnímu diplomatickému rozboru zakládacích listin. Výsledkem je zjištění, že originál písemnosti, chovaný v rostockém univerzitním archivu, nepochází z doby založení, ale byl vydán až roku 1493. Kapitoly o inauguraci a rektorských řetězech podávají vyčerpávající popis, místy až poněkud nepřehledný, dějin rostocké univerzity jako instituce a jejího správního působení. Protože mnoho původních pramenů je dnes ztraceno, používá autorka hojně srovnávací materiál z dalších středověkých univerzit (Praha, Greifswald, Kolín n. R. a další). Je ovšem sporné, zda přehledná a přímo vedená komparace je možná pro tak rozdílné typy univerzit, jakými byly např. Praha a Rostock. Kniha E. Schnitzlerové je uvedena

šestnáctistránkovým přehledem R. Schmidta o postavení Rostocku v rámci ostatních univerzitních fundací. Bibliograficky bohatě založená studie je příspěvkem ke zkoumání typologie středo-

The Universities in the Nineteenth Century. Edited by Michael Sanderson. London 1975, 262 str.

Autor, který vzbudil pozornost již svou knihou o složitém a nesnadném přizpůsobování britských vysokých škol potřebám rozvíjející se kapitalistické společnosti vůbec a průmyslové výroby zvláště (M. Sanderson, *The Universities and British Industry*, London 1972), podává ve své nové, širší pojeté práci ucelený obraz vývoje britských univerzit v 19. století.

Zvolil si formu chrestomatie uspořádané tak, že z memoárů, dobové vědecké i krásné literatury, časopiseckých článků, publikované a výjimečně i nevydané korespondence sestavil pestrou mozaiku, které obsažné úvodní stati k šesti chronologicky uspořádaným úsekům dodávají pevný rád. U každého dokumentu, a je jich v knize na 97, najdeme stručný záhlavní regist a citaci pramene. Celá kniha začíná vydavatelovým přehledem hlavních problémů celkového vývoje britských univerzit v letech 1809–1914. Pro počátek sledovaného období převládají chmurné barvy. Oxford a Cambridge byly tradičními školami nejen v tom, že devadesát procent jejich studentů z let 1752–1889 se rekrutovalo z rodin anglikánského duchovenstva, drobné i velké aristokracie a důstojnictva, ale také tím, že v téže době dvě třetiny absolventů obou těchto univerzit nacházely uplatnění ve službách anglikánské církve. Teprve sklonem století tu přinesl změnu, více však v uplatnění absolventů než v sociálním původu studentů. Na rozdíl od tradičních společensky uzavřených univerzit se nové univerzity a koleje v Londýně, ve střední a severní Anglii stávaly školami pro

věkých univerzit a jejich složení, úspěšně navazujícím, i když ve zkratce, na předchozí práce Seibtovy, Le Goffovy, Classenovy, Kollerovy a Borstovy.

Mi. S.

mládež z buržoazních rodin a zčásti i mostem, po němž nevelká část nadaných dětí z nižších tříd nacházela cestu k sociálnímu vzestupu. Skutečná mocenská elita však procházela téměř výhradně oxfordskými či cambridgeskými kolejemi, mezi jejichž odchovance patřilo například 15 z 18 britských premiérů 19. století.

Pro každý časový úsek vyzdvihuje M. Sanderson jako hlavní jinou otázku. Tak dokumenty z první poloviny 19. století podávají převážně svědectví o zůstávajících poměrech na obou hlavních univerzitách, a to jak o jejich dogmatické uzavřenosti, když studenti museli dokazovat svou naprostou anglikánskou pravověrnost, tak i o jejich zastaralých studijních programech, orientovaných výhradně na studium klasických jazyků a nejvýše ještě také matematiky. Ironickým vylíčením každodenních modliteb a kritikou lhostejnosti univerzit vůči dělnické otázce pořadatel dokazuje, že i mezi privilegované studenty privilegovaných univerzit nacházely cestu pokrokové ideje. Třetí čtvrtinu 19. století pokládá Sanderson za údobí univerzitní reformy. Ukazuje, jak přírodní vědy nacházely cestu do nových univerzit, zejména manchesterské, a také do skotských vysokých škol. V téže době žádali vysocí státní představitelé, aby se na univerzitách více přihlíželo k přípravě právníků a lékařů. Přesto však, jak ukazují jistě ne bez záměru vybrané dokumenty, byly i nadále tradiční univerzity nejžádoucnějším učilištěm pro mladé muže z lepších rodin, byly pro ně užitečným a přitom i příjemným vstupem

do života, cestou k získání známostí a společenské rutiny. Chronologickému sledu se poněkud vymyká třetí úsek, celý věnovaný diskusi, na které se podíleli vedle jiných i T. H. Huxley, J. S. Mill a H. Spencer. Debatovalo se o tom, zda přírodní vědy mají nalézt větší uplatnění na univerzitách a zda se výuka má zaměřit spíše na přípravu kvalifikovaných odborníků, či zda i nadále mají univerzity připravovat pro britskou společnost hlavně „kultivované gentlemany“.

Na rozdíl od zkonstatovaných poměrů první poloviny 19. století a nesnadného zápasu o univerzitní reformu v jeho třetí čtvrtině podávají dokumenty shromážděné ve třech kapitolách věnovaných půlstoletí před první světovou válkou obraz příznivý, obraz vědomého a vcelku i úspěšného úsilí o modernizaci a demokratizaci vysokého školství. Výběr dokumentů je dělán tak, jakoby stinných stránek snad ani nebylo. V čem vidí Sanderson hlavní „tiché převrasy“, které umožnily rozvoj britského vysokého školství? Je to posvětštění obou nejstarších univerzit, pro jejichž členy byl v osmdesátých letech postupně rušen celibát, a rovnoběžně s ním i řada vysokoškolských fundací, jež od sedmdesátých let daly vznik řadě nových,

zcela již světských škol, univerzit i kolejí, v britských průmyslových městech. Nové školy byly podporovány místními podnikateli a většinou se zaměřovaly na přípravu inženýrů. Dveře univerzit se otevřely i ženám a prostřednictvím extenzí se mnohé poznatky dostávaly i k dělnickému posluchačstvu. Stát začal financovat univerzity, které se teprve v této době staly středisky přírodovědného výzkumu. Byla to zvláště univerzita v Cambridgi, v jejíchž laboratorích proběhlo mnoho převratných výzkumů o vlastnostech elektřiny. Učinil se tu i veliký krok v přípravě dvou důležitých vynálezů 20. století — rozhlasového spojení a využití atomové energie. I když Cambridge se v mnoha směrech přizpůsobil dobovému praktikismu, Oxford setrval stále na starých strnulých tradicích. A přece právě Oxford zůstal hlavním učilištěm pro státní úředníky, politiky, vlivné lidi v hospodářství i v kultuře. Nové vysoké školy během posledních předválečných let získávaly postupně jméno „univerzita“ a snažily se alespoň vnějšími formami připodobnit dvěma nejstarším univerzitám.

Sandersonova kniha je vskutku instruktivním uvedením do problematiky významného století v dějinách britského vysokého školství. *Hvr.*

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1977

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy

Tomus XVII. Fasc. 1

Redakční rada:

akademik Václav Vaněček, předseda, doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., tajemník
doc. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., JUDr. Karel Litsch, CSc.,
RNDr. Luboš Nový, DrSc., doc. PhDr. Marie Pravdová, doc. MUDr. Ludmila
Sinkulová, CSc., PhDr. Anna Skýbová, CSc., PhDr. Josef Tríška, CSc.,
doc. PaedDr. Chrudoš Vorlíček, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha 1977

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

Odpovědný redaktor doc. RNDr. J. V. Černý, CSc.

Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Obálka Jaroslav Příbramský

Grafická úprava Milena Zámečnicková

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 19, Opava

Náklad 500 výtisků. Vydání I. Cena Kčs 15,-